

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
AKADEMIA WOJSKOWA im. M. W. Frunzego

Do użytku służbowego

Egz. Nr. 36

**KIERUNKI ZWIĘSZANIA EFEKTYWNOŚCI
I JAKOŚCI PRZYGOTOWANIA KADR OFICERSKICH
W AKADEMIACH DOWÓDCZO SZTABOWYCH**

(Opracowanie naukowo-badawcze dla wojskowych nauczycieli akademickich)

11166

MOSKWA, WARSZAWA

LIPIEC

1980

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
AKADEMIA WOJSKOWA im. M. W. Frunzego

Do użytku służbowego

Egz. Nr.....³⁶

**KIERUNKI ZWIĘKSZANIA EFEKTYWNOŚCI
I JAKOŚCI PRZYGOTOWANIA KADR OFICERSKICH
W AKADEMIACH DOWÓDCZO SZTABOWYCH**

(Opracowanie naukowo-badawcze dla wojskowych nauczycieli
akademickich)

11166

MOSKWA, WARSZAWA

L I P I E C

1980

AKADEMIA WOJSKOWA
im. M.W. Frunzego

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im.gen.broni K.Świerczewskiego

Do użytku służbowego

KIERUNKI ZWIĘKSZANIA EFEKTYWNOŚCI
I JAKOŚCI PRZYGOTOWANIA KADR OFICERSKICH
W AKADEMIACH DOWÓDCZO-SZTABOWYCH

/opracowanie naukowo-badawcze dla wojskowych nauczy-
cieli akademickich/

MOSKWA, WARSZAWA

LIPIEC

1980 r.

Niniejsza publikacja została opracowana przez zespół autorski działający pod kierownictwem: gen. lejtn. prof. dr. Wasyla Gierasimowicza Rezniczenko z ramienia Akademii Wojskowej im. M.W. Frunze oraz gen. bryg. dr. Zbigniewa Jurewicza z ramienia Akademii Sztabu Generalnego WP im. gen. broni Karola Świerczewskiego. Autorami pracy są: kandydat nauk wojskowych docent płk Konstancin Łukicz Kusz-Żarko i kandydat nauk wojskowych docent płk Jefrem Markowicz Elpierin z Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego oraz płk prof. dr hab. Jerzy Zakrzewski i płk dr Roman Sielecki z ASG WP. W pracy wykorzystano materiały opracowane przez pracowników dydaktyczno-naukowych ASG WP: płk. prof. dr. Kazimierza Nożko, płk. dr. Teofila Wójcika i ppłk. mgr. Piotra Zachariasiewicza.

SPIS TREŚCI

▼
Str.

WSTĘP	5
I. METODYKA OPRACOWYWANIA PROGRAMÓW	8
1. Zasady opracowywania programów studiów	8
2. Założenia metodyki opracowywania programów studiów	11
3. Metodyka opracowywania planów tematycznych	23
II. METODYKI SZCZEGÓŁOWE NAUCZANIA PRZEDMIOTÓW OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH I ZASADNICZE KIERUNKI ICH DOSKONALENIA	25
1. Zasady nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych	25
2. Przeznaczenie szczegółowych metodyk nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych	33
3. Kolejność opracowywania metodyk szczegółowych..	35
4. Rodzaje zajęć z przedmiotów operacyjno-taktycznych i kierunki ich doskonalenia	38
5. Stosowanie technicznych środków nauczania	51
III. PRACA SAMODZIELNA SŁUCHACZY I ZWIĘKSZANIE JEJ EFEKTYWNOŚCI	54
1. Rola i miejsce samodzielnej pracy słuchaczy w procesie studiów	54
2. Organizacyjno-metodyczne zasady przebiegu nauki własnej	57
3. Organizacja nauki własnej słuchaczy	58
IV. KONTROLA ^{olana} POSTĘPÓW SŁUCHACZY W STUDIOWANIU PRZEDMIOTÓW OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH	67
1. Funkcje kontroli i oceny wyników studiów	67
2. Wymagania i struktura systemu kontroli i oceny ...	69
3. Rodzaje, formy i metody kontroli wyników nauczania	70
V. DOSKONALENIE MISTRZOSTWA PEDAGOGICZNEGO NAUCZYCIELI AKADEMICKICH	80

	Str.
1. Wymagania stawiane kadrze dydaktyczno-naukowej akademii dowódczych	80
2. Organizacja doboru oficerów na stanowiska nauczycieli akademickich i kierowanie pracą kadry dydaktyczno-naukowej	87
3. Podnoszenie kwalifikacji kadry dydaktyczno-naukowej	92
4. Kryteria mistrzostwa pedagogicznego nauczycieli akademickich	98
ZAKOŃCZENIE	101
ZAŁĄCZNIKI:	
1. Model osobowości dowódcy	103
2. Schemat opracowania programu studiów	105
3. Rodzaje zajęć i wskazówki metodyczne	106
4. Funkcje pracy samodzielnej słuchaczy	115
5. Przykładowy kalendarzowy plan pracy słuchaczy podczas podejmowania decyzji	116
6. Kryteria oceny wiedzy słuchaczy na ustnym egzaminie z taktyki ogólnej	118
7. Procedura /zakres czynności/ doboru kandydatów do studiów dydaktyczno-naukowych w ASG WP	120

WSTĘP

Partie komunistyczne i robotnicze krajów socjalistycznych członków Układu Warszawskiego, zawsze rozpatrywały przygotowanie kadr oficerskich sił zbrojnych jako jedno z ważniejszych zadań w dziedzinie umacniania obronności poszczególnych państw oraz całego systemu socjalistycznego. Znalazło to swoje odbicie w dokumentach wydawanych przez najwyższe organa partyjne i państwowe wszystkich państw wspólnoty socjalistycznej, w tym zarówno Związku Radzieckiego, jak i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Problem ten jednoznacznie podejmuje program KPZR, w którym czytamy: "Partia będzie nieustannie troszczyć się o przygotowanie w pełni oddanych sprawie komunizmu dowódczych, politycznych i technicznych kadr armii i floty wywodzących się z najlepszych przedstawicieli narodu. Partia uważa za niezbędne, aby kadry dowódcze głęboko opanowały teorię marksistowsko-leninowską, posiadały doskonałe przygotowanie wojskowo-teoretyczne oraz odpowiadały wszystkim wymaganiom współczesnej teorii i praktyki, umacniając wysoką dyscyplinę"^{1/}.

Nie mniejsze znaczenie dla sprawy umacniania kadry ludowego Wojska Polskiego przywiązuje kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. W Uchwale VII Zjazdu PZPR stwierdza się: "Partia nadal będzie działać na rzecz dalszego umacniania siły obronnej państwa, doskonalenia jego systemu obronnego na rzecz zapewnienia wysokiej sprawności bojowej wojska i należytego wyposażenia go. Będzie ona przejawiać troskę o stałe podnoszenie świadomości politycznej oraz zwartości ideowo-moralnej Sił Zbrojnych, o umacnianie społecznego autorytetu i uznania dla żołnierzy spełniających ofiarnie swoje zaszczytne obowiązki wobec socjalistycznej ojczyzny. Należy rozwijać i pogłębiać patriotyczne i socjalistyczne wychowanie żołnierzy, doskonalić system szkolenia oraz nieustannie pogłębiać więź wojska ze społeczeństwem"^{2/}.

1/ Program KPZR, Politizdat, Moskwa 1961, s. 111-112.

2/ VII Zjazd PZPR 8-12 grudnia 1975 r. Podstawowe materiały i dokumenty s. 263.

Decydującą rolę w przygotowaniu kadr dowódczych odgrywa wyższe szkolnictwo wojskowe, a w nim akademie wojskowe armii państw - uczestników Układu Warszawskiego, które czynią bardzo wiele na rzecz podnoszenia efektywności i jakości procesu kształcenia. Stale doskonalą się programy studiów, modernizuje się bazę szkoleniowo-materiałową, dużo wysiłku poświęca się na wprowadzanie coraz to efektywniejszych form, metod i środków kształcenia.

Rozwój myśli wojskowej, rozwój środków walki, skomplikowanie charakteru i zwiększenie rozmachu współczesnej walki/operacji/, uczestniczenie w niej coraz większej ilości różnych rodzajów sił i środków wskazują na konieczność zwiększenia wymagań w kształceniu słuchaczy akademii dowódczych, zwłaszcza w nauczaniu przedmiotów operacyjno-taktycznych. Wzrasta ilość informacji, które powinno się doprowadzić do słuchaczy, powiększa się zakres wiadomości i umiejętności, które powinni oni otrzymać i ukształtować w czasie pobytu w akademii. "W naszych czasach - wskazuje L. Breźniew - zakres wiadomości stale wzrasta - według ocen naukowców, podwaja się on co osiem lat. Wymaga to więc stałego doskonalenia metod nauczania oraz wprowadzenia do procesu pedagogicznego nowych środków technicznych"^{3/}.

Określony wkład w tym względzie wniosły: Akademia Wojskowa im. M.W. Frunzego i Akademia Sztabu Generalnego WP im. gen. broni K. Świerczewskiego, które na przestrzeni kilku lat prowadziły wspólne badania związane z podnoszeniem efektywności i jakości nauczania operacyjno-taktycznych przedmiotów w akademiach dowódczych.

Wyniki wspólnych prac naukowo-badawczych stanowiły podstawę do opracowania niniejszej publikacji. Ma ona charakter uogólnienia naukowo-metodycznego zawierającego najnowszy dorobek obydwóch bratnich uczelni w dziedzinie doskonalenia procesu kształcenia. Intencją autorów było wskazanie kierunków działania dydaktyczno-wychowawczego zapewniających zwiększenie efektywności i jakości przygotowania kadr oficerskich w akademiach dowódczo-sztabowych.

3/ Ł.J. Breźniew. Drogą leninowską. Przemówienia i artykuły. M. Politizdat, 1970, t. 2 s. 223.

Opracowanie w swej treści nie zawiera pełnej dydaktyki akademii wojskowych. Podejmuje jednak, zdaniem autorów, problemy najważniejsze, które decydują o efektywności procesu dydaktyczno-wychowawczego. Świadczy o tym treść rozdziałów. Zostały w nich bowiem zasygnalizowane, i w jakimś stopniu rozwiązane, takie podstawowe problemy kształcenia, jak: założenia metodyki opracowywania programów, kierunki doskonalenia metodyk szczegółowych przedmiotów operacyjno-taktycznych, zwiększenie efektywności pracy samodzielnej słuchaczy oraz usprawnienie systemu kontroli i oceny wyników kształcenia. Ostatni zaś rozdział został poświęcony, sprawie szczególnie ważnej, decydującej o jakości kształcenia w każdej uczelni wyższej, mianowicie podnoszeniu kwalifikacji zawodowych kadry dydaktyczno-wychowawczej i doskonaleniu ich mistrzostwa pedagogicznego.

Zespół autorski wyraża nadzieję, że opracowanie okaże się przydatne dla działalności zawodowej nauczycieli akademickich wszystkim - nie tylko dowódczym - akademikom wojskowym, zarówno Związku Radzieckiego jak i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Zespół byłby szczególnie usatysfakcjonowany, gdyby niniejsza publikacja została również wykorzystana we wszystkich wyższych szkołach wojskowych o profilu dowódczym armii państw Układu Warszawskiego.

I. METODYKA OPRACOWYWANIA PROGRAMÓW

1. Zasady opracowywania programów studiów

Program studiów jest głównym dokumentem uczelni. Podstawę jego opracowania stanowią: wymagania partii, rządu i ministra obrony danego państwa dotyczące przygotowania kadr oficerskich; założenia teoretyczne nauk społeczno-ekonomicznych i nauki wojennej; zakładany zakres wykształcenia wojskowego i czas trwania nauki; profil uczelni wojskowej; poziom przygotowania kandydatów na studia; stan bazy szkoleniowo-materiałowej uczelni.

Jak wynika z doświadczeń, podczas opracowywania programów studiów należy się kierować następującymi zasadami: partyjności i naukowości; podporządkowania celów kształcenia i wychowania praktycznym wymaganiom szkolenia wojsk; współzależności treści kształcenia od charakteru przyszłej działalności absolwenta; jedności nauczania, wychowania i badań naukowych w działalności uczelni; psychologiczno-dydaktycznym kryteriom doboru treści nauczania; selektywności doboru i strukturyzacji treści nauczania.

Istota zasady partyjności i naukowości polega na ścisłym związku treści przedmiotów operacyjno-taktycznych z treścią przedmiotów społecznych, a także na takim doborze treści przedmiotów operacyjno-taktycznych, ażeby można było zapewnić możliwość kształtowania u słuchaczy właściwej postawy ideologicznej. Dlatego też podczas opracowywania programu studiów konieczne jest uwzględnienie odpowiednich form i metod wychowywania w toku nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych. Dotyczy to wszystkich zajęć, ćwiczeń, a także praktyki w wojskach.

Naukowość programów studiów osiąga się przez taki dobór treści nauczania, który odzwierciedlałby najnowsze osiągnięcia nauki w ogóle, a nauki wojennej w szczególności, oraz taki układ treści programów przedmiotowych, który byłby zgodny i wynikał ze struktury odpowiadających im dyscyplin naukowych.

Istota zasady podporządkowania celów kształcenia i wycho-

wania praktycznym wymaganiom szkolenia wojsk wynika z zasady dydaktycznej związku teorii z praktyką i polega na tym, że głównym zadaniem akademii jest nie tylko dostarczenie słuchaczom odpowiedniego zasobu wiadomości, rozwinięcie umiejętności i wyrobienie nawyków, ale także przygotowanie ich do skutecznego wykonywania obowiązków na stanowiskach służbowych, które obejmą po zakończeniu studiów, oraz do ich przyszłej działalności.

Dlatego też punktem wyjścia określania treści nauczania są wymagania wobec absolwentów podporządkowane charakterowi ich obowiązków funkcyjnych w jednostkach. Tym wymaganiom z kolei powinny być podporządkowane cele nauczania poszczególnych przedmiotów. Nieprzestrzeganie tej zasady może doprowadzić do tego, że przekazywanie w toku studiów różnych wiadomości i kształtowanie umiejętności będzie traktowane jako cel sam w sobie.

Istota zasady współzależności treści kształcenia od charakteru przyszłej działalności absolwenta zakłada uzależnienie funkcji i roli poszczególnych przedmiotów włączonych do programu kształcenia od charakteru obowiązków służbowych, które będą spełniać absolwenci uczelni. Tematyka poszczególnych przedmiotów powinna więc uwzględniać wszystkie elementy przyszłej działalności absolwentów, zwłaszcza zaś przewidywać:

a/ opracowanie przez nich określonych wiadomości z taktyki, sztuki operacyjnej i strategii, o siłach i środkach walki zbrojnej, oraz o znaczeniu, możliwościach bojowych i technicznych tych środków;

b/ wykształtowanie określonych umiejętności i wyrobienie nawyków w dowodzeniu wojskami i wykorzystywaniu różnych metod i środków w różnorodnych warunkach sytuacji bojowej;

c/ opanowanie systemu wiedzy i przyswojenie wszechstronnych umiejętności w kierowaniu szkoleniem bojowym i politycznym oraz codziennym życiem i działaniem wojsk;

d/ przyswojenie niezbędnych wiadomości i umiejętności w zakresie nieprzerwanego i samodzielnego podnoszenia swoich kwalifikacji w celu stałego wzbogacania wiedzy oraz doskonalenia umiejętności i nawyków w dziedzinie dowodzenia oddziałami i związkami taktycznymi oraz ich szkolenia tak w czasie wojny, jak i w okresie pokoju.

Istota zasady jedności nauczania, wychowania i badań naukowych wyraża związek i współzależność tych trzech podstawowych komponentów /funkcji/ działalności uczelni wojskowych. Na konieczność ścisłego przestrzegania tej zasady wskazuje się w Uchwale VII Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej: "Wyższe uczelnie powinny przestrzegać zasady jedności nauczania, wychowania i badań naukowych"^{4/}.

Istota stosowania kryterium psychologiczno-dydaktycznego przy doborze treści nauczania polega na uwzględnianiu stopnia świadomości i zainteresowania słuchaczy w procesie studiów oraz stopnia mistrzostwa nauczycieli akademickich, a także stanu bazy szkoleniowej. Ważna jest przy tym zgodność zakresu programu /treści przekazywanej wiedzy/ z liczbą godzin przeznaczonych na studia.

Nieprzestrzeganie tej zasady może doprowadzić do niezgodności założonych celów i zakresu treści programowych z możliwościami intelektualnymi i psychicznymi słuchaczy oraz kwalifikacjami kadry dydaktyczno-naukowej i stanem bazy szkoleniowej.

Każdy przedmiot nauczania ma określony ciężar gatunkowy w praktycznej działalności dowódcy i w procesie kształcenia słuchaczy. Dlatego też podział godzin na poszczególne przedmioty powinien być dokonywany proporcjonalnie do ciężaru gatunkowego każdego z przedmiotów. Punktem wyjścia tej działalności powinna być wszechstronna analiza pracy dowódcy z przyporządkowaniem określonych zespołów czynności umysłowych i motorycznych właściwym dziedzinom wiedzy i odpowiadającym im przedmiotom kształcenia. Wymienione czynniki odgrywają istotną rolę podczas opracowywania programu studiów, określają jego treść, a następnie formy, metody i środki nauczania.

Zasada doboru i strukturyzacji treści nauczania wyraża się wyborem przez uczelnię z szerokiego wachlarza informacji i wiedzy wojskowej jedynie tych, które są najważniejsze, najbardziej cenne i niezbędne. Struktura treści nauczania całości programu i poszczególnych przedmiotów powinna być analogiczną do struktury obiektywnej wiedzy naukowej i struktury odpowied-

4/ O dalszy dynamiczny rozwój budownictwa socjalizmu. VII Zjazd PZPR 8-12 grudnia 1975 r. Warszawa, 1978, s. 253.

nich dyscyplin naukowych.

Ważność i celność treści nauczania przeznaczonych do przekazania słuchaczom w toku studiów ocenia się z pozycji konieczności: kształtowania u słuchaczy logicznego i dialektycznego myślenia; wzbogacania wiadomości i doskonalenia umiejętności; przygotowania do twórczego wypełniania obowiązków funkcyjnych oraz do umiejętnego i samodzielnego doskonalenia swojej wiedzy.

Istotnym warunkiem właściwego skonstruowania programów jest określenie kryteriów oceny ważności treści, które mają być przekazane słuchaczom i opanowane przez nich. Najbardziej realna jest ocena tych treści przez pryzmat przyszłej działalności oficerów. Ważność treści nauczania może być określana przez analogię ważności poszczególnych elementów działalności dowódców lub oficerów sztabów. Warunkuje to konieczność szeregowania i porównywania wszystkich elementów pracy, do której wykonywania przygotowani są słuchacze uczelni. Przestrzeganie zasady doboru treści jest zatem centralnym ogniwem naukowego uzasadnienia programów studiów. Dewizą programu studiów powinno być: "wszystko co konieczne, nic zbędnego".

Dobraną treść rozmieszcza się w programie studiów w logicznej kolejności /strukturze/ z uwzględnieniem zasad dydaktycznych. Ich realizacja wymaga stosowania określonej metodyki opracowywania programu studiów. Poniżej podane są niektóre zalecenia niezbędne podczas rozstrzygnięcia omówionych problemów w odniesieniu do przedmiotów operacyjno-taktycznych.

2. Założenia metodyki opracowywania programów studiów

Program studiów uczelni wojskowej składa się zazwyczaj z dwóch rozdziałów.

Pierwszy rozdział zawiera:

- ogólne cele i zadania kształcenia w danej akademii;
  - ogólny zakres wiadomości, umiejętności i nawyków, które powinni opanować słuchacze;
  - zasadnicze wskazówki organizacyjne i kolejność studio-
- wania przedmiotów;
- rozliczenie godzin na poszczególne przedmioty.

Drugi rozdział zawiera:

- cele nauczania każdego przedmiotu;

- niezbędny zakres wiadomości, umiejętności i nawyków, które słuchacze powinni opanować z każdego przedmiotu;
- treści przedmiotowe;
- ogólne rozliczenie godzin na poszczególne tematy w każdym z okresów roku akademickiego.

Rozwiązywanie tych wszystkich problemów w toku opracowywania programów studiów powinno przebiegać w logicznej kolejności z uwzględnieniem omówionych wyżej zasad i wzajemnie ze sobą powiązanych czynników, zapewniających optymalny dobór treści kształcenia. Inaczej mówiąc, niezbędne jest wypracowanie i stosowanie uzasadnionej naukowo metodyki opracowywania programów.

Metodyka taka powinna umożliwiać prawidłowe określanie:

- celów i zadań kształcenia;
- ogólnego zakresu wiadomości, umiejętności i nawyków niezbędnych dla absolwenta;
- wykazu przedmiotów, celów nauczania, zakresu wiadomości, umiejętności i nawyków, które w wyniku nauczania tego przedmiotu słuchacz powinien opanować;
- rozliczenia godzin na poszczególne przedmioty;
- treści każdego przedmiotu z wyważeniem właściwych proporcji między teorią a praktyką /zakresem wiedzy i umiejętności/.

Algorytm postępowania przy opracowywaniu programów powinien zakładać określoną kolejność czynności i przewidywać:

- 1/ określenie ogólnych wymagań dotyczących kwalifikacji absolwentów akademii dowódczych;
- 2/ określenie ogólnego zakresu wiadomości i umiejętności absolwentów;
- 3/ ustalenie wykazu wszystkich przedmiotów operacyjno-taktycznych i specjalistycznych;
- 4/ dokonanie podziału czasu przeznaczanego na nauczanie poszczególnych przedmiotów;
- 5/ określenie szczegółowego zakresu niezbędnych wiadomości i umiejętności, które powinien opanować słuchacz z każdego przedmiotu operacyjno-taktycznego;
- 6/ określenie treści przedmiotów oraz dokonanie podziału na teoretyczne i praktyczne formy nauczania.

Jeśli chodzi o określenie ogólnych wymagań dotyczących przygotowania /kwalifikacji/ absolwentów akademii dowódczych, to wynikają one z założeń ideologicznych państw budujących społeczeństwa rozwiniętego socjalizmu oraz aktualnych i perspektywicznych potrzeb społecznych. Odpowiadają one podstawowym wymaganiom kwalifikacyjnym formułowanym przez najwyższe organa partyjne i rządowe, pod adresem współczesnych kadr kierowniczych.

W świetle tych nadrzędnych ustaleń, a także zadań postawionych akademiom przez ministra obrony narodowej danego kraju absolwentom akademii dowódczych stawia się wysokie wymagania kwalifikacyjne. Powinny ich cechować:

- bezgraniczne oddanie partii i socjalistycznej ojczyźnie, wysoka świadomość ideowo-polityczna, znajomość marksistowsko-leninowskiej teorii i proletariacki internacjonalizm;

- wysoki poziom ogólnego i operacyjno-taktycznego przygotowania, głęboka znajomość podstaw organizacji i prowadzenia działań bojowych, użycia rodzajów wojsk i służb oraz zasad dowodzenia, ugruntowane praktyczne nawyki w organizowaniu działań bojowych i dowodzenia wojskami w walce;

- umiejętność utrzymywania stałej gotowości bojowej wojsk i kierowania ich bojowym szkoleniem i ideowo-patriotycznym wychowaniem;

- wysoki poziom dyscypliny, wewnątrz gotowość i zdolność do dokładnego wykonywania rozkazów;

- zdolności organizatorskie, umiejętności pracy z ludźmi, zwłaszcza organizowania i podporządkowania swojej woli pojedynczych osób i zespołów żołnierskich, oraz ich mobilizowania do wykonywania zadań w trudnych sytuacjach;

- wysokie wartości moralno-psychiczne, a przede wszystkim wytrzymałość na trudy, odwaga, męstwo, zdecydowanie, samodzielność, prawdomówność;

- umiejętność szkolenia i wychowywania podwładnych, przejawianie stałej troski o nich w połączeniu z wysoką i sprawiedliwą wymagalnością;

- doskonała kondycja fizyczna, wytrzymałość, pozwalająca znieść długotrwały wysiłek fizyczny;

- wysoka kultura i erudycja.

Treść programu studiów powinna przede wszystkim sprzyjać

osiągnięciu przez słuchaczy wymienionych wartości. Z tego też punktu widzenia konieczne jest określenie ogólnego zakresu wiadomości i umiejętności niezbędnych oficerom o profilu dowódczym.

Następną czynnością jest określenie ogólnego zakresu wiadomości i umiejętności absolwentów. Wynika on z ogólnych wymagań /kwalifikacji/ dotyczących przygotowania kadr oficerskich, ich służbowego przeznaczenia i obowiązków funkcyjnych, stanu i perspektyw rozwoju nauki wojennej.

Metodyka określenia niezbędnego zakresu wiadomości i umiejętności absolwentów akademii dowódczych opiera się na analizie modelu osobowości. Akademie dowódcze mają obowiązek przygotowywać oficerów z wyższym wykształceniem do objęcia dowódczych i sztabowych stanowisk w oddziałach i związkach taktycznych. Jeden z wariantów układu i treści modelu osobowości dowódcy przedstawia załącznik 1.

Model ten został opracowany na podstawie analizy ogólnych wymagań w stosunku do oficerów o profilu dowódczym i ich obowiązków funkcyjnych. Zawiera on główne kierunki działalności oficerów pionu dowódczego, ich treść, a także te wartości, które powinni osiągnąć i utrwalić. Podczas określania niezbędnego zakresu wiadomości i umiejętności absolwentów w dziedzinie operacyjno-taktycznej należy kierować się tym działem modelu osobowości, który określa obowiązki funkcyjne oficerów pionu dowódczego. Jak z niego wynika na obowiązki funkcyjne składają się cztery główne rodzaje działalności: kierowanie wojskami w walce; utrzymanie wysokiej gotowości bojowej wojsk; kierowanie szkoleniem bojowym i politycznym; kierowanie gospodarką jednostki i codziennym życiem wojsk.

Każdy z tych rodzajów działalności składa się jeszcze z szeregu elementów. I tak na przykład, dowodzenie wojskami w walce można rozłożyć na następujące elementy: powzięcie decyzji do działań; postawienie zadań bojowych; planowanie i organizowanie walki; organizowanie współdziałania; zabezpieczenie działań bojowych; kierowanie walką; zbieranie i uogólnianie danych o sytuacji; precyzowanie zadań w toku walki itd.

Inny rodzaj działalności - kierowanie szkoleniem bojowym i politycznym - składa się z takich elementów działania, jak:

planowanie szkolenia bojowego i politycznego; urządzanie i wykorzystywanie bazy szkoleniowej; opracowywanie materiałów i pomocy szkoleniowych; prowadzenie ćwiczeń i innego rodzaju szkolenia; kontrolowanie przebiegu szkolenia itd.

Podczas realizowania każdego z elementów działalności dowódca lub oficer sztabu wykonuje szereg różnych operacji. Na przykład podejmując decyzje o działaniach bojowych wyjaśnia zadanie, ocenia położenie nieprzyjaciela i wojsk własnych, dokonuje analizy terenu i innych warunków sytuacji oraz przeprowadza kalkulacje /czasu, stosunku sił itd./, a także formułuje decyzję.

Aby absolwent akademii mógł skutecznie radzić sobie ze swoimi obowiązkami funkcyjnymi po ukończeniu studiów, powinien opanować niezbędne wiadomości i umiejętności w celu wykonania każdego zadania bojowego i związanych z nimi czynności oraz działań.

Na podstawie analizy modelu osobowości określa się ogólny zakres wiedzy i umiejętności, który absolwenci są zobowiązani opanować w toku studiów. Z analizy tej wynika, że absolwenci powinni znać:

- charakter wojny, zasady nauki wojennej i sztuki operacyjnej, teorię walki /operacji/;
- podstawy użycia rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb;
- poglądy przeciwnika na prowadzenie współczesnych działań bojowych;
- podstawy dowodzenia wojskami, metody pracy dowódców i sztabów, podstawy automatyzacji dowodzenia;
- zasadnicze etapy i prawidłowości rozwoju sztuki wojennej;
- ogólną charakterystykę głównego europejskiego teatru działań wojennych.

Jednocześnie absolwenci powinni umieć:

- podejmować uzasadnione decyzje w różnych rodzajach walki i operacji;
- dowodzić wojskami w toku działań bojowych;
- sprawnie przeprowadzać wszelkie operacyjno-taktyczne analizy myślowe i kalkulacje.

W ten sposób określony niezbędny najogólniejszy zakres

wiedzy i umiejętności dotyczący każdego rodzaju działalności stanowi podstawę do wyodrębnienia, w dalszym etapie czynności, przedmiotów operacyjno-taktycznych i ich szczegółowych treści.

Ustalenie wykazu wszystkich przedmiotów operacyjno-taktycznych i specjalistycznych dokonuje się na podstawie analizy stanu rozwoju nauki i sztuki wojennej, obowiązujących założeń doktrynalnych z uwzględnieniem uprzednio ustalonego ogólnego zakresu wiedzy i umiejętności absolwentów.

Na wstępie wychodząc z celu ogólnego akademii i przygotowania kandydatów na studia, należy określić szczeble dowodzenia, które powinny stanowić podstawę do uczenia słuchaczy organizowania i prowadzenia działań bojowych /operacji/.

Po uwzględnieniu powyższych danych przeprowadza się szczegółową analizę założeń teorii współczesnej walki /operacji/, uczestniczących w niej sił i środków oraz zestawia się wykaz przedmiotów, których opanowanie zapewni słuchaczom zdobycie określonej wiedzy i ukształtowanie odpowiednich umiejętności.

I tak na przykład, aby słuchacze umieli organizować działania bojowe i kierować wojskami na stanowiskach przewidzianych dla nich po ukończeniu akademii, trzeba nauczyć ich taktyki i sztuki operacyjnej odpowiednio do danych szczebli.

Ponieważ współczesna walka jest dwustronna i prowadzi się ją z konkretnym przeciwnikiem, należy nauczyć słuchaczy umiejętnego organizowania i prowadzenia rozpoznania oraz zapewnić znajomość organizacji, możliwości bojowych i taktyki ewentualnego przeciwnika.

Kierowanie walką jest możliwe tylko przy pomocy sztabu. Dlatego też absolwent powinien znać funkcje i pracę sztabu, umieć wykonywać czynności sztabowe oraz kierować sztabem w toku organizowania i prowadzenia walki. W tym celu występuje potrzeba nauczania słuchaczy przedmiotu "służba sztabów".

We współczesnej walce uczestniczy olbrzymia ilość nowoczesnych środków walki oraz różne rodzaje sił zbrojnych i wojsk: lotnictwo, wojska raketowe, wojska łączności itd. Dowódca /oficer sztabu/ powinien zatem znać ich taktyczno-techniczną charakterystykę i zasady bojowego działania, a także powinien umieć organizować między rodzajami wojsk współdziałanie oraz wykorzystywać je podczas walki. Dlatego też taktyka wykorzysta-

nia bojowego każdego rodzaju sił zbrojnych, wojsk i służb powinna stanowić oddzielne przedmioty nauczania.

Stosowanie we współczesnej walce broni masowego rażenia stwarza konieczność poznania jej właściwości bojowych i zasad organizacji niezawodnej przed nią obrony.

Na organizację i prowadzenie działań bojowych istotny wpływ wywierają właściwości różnych teatrów działań wojennych i ich kierunków operacyjnych. Aby nauczyć słuchaczy umiejętnego uwzględniania tych właściwości wprowadzono do programu studiów geografię wojenną.

Równocześnie z poznawaniem dziedzin wiedzy dotyczących kierowania wojskami w walce i operacji, słuchacze powinni wykształcić umiejętności w zakresie kierowania szkoleniem bojowym oraz wychowaniem żołnierzy, sztabów i wojsk. Temu celowi służy przedmiot metodyki szkolenia taktycznego, a także, dydaktyki wojskowej.

Analizując w ten sposób stan nauki wojennej i ustalony zakres wiedzy absolwentów, możemy określić przedmioty nauczania w akademii. Ilość tych przedmiotów może się zmieniać w zależności od konkretnych potrzeb, wprowadzenia lub wycofania określonych środków walki itp.

Jeśli chodzi o dokonanie podziału czasu na poszczególne przedmioty, to w związku z dużą liczbą przedmiotów operacyjno-taktycznych, niezmiernie ważne jest określenie ciężaru gatunkowego czyli rangi każdego przedmiotu nauczania i czasu przeznaczanego na jego studiowanie.

Podczas rozwiązywania tego problemu należy kierować się zasadą podporządkowania celów kształcenia i wychowania praktycznym wymaganiom szkolenia wojsk. Oznacza to, że ranga każdego przedmiotu powinna odpowiadać jego znaczeniu w praktycznej działalności absolwentów w wojskach podczas wykonywania przez nich obowiązków funkcyjnych.

Metodyka określania rangi każdego przedmiotu w procesie kształcenia w akademii oraz metodyka określania wiedzy absolwentów bazuje się na analizie obowiązków funkcyjnych oficerów o profilu dowódczym. Konieczna jest więc analiza praktycznej działalności dowódcy /oficera sztabu/ w wojskach, w celu określania znaczenia tj. rangi każdego rodzaju jego czynności. Ustala się go w procentach odpowiednio do czasu zużywanego prakty-

cznie przez dowódcę podczas wykonywania obowiązków służbowych z uwzględnieniem złożoności operacji. Czas ten jednak w warunkach pokoju i wojny nie jest jednakowy. Dlatego też najpierw określa się rangę różnych rodzajów działalności w okresie pokoju, a następnie w czasie wojny.

W okresie pokoju czas ten uwarunkowany jest realnym planem szkolenia bojowego i politycznego. Ponadto określa się go na podstawie analizy przeprowadzonych badań /obserwacji, sondażu opinii/ pracy dowódców.

Założmy, że badania działalności dowódców w czasie pokoju pozwolą ustalić następujące dane:

- dowodzenie wojskami ..... XM%
- kierowanie szkoleniem wojsk ..... ZM%
- utrzymanie gotowości bojowej ..... YM%
- kierowanie gospodarką jednostki ..... QM%

Rangę działalności dowódcy w czasie wojny określa się na podstawie analizy charakteru pracy dowódcy w okresie ostatniej wojny i możliwego jej charakteru w przyszłości, a także za pomocą prowadzenia rzeczywistych badań czynności dowódców podstawowych szczebli dowodzenia w czasie pokoju. Przypuśćmy, że otrzymamy następujące wskaźniki:

- dowodzenie wojskami ..... XW%
- utrzymanie gotowości bojowej ..... YW%
- kierowanie szkoleniem wojsk ..... ZW%
- kierowanie gospodarką jednostki ..... QW%

W celu określenia rangi rodzajów działalności w procesie szkolenia konieczne jest zastosowanie metody porównania i logicznej analizy otrzymanych wskaźników.

Na przykład ranga pierwszego rodzaju działalności w warunkach czasu wojennego niewątpliwie będzie znacznie większa aniżeli w warunkach czasu pokojowego. Mając na względzie, że głównym zadaniem akademii jest przygotowanie kadr dowódczych do wykonywania przez nie obowiązków funkcyjnych w zakresie dowodzenia wojskami w okresie wojny, ranga tego rodzaju działalności w procesie studiów powinna odpowiadać jego wskaźnikowi dla okresu wojny, a więc powinna ona być równa $XW\%/R_1 = XW\%^{5/}$.

5/ R_1 - ciężar gatunkowy /ranga/ w procesie studiów.

Pozostały czas dzieli się na inne rodzaje działalności proporcjonalnie do ich rangi w warunkach pokoju.

Nauczanie słuchaczy w zakresie każdego rodzaju działalności odbywa się poprzez studia różnych przedmiotów operacyjno-taktycznych. Dlatego też w celu określenia rangi każdej dyscypliny w procesie studiów, należy przede wszystkim określić rangę każdego rodzaju działalności.

Należy więc szczegółowo przeanalizować model osobowości absolwenta pod kątem widzenia czynności wykonywanych w każdym rodzaju działalności. Na tej podstawie określa się rolę każdego przedmiotu operacyjno-taktycznego w pracy dowódcy.

Na przykład podczas podejmowania decyzji na ćwiczebnym polu walki dowódca wykorzystuje wiadomości i umiejętności zdobyte w akademii z różnych przedmiotów: taktyki ogólnej, rozpoznania wojskowego, służby sztabów, taktyki rodzajów wojsk itd.

Aby określić rangę każdego z tych przedmiotów, należy w toku kilku ćwiczeń prowadzonych w terenie, dokonać pomiarów pracy dowódców podczas podejmowania decyzji do działań bojowych i ustalić prawdopodobny czas wykonywania określonych czynności i rodzajów działalności w ramach których rozwiązuje się problemy z zakresu poszczególnych przedmiotów nauczania. Oprócz tej podstawowej metody zaleca się również przeprowadzić badania opinii doświadczonych dowódców i oficerów sztabu /ekspertów/, w wyniku których otrzymuje się dodatkową informację o randze poszczególnych przedmiotów podczas wypracowania decyzji do działań bojowych.

Następnie wyniki pomiaru i badania opinii poddaje się uogólnieniom i na tej podstawie określa się średnią arytmetyczną rangi w odniesieniu do różnych przedmiotów operacyjno-taktycznych w toku podejmowania decyzji do działań bojowych. Analogicznie określa się rangę innych przedmiotów według odpowiadających im czynności i rodzajów działalności mającej związek z kierowaniem walką.

Przykładowy wariant zestawienia wyników pomiarów i badań przedstawia następująca tabela:

Tabela 1

Rodzaje działalności i ich ranga	Główne elementy działalności dowódcy	Ranga przedmiotów w rodzajach i elementach działalności dowódcy / w %			
		Taktyka ogólna	Rozpozn. i armie obce	Wojska rakiet i artyler.	Łącznie itd.
Kierowanie walką R ¹ = XW	1. Podjęcie decyzji	15-20	10-15	10-15	100
	2. Postawienie zadań bojowych	25-35	3-5	5-10	100
	3. Organizacja współdziałania	20-30	10-12	10-15	100
	4. Zabezpieczenie bojowe działań	15-20	8-10	-	100
	5. Kontrola i pomoc	30-40	5-3	3-5	100
	6. Kierowanie walką	20-30	15-20	5-10	100

itd.

Jak wynika z powyższego, określenie znaczenia poszczególnych czynności i rodzajów działalności dowódców /oficerów/ umożliwia ustalenie rangi odpowiadających im przedmiotów nauki w całym procesie studiów. Stanowi to z kolei podstawę do podziału budżetu czasu szkoleniowego na wszystkie przedmioty.

Szczegółowy zakres niezbędnych wiadomości i umiejętności które powinien opanować słuchacz z każdego przedmiotu operacyjno-taktycznego określa się na podstawie analizy wymagań stawianych absolwentom akademii z uwzględnieniem uprzednio ustalonego ogólnego zakresu wiedzy i umiejętności.

Akademia przygotowuje absolwentów do objęcia przez nich stanowisk dowódczych i sztabowych. Powinni oni w związku z tym, w czasie studiów, w pełnym zakresie poznać przedmiot taktyki ogólnej i umieć stosować zasady teoretyczne w praktycznej działalności. Jest to w akademiach dowódczych przedmiot wiodący i dlatego czynności z ustaleniem szczegółowego zakresu wiadomości i umiejętności taktyczno-operacyjnych należy rozpoczynać od tego przedmiotu.

Celem nauczania taktyki ogólnej powinno być opanowanie przez słuchaczy głębokiej wiedzy z dziedziny walki ogólnowojskowej oraz wyrobienie nawyków potrzebnych do pracy w roli dowódcy lub oficera sztabu w toku organizowania i prowadzenia działań bojowych.

Tak więc w wyniku studiowania taktyki ogólnej słuchacze powinni poznać:

- przedmiot taktyki ogólnej, jej miejsce i rolę w nauce wojennej i sztuce operacyjnej;
- charakter i zasady współczesnej walki ogólnowojskowej;
- organizację, uzbrojenie i możliwości bojowe wojsk własnych i nieprzyjaciela;
- zasady użycia sił i środków w walce ogólnowojskowej;
- rodzaje walki i sposoby jej prowadzenia;
- istotę współdziałania sił i środków w walce;
- zasady wszechstronnego zabezpieczenia działań bojowych;
- zasady kierowania walką itd.

Ponadto powinni oni umieć:

- operatywnie wykonywać czynności dowódcze podczas orga-

nizowania i prowadzenia walki w różnych rodzajach działań bojowych;

- pełnić czynności sztabowe sprawnie, posługując się technicznymi środkami dowodzenia;

- opracowywać niezbędną dokumentację sztabową;

- przeprowadzać niezbędne kalkulacje sztabowe z wykorzystaniem środków technicznych oraz techniki obliczeniowej.

Celem nauczania taktyki ogólnej i taktyki rodzajów wojsk jest opanowanie przez słuchaczy zasad teoretycznych w zakresie użycia każdego rodzaju wojsk w walce ogólnowojskowej oraz rozwinięcie u słuchaczy niezbędnych umiejętności w użyciu tych wojsk w praktycznej działalności dowódcy i oficerów sztabu.

Niezbędny zakres wiadomości i umiejętności w dziedzinie innych przedmiotów określa się z uwzględnieniem ustalonego zakresu wiedzy z taktyki ogólnej i sztuki operacyjnej.

Jeśli chodzi o określenie treści przedmiotów oraz dokonanie podziału na teoretyczne i praktyczne formy ich nauczania to treści te formułuje się na podstawie celów nauczania, ustalonego do opanowania zakresu wiadomości, umiejętności i nawyków, z uwzględnieniem wymagań stawianych kandydatom na studia oraz profilu studiów. W treści przedmiotów operacyjno-taktycznych w akademii dowódczej nie uwzględnia się tematów, które kandydaci na studia powinni poznać przed rozpoczęciem nauki.

Oprócz tego treść przedmiotów operacyjno-taktycznych nie powinna obejmować problemów, które nie będą wchodziły w zakres obowiązków funkcyjnych absolwentów. I tak na przykład do treści przedmiotu taktyki ogólnej dla grup ogólnowojskowych nie powinno się włączać problemów wynikających z obowiązków szefów rodzajów wojsk i służb, ponieważ nie wchodzi one w zakres obowiązków dowódcy ogólnowojskowego.

Według powyższych zasad oraz zgodnie z wymaganiami regulaminowymi określa się treść każdego przedmiotu operacyjno-taktycznego odpowiadającą danemu rodzajowi działań bojowych i szczeblowi dowodzenia /natarcie pułku, obrona pułku itp./.

Przedstawiona powyżej metodyka opracowywania programu studiów z przedmiotów operacyjno-taktycznych, zdaniem autorów, pozwala rozwiązywać zasadnicze problemy planowania procesu studiów w akademiach dowódczych. Przykładowy schemat opracowania

programu studiów z przedmiotów operacyjno-taktycznych przed -
stawia załącznik 2.

3. Metodyka opracowywania planów tematycznych

Na podstawie programu studiów opracowuje się plany tematyczne oddzielnie dla każdej specjalności kursu z podziałem na lata studiów.

Plan tematyczny opracowany na kolejny rok studiów zawiera:

- podział czasu na okresy roku, tematy i rodzaje zajęć;
- tematykę wykładów, seminariów, ćwiczeń i innych przedsięwzięć szkoleniowych.

W opracowaniu planów tematycznych uczestniczą wszystkie komórki dydaktyczno-naukowe. Organizatorem całości pracy jest zastępca komendanta akademii ds. szkolenia.

Na podstawie doświadczenia dydaktycznego oraz wyników ewentualnych badań, ustala się przede wszystkim proporcje ilości czasu przeznaczanego na prowadzenie zajęć z poszczególnych rodzajów działań bojowych. Wiadomo, że natarcie jest podstawowym rodzajem działań bojowych, a w następnej kolejności np. obrona. Taka kolejność może zapewnić przyjęcie właściwych proporcji czasowych dla każdego z rodzajów działań bojowych.

A zatem na podstawie analizy każdego rodzaju działań bojowych oraz wymagań co do zakresu wiedzy absolwentów, którą powinni posiadać, określa się tematy dla każdego z nich, a także ustala formy nauczania /wykłady, seminaria, ćwiczenia grupowe i inne przedsięwzięcia szkoleniowe/ i czas ich trwania. Końcowe wyniki takiej analizy pozwalają określić proporcje form nauczania teoretycznego i praktycznego w każdym rodzaju działań bojowych i w całości przedmiotu.

Podczas określania proporcji szkolenia teoretycznego i praktycznego należy pamiętać, że wykształcenie i utrwalenie umiejętności oraz wyrobienie nawyków wymagają więcej czasu niż opanowanie wiadomości. Oprócz tego wiedzę teoretyczną zdobywa się nie tylko na zajęciach teoretycznych. W czasie szkolenia praktycznego słuchacze uzyskują także nowe wiadomości i poszerzają swoją wiedzę teoretyczną, zwłaszcza w toku przerabiania ćwiczeń grupowych.

Trzeba także brać za podstawę stale wzrastające wymagania

stawiane absolwentom w zakresie praktycznego przygotowania do pełnienia obowiązków funkcyjnych bezpośrednio po zakończeniu studiów. Należy przy tym zdawać sobie sprawę z tego, że uwzględnienie tych wymagań nie oznacza, że opanowywanie przez słuchaczy praktycznych umiejętności może odbywać się kosztem szkolenia teoretycznego. Nadmierny praktycyzm w nauczaniu może ograniczyć horyzont myślowy i poznawczy słuchaczy lub przyczynić się do nabycia przez nich skłonności do szablonowego myślenia i postępowania. Może także utrudniać wyrabianie zdolności do samodzielnej i twórczej działalności, zwłaszcza w konfliktowych i trudnych sytuacjach.

Dlatego też proporcje między szkoleniem teoretycznym, a praktycznym powinny odpowiadać celom nauczania. Należy podziału tego dokonywać metodą zróżnicowaną, po ocenieniu i sklasyfikowaniu każdego przedmiotu. Kryterium w tym przypadku stanowią cele nauczania oraz zakres wiadomości, umiejętności i nawyków dotyczących danego przedmiotu. I tak na przykład wymagania wobec przedmiotu taktyki ogólnej dotyczą przede wszystkim nabycia wiedzy oraz opanowania umiejętności i wyrobienia nawyków. Dlatego też część nauczania praktycznego będzie znacznie przewyższała część nauczania teoretycznego. Natomiast jeśli chodzi o przedmiot historii sztuki wojennej, to sytuacja będzie odwrotna - słuchacze powinni zdobyć przede wszystkim wiedzę teoretyczną.

Z wieloletnich doświadczeń wynika, że w akademiach dowódczych na część teoretyczną nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych wydziela się zwykle 25-30% czasu, a na część praktyczną - 70-75%.

Bardzo ważną czynnością podczas opracowywania planów tematycznych jest określenie proporcji w szkoleniu praktycznym na zajęcia w salach i w terenie. Należy przy tym uwzględniać, że jakość zajęć w polu stanowi kryterium praktycznego przygotowania słuchaczy do skutecznego wykonywania przez nich obowiązków funkcyjnych po zakończeniu studiów. Dlatego też, jeśli chodzi o przedmioty operacyjno-taktyczne, to na zajęcia w terenie należy przeznaczyć około połowy czasu szkolenia praktycznego.

Przedmiotowe plany tematyczne opracowuje się najpierw dla przedmiotów profilujących /taktyki ogólnej, sztuki operacyjnej/, a następnie dla pozostałych przedmiotów operacyjno-taktycznych.

II. METODYKI SZCZEGÓŁOWE NAUCZANIA PRZEDMIOTÓW OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH I ZASADNICZE KIERUNKI ICH DOŚKONALENIA

1. Zasady nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych

Podczas opracowywania metodyk szczegółowych nauczania, przygotowania i prowadzenia różnorodnych rodzajów zajęć szkoleniowych z przedmiotów operacyjno-taktycznych należy kierować się następującymi zasadami dydaktycznymi: partyjności, jedności nauczania i wychowania; uczenia słuchaczy tego, co będzie przydatne w działalności zawodowej; świadomego i aktywnego stosunku do procesu nauczania; systematyczności i logicznej kolejności nauczania; pogłębłości; przystępności nauczania; trwałości wiedzy, umiejętności i nawyków; kolektywnego i indywidualnego podejścia do nauczania.

Zasada partyjności nauczania jest uzasadniona zależnością procesu nauczania słuchaczy w akademiach dowódczych od społeczno-ekonomicznych warunków istniejących w państwach socjalistycznych oraz od ideologii i praktyki partii komunistycznych i robotniczych. Ogólne wymagania powyższej zasady można sprowadzić do stwierdzenia, że nauczanie słuchaczy przedmiotów operacyjno-taktycznych powinno być prowadzone z pozycji klasowych, na podstawie założeń ideologicznych partii komunistycznych i robotniczych oraz metodologii marksizmu-leninizmu.

W.I. Lenin wskazywał, że postanowienia dotyczące nauczania i wychowania "powinny być przepełnione duchem walki klasowej". /W.I. Lenin. Dzieła T. 41 s. 336/. Oznacza to, że na wszystkich zajęciach należy kształtować u słuchaczy światopogląd marksistowsko-leninowski i świadomość komunistyczną, poczucie osobistej odpowiedzialności za stan obronności swojej Ojczyzny i innych państw socjalistycznego braterstwa, wskazywać na przewagę ich sił zbrojnych, spójnych sojuszem i wspólną ideologią, nad siłami armii państw kapitalistycznych.

Zgodnie z tą zasadą, przygotowanie operacyjno-taktyczne powinno być rzeczywistą szkołą patriotyzmu i internacjonalizmu, co można osiągnąć poprzez ścisłe powiązanie materiału programowego z sukcesami budownictwa socjalistycznego własnego kraju i innych

państw socjalistycznego sojuszu oraz wskazywanie na znaczenie związków braterskich zadzierzgniętych między krajami socjalistycznymi i ich armiami dla umocnienia pokoju i tendencji odprężeniowych w całym świecie. Podczas studiowania przedmiotów operacyjno-taktycznych należy wszystkie zagadnienia dotyczące przygotowania i prowadzenia operacji oraz walki rozpatrywać we wzajemnych związkach i zależnościach, a także w trakcie ich ciąglego przeobrażania się, zdeterminowanego rozwojem środków walki zbrojnej i sposobów prowadzenia działań wojennych z prawdopodobnym przeciwnikiem.

Zasada jedności nauczania i wychowania zobowiązuje wykładowców do dostarczania słuchaczom - podczas wszystkich zajęć z przedmiotów operacyjno-taktycznych wiedzy wojskowej oraz do wyrabiania u nich takich wysokich moralno-bojowych i dowódczych cech, jak: wierność powinności wojskowej, poczucie odpowiedzialności za wykonanie zadania bojowego, inicjatywa, odwaga, chytrość wojenna, umiejętność stanowczego wprowadzenia w życie podjętych decyzji, opanowanie, samodzielność, gotowość do działań w celu osiągnięcia zwycięstwa w ramach skalkulowanego ryzyka. W celu rozwijania tych cech należy na zajęciach stwarzać skomplikowane sytuacje kryzysowe, położenia operacyjno-taktyczne stron, zmuszać słuchaczy do prowadzenia walki z silnym i bezwzględnym przeciwnikiem dysponującym wszystkimi współczesnymi środkami walki, umiejętnie wskazywać na jego silne i słabe miejsca, wykorzystywać przykłady z bohaterskiej przeszłości własnego narodu o wolność i niezależność, wyróżniać przejawianie przez słuchaczy takich walorów dowódczych, jak: inicjatywa, zdecydowanie, wola walki, wymagalność, zdyscyplinowanie itd.

Największymi możliwościami w praktycznym urzeczywistnieniu założeń powyższej zasady wykładowcy dysponują w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych ze słuchaczami, polowych i wojskowo-historycznych podróży oraz zajęć na obozach szkoleniowych, a także w toku zwiedzania obiektów i miejsc upamiętnionych bohaterską przeszłością własnego narodu.

Zasada uczenia słuchaczy tego, co będzie przydatne w działalności zawodowej odzwierciedla obiektywna - występująca jako prawidłowość - zależność nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych od poziomu rozwoju uzbrojenia, techniki bojowej, orga-

nizacji wojsk i osiągnięć nauki wojennej. Warunkuje ona treść przedmiotów operacyjno-taktycznych w akademiach dowódczych.

Przy wprowadzaniu omawianej zasady do praktyki dydaktycznej należy przede wszystkim uwzględnić: wymagania ministra obrony danego państwa dotyczące przygotowania kadr specjalistów wojskowych, najnowsze osiągnięcia teorii wojennej oraz doświadczenia okręgów wojskowych i związków taktycznych uzyskanych w bojowym i operacyjnym szkoleniu wojsk. Na podstawie powyższych wskaźników należy określać zakres wiedzy i umiejętności, który słuchacze powinni uzyskać w dziedzinie przedmiotów operacyjno-taktycznych oraz ustalać proporcje między treściami teoretycznymi a praktycznymi. We współczesnych warunkach zasada powyższa zobowiązuje - w nauczaniu przedmiotów operacyjno-taktycznych - do zwrócenia szczególnej uwagi na wyrobienie u słuchaczy trwałych nawyków praktycznych w sprawnym wykonywaniu przyszłych obowiązków funkcyjnych bezpośrednio po ukończeniu nauki. W związku z tym należy zwrócić szczególną uwagę i przeznaczyć więcej czasu na przygotowanie słuchaczy do działań w warunkach polowych oraz zapewnić im wszechstronną znajomość taktyki zastosowania nowych środków walki.

Zasada uczenia słuchaczy tego, co będzie przydatne w działalności zawodowej zobowiązuje wykładowców do przygotowania ich do rozwiązywania zadań bojowych odpowiednio do charakteru przyszłej wojny, w warunkach maksymalnie zbliżonych do rzeczywistego pola walki. Dlatego też nie należy dopuszczać do umowności i uproszczeń w sytuacjach ćwiczebnych. Trzeba zdecydowanie walczyć z powierzchownym nastawieniem do studiowania przedmiotów operacyjno-taktycznych. W praktyce szkoleniowej należy także uwzględnić fakt, że powodzenie w walce zapewnia nie tylko liczebna przewaga w siłach i środkach, ale i umiejętności dowódców i sztabów w ich bardziej efektywnym wykorzystaniu w porównaniu z użyciem tych środków przez przeciwnika. Dlatego też na zajęciach, trzeba stwarzać takie sytuacje, które dopin-gowałyby słuchaczy do osiągnięcia zwycięstwa nie tylko ze względu na posiadaną przewagę, ale również jeśli siły są wyrównane.

Zgodnie z powyższą zasadą akademie powinny utrzymywać ściśle związki z wojskami, które, po pierwsze, zapewniają akademiom otrzymywanie informacji o brakach w przygotowaniu absol-

wentów ujawnianych w toku ich praktycznej działalności w jednostkach, co pomaga w operatywnym wprowadzaniu zmian do treści i sposobów nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych, a po drugie, nauczyciele akademicy i słuchacze uzyskują możliwość doskonalenia swego przygotowania w toku praktyk liniowych w jednostkach oraz na ćwiczeniach dowódczo-sztabowych i z wojskami.

Zasada świadomego i aktywnego stosunku słuchaczy do procesu nauczania opiera się na przesłance, że świadomy i pełen inicjatywy stosunek słuchaczy do nauki sprzyja gruntownemu opanowaniu przez nich treści kształcenia, wywiera pozytywny wpływ na kształtowanie takich cech osobowości, jak: poczucie odpowiedzialności; zainteresowania zawodowe, twórczość w myśleniu i działaniu, samodzielność w nauce i późniejszej działalności służbowej. M.W. Frunze stwierdził: "Nauczanie powinno być prowadzone tak, ażeby wzbudzać u słuchaczy zainteresowanie, rozwijać u nich miłość do wojskowości i dążność do podnoszenia swoich kwalifikacji"^{6/}.

Świadoma i aktywna nauka słuchaczy oparta jest na ideowych przesłankach oraz na głębokim zrozumieniu przez nich powinności wojskowej i osobistej odpowiedzialności za stan obronności socjalistycznej Ojczyzny. Dlatego też odpowiednio ukierunkowana praca ideowo-wychowawcza ze słuchaczami stanowi niezbędną warunek ich wysokich osiągnięć w nauce. Zwiększeniu świadomości i aktywności słuchaczy w procesie kształcenia sprzyja również ich psychologiczne przygotowanie do percepcji treści nauczania, a także takie formułowanie na każdym zajęciach konkretnych celów dydaktyczno-wychowawczych, aby słuchacze zrozumieli sens swej działalności, pojęli istotę i znaczenie przetwarzanej problematyki oraz przejawili nią autentyczne zainteresowanie.

Zasada zobowiązuje nauczycieli akademickich do rozwijania u słuchaczy zdolności poznawczych, wzbudzania w nich stanu wewnętrznej aktywności, dążności do samodzielnych poszukiwań, do analizowania i syntezy treści kształcenia.

Aktywność słuchaczy należy umiejętnie podtrzymywać, co można osiągnąć przez dokładne przygotowywanie zajęć oraz tworzenie

6/ M.W. Frunze, Dzieła wszystkie. T.1, 1939, s. 438 /Tłum.własne/

dla szkolonych skomplikowanych sytuacji problemowych, wymaga - jących od nich podejmowania twórczych decyzji i prowadzenia aktywnych, nowatorskich działań. Zwiększeniu aktywności i świadomości słuchaczy w znacznym stopniu sprzyjają właściwie zorganizowana kontrola ich pracy oraz umiejętne omówienie zajęć i ćwiczeń. Istotną rolę w tym względzie spełniają nauczyciele akademicy, którzy przez ciągle zwiększanie wymagań oraz wprowadzanie do zajęć elementów współzawodnictwa, aktywizują słuchaczy, dopingują ich do zwiększonych wysiłków.

Zasada systematyczności i logicznej kolejności nauczania określa organizację i metodykę nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych w ogóle i w ramach poszczególnych dyscyplin. Odpowiednio do założeń zasady, nauczanie takich wiodących przedmiotów operacyjno-taktycznych, jak taktyka ogólna i sztuka operacyjna powinno być prowadzone w określonym wzajemnym związku i w określonej kolejności z przedmiotami z taktyki rodzajów wojsk, oraz z innymi pokrewnymi przedmiotami /historią sztuki wojennej, teorią dowodzenia, psychologią i pedagogiką wojskową, teorią zarządzania i organizacji/, ponieważ bez odpowiedniej wiedzy i umiejętności w zakresie tych przedmiotów nie jest możliwe twórcze opanowanie treści dyscyplin wiodących.

Zasada systematyczności i logicznej kolejności nauczania postuluje studiowanie każdego przedmiotu i całego bloku przedmiotów operacyjno-taktycznych częściami stanowiącymi logiczne całości, przechodzenie od jednego rodzaju działań bojowych do drugiego, ciągle wiązanie założeń teoretycznych z rozwiązywaniem zadań praktycznych w dziedzinie dowodzenia wojskami. Jeśli chce się przestrzegać założeń tej zasady, należy dążyć do tego, aby podstawę dla nowych treści programowych stanowiła wiedza uprzednio opanowana, aby nowe wiadomości i umiejętności pogłębiały, rozszerzały i utrwalały treści już dostarczone i przyswojone.

Zasada pogłębłości nauczania opiera się na znanej prawidłowości stwierdzającej, że w percepcji treści kształcenia uczestniczą wszystkie organa zmysłowe człowieka, przy czym percepcja jest tym głębsza i pełniejsza, im pełniejsze i głębsze są wzajemne związki i zależności w funkcjonowaniu zmysłów.

Na zajęciach z przedmiotów operacyjno-taktycznych w aka-

demiach dowódczych znajdują zastosowanie różne formy poglądo-
wości nauczania:

- naturalna /technika i uzbrojenie bojowe/ oraz ćwiczebna, a także place ćwiczeń, autodromy i czołgowiska, poligony itd;

- audiowizualna /środki imitacji, środki trój- i dwuwy-
miarowe, środki ekranizowane, audiowizualne środki techniczne
wraz z materiałami dydaktycznymi do odtwarzania/;

- słowna /wyraziste przedstawienie konkretnych faktów i
zjawisk/;

- praktyczna poprzez pokaz rzeczywistych działań i czyn-
ności.

Najwyższą efektywność w nauczaniu przedmiotów operacyjno-
taktycznych uzyskuje się przez zastosowanie praktycznego pokazu
działań, które skojarzone z poglądownością naturalną i z zastoso-
waniem środków imitacji, umożliwią stworzenie na zajęciach w te-
renie i ćwiczeniach taktycznych sytuacji zbliżonych do rzeczy -
wistego pola walki.

Stopień efektywności zastosowania środków poglądowności w
znacznym stopniu zależy od wyjaśnień i opisu słownego przekazy-
wanych przez nauczyciela akademickiego, gdyż same środki nie
zapewniają słuchaczom pełnej percepcji treści kształcenia. Dla-
tego też przed zajęciami wykładowca powinien dokładnie przemy-
śleć sens wyjaśnień, które zamierza przekazać słuchaczom pod-
czas demonstrowania materiałów i środków poglądownych. Oprócz
tego, należy uwzględnić również fakt, że wszystkie rodzaje po-
glądowności uzupełniane są tak zwaną poglądownością wewnętrzną,
u której podstaw leży wiedza i doświadczenia uprzednio nabyte
przez słuchaczy.

Z rozległego wachlarza środków i materiałów poglądownych
w każdym konkretnym przypadku wybiera się najbardziej przydat-
ne i niezbędne, gdyż ich nadmierna ilość może spowodować u słu-
chaczy dekoncentrację uwagi. Należy pamiętać, że poglądowność
nie jest celem samym w sobie, lecz środkiem wspomagającym wy-
kładowcę w pełnym osiągnięciu celów kształcenia.

Zasada dostępności nauczania zobowiązuje nauczycieli aka-
demickich do przekazywania słuchaczom wiedzy w formie sprzyja-
jącej opanowaniu zarówno pod względem jej treści, stopnia trud-

ności, jak i zakresu. Realizacja tej zasady nie oznacza jednak, że na zajęciach z przedmiotów operacyjno-taktycznych należy stwarzać uproszczone sytuacje operacyjno-taktyczne i unikać rozpatrywania zagadnień bardzo trudnych. Nauczanie należy prowadzić w skomplikowanych, dynamicznych sytuacjach, wymagających od słuchaczy maksymalnego napięcia umysłowego oraz motorycznych zdolności i umiejętności. Powinny one jednocześnie umożliwić im dokonywanie samoceny własnych możliwości. W miarę opanowywania przez słuchaczy nowych porcji wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych założone w ćwiczeniach sytuacje taktyczno-operacyjne powinny się coraz bardziej komplikować, zaś słuchacze powinni być zmuszani do rozwiązywania coraz trudniejszych zadań bojowych. Jednocześnie zakres studiowanych treści kształcenia powinien się mieścić w czasie przeznaczonym na zajęcia.

Zasada trwałości wiedzy, umiejętności i nawyków znajduje się w ścisłym związku z zasadą uczenia słuchaczy tego, co będzie przydatne w działalności zawodowej. Zgodnie z tą zasadą, wiedza, umiejętności i nawyki uzyskane przez słuchaczy w akademii powinny mieć charakter trwały, aby mogli oni je z powodzeniem wykorzystywać w działalności służbowej od razu po ukończeniu nauki oraz w toku długoletniej praktyki zarówno w czasie pokoju, jak i wojny.

Wiedza, umiejętności i nawyki mogą mieć charakter trwały, jeżeli uzyskiwane są stopniowo. W celu ich utrwalenia zaleca się systematyczne powtarzanie najbardziej skomplikowanych lub słabo opanowanych zagadnień, czynności, działań. Dla zapewnienia słuchaczom przyswojenia trwałych nawyków w dowodzeniu wojskami należy tak zorganizować nauczanie przedmiotów operacyjno-taktycznych, aby każdy słuchacz mógł wielokrotnie działać w roli dowódcy i oficera sztabu, w szczególności na zajęciach w terenie.

Trwałość przyswojonej wiedzy, umiejętności i nawyków w znacznym stopniu zależy od sposobu zorganizowania procesu kształcenia oraz od jakości, pod względem rzeczowym i metodycznym, zajęć prowadzonych przez wykładowców. Trwałość opanowania treści uzyskuje się zwłaszcza wtedy, kiedy zajęcia zostały dobrze przygotowane, wykładowca dysponuje wysokimi kwalifikacjami, przeje -

rzyście przekazuje treści programowe, wzorowo demonstruje sposoby rozumowania i pokazowe działania, stosuje efektywne pomoce naukowe, przekazuje konkretne wytyczne dotyczące zapamiętania zasadniczych treści kształcenia, stwarza warunki do systematycznego powtarzania opracowywanych zagadnień.

Zasada kolektywności i indywidualnego podejścia w nauczaniu zakłada harmonijne kojarzenie kolektywnych i indywidualnych form pracy ze słuchaczami.

Akademia wojskowa przygotowuje specjalistów, których charakteryzują nie tylko wysokie kwalifikacje, ale również zrozumienie sensu wysiłku kolektywnego, umiejętność pracy i walki w kolektywie i dla kolektywu. Dlatego też w toku nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych indywidualne i kolektywne formy kształcenia znajdują się w ścisłej zależności i wzajemnie się wzmacniają.

Na zajęciach z taktyki i sztuki operacyjnej słuchacze najczęściej pracują w składzie grupy szkolnej. Charakter i rezultaty tej pracy w znacznym stopniu zależą od stosunków międzyludzkich, jakie ukształtowały się w grupie, oraz od tego, czy była ona wewnętrznie spójna i czy wykładowca potrafił przekształcić wspólną naukę słuchaczy w kolektywną umysłową działalność. Mocnym oparciem i godnym zaufania pomocnikiem wykładowcy, rdzeniem grup szkolnych, są organizacje partyjne.

Stworzenie sprzyjających warunków do kolektywnej nauki w dużym stopniu zależy od umiejętności wykładowcy nawiązania kontaktu z każdym słuchaczem, z uwzględnieniem jego właściwości indywidualnych. Stosowanie metody indywidualizacji jest uwarunkowane posiadaniem dobrej informacji co do poziomu ogólnego rozwoju i kwalifikacji zawodowych słuchaczy. Wykładowca powinien dążyć do wszechstronnego poznania każdego słuchacza, szczególnie jeśli chodzi o takie jego cechy, jak: stosunek do nauki, umiejętności koncentracji, wyobraźnia operacyjno-taktyczna, właściwości uwagi, poziom inteligencji. Znajomość tych cech powinna być uwzględniona przez wykładowcę w procesie nauczania, w trakcie stawiania słuchaczom zadań dydaktycznych, wyznaczaniu funkcji w ćwiczeniach taktycznych oraz w czasie sprawdzania ich wiedzy i umiejętności.

Reasumując, należy stwierdzić, że wymienione zasady nau-

czania należy stosować twórczo, z uwzględnieniem specyfiki każdego przedmiotu operacyjno-taktycznego oraz jego roli i miejsca w szkoleniu kadr dowódczo-sztabowych.

2. Przeznaczenie szczegółowych metodyk nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych

W rezultacie wieloletniego doświadczenia pedagogicznego w wyższym szkolnictwie wojskowym na równi z ogólną metodyką nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych ukształtowały się i są doskonalone szczegółowe metodyki nauczania każdego z przedmiotów. O ile metodyka ogólna bada i formułuje ogólne zasady i wymagania w zakresie nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych, o tyle metodyki szczegółowe, kierując się tymi ogólnymi wskazaniem, określają właściwości treści, układu metodologicznego i postanowienia w zakresie nauczania każdego konkretnego przedmiotu operacyjno-taktycznego.

W ostatnich latach w wyższym szkolnictwie wojskowym wiele uwagi poświęcano badaniu zagadnień związanych z opracowaniem i doskonaleniem szczegółowych metodyk nauczania. Zbadanie i uogólnienie nagromadzonych doświadczeń doprowadziło do następujących wniosków i propozycji dotyczących zadań, struktury i treści szczegółowych metodyk nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych.

Przez metodykę szczegółową przedmiotu rozumie się naukowe określenie i uzasadnienie zadań, treści, podstaw, metodologicznych prawidłowości i zasad nauczania danego przedmiotu, a także form, metod i środków nauczania oraz kontroli, odpowiednio do wymagań określonych celami studiów.

Metodykę szczegółową opracowuje się zgodnie z programem studiów. Jest ona przeznaczona dla kadry naukowo-dydaktycznej. Aczkolwiek metodyki szczegółowe różnych przedmiotów operacyjno-taktycznych różnią się między sobą treścią, metodami i środkami nauczania, wszystkie one powinny być opracowywane na tej samej podstawie metodologicznej, mieć jeden cel i zajmować określone miejsce wśród szeregu innych czynników charakteryzujących proces nauczania danego przedmiotu.

Metodyki szczegółowe nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych powinny bazować na marksistowsko-leninowskiej metodolo-

gii, wymaganiach i zasadach dydaktyki szkoły wyższej, psychologii, fizjologii, teorii szkolenia i wychowania wojskowego oraz na uogólnieniach doświadczeń w zakresie nauczania danego przedmiotu.

Głównym przeznaczeniem metodyk szczegółowych jest określenie treści nauczania oraz opracowanie optymalnego systemu nauczania i wychowania danego przedmiotu zgodnie z wymaganiami w zakresie przygotowania specjalistów, okresem kształcenia, a także miejscem przedmiotu w programie studiów.

Na tej podstawie można ustalić następujące zadania metodyk szczegółowych:

- określenie /wypracowanie/ najbardziej celowego systemu wychowania i nauczania słuchaczy danego przedmiotu;
- dobór treści nauczania z danej dyscypliny naukowej;
- stałe podnoszenie efektywności nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych;
- zapewnienie naukowej organizacji oraz określenie optymalnych form i metod nauczania danego przedmiotu;
- dostarczenie nauczycielom akademickim niezbędnej wiedzy i uzupełnienie ich umiejętności metodycznych zwłaszcza zaś przyspieszenie wdrożenia młodych nauczycieli akademickich do procesu dydaktyczno-wychowawczego;
- ustalenie niektórych normatywnych wymagań w stosunku do działalności dydaktycznej nauczycieli akademickich;
- zapewnienie jedności poglądów nauczycieli akademickich w zakresie nauczanego przedmiotu na treść, naukowość, partyjność, formy, metody i środki kształcenia oraz kontrolę wiadomości, umiejętności i nawyków;
- systematyczne badania, uogólnienia i wprowadzanie do praktyki nauczania doświadczeń wykładowców;
- doskonalenie istniejących materiałów i opracowywanie nowych;
- doskonalenie metodyki stosowania technicznych środków w procesie kształcenia.

Podstawę do opracowania szczegółowej metodyki nauczania przedmiotu operacyjno-taktycznego stanowią: wymagania w zakresie wiedzy i umiejętności absolwentów uczelni; budżet godzin szkoleniowych przeznaczonych na dany przedmiot; program stu-

diów; kwalifikacje kadry naukowo-dydaktycznej uczelni; ukierunkowanie i poziom prac naukowo-badawczych; środki i warunki procesu dydaktyczno-wychowawczego w uczelni.

Podczas opracowywania metodyki szczegółowej istnieje konieczność uwzględnienia specyfiki każdego działu danego przedmiotu, jego miejsca i znaczenia w programie studiów, teoretycznego i praktycznego znaczenia dla przygotowania absolwentów. Należy przy tym uwzględnić w układzie metodyki szczegółowej najbardziej skuteczne metody kolejnego opanowywania wszystkich tematów danego przedmiotu.

3. Kolejność opracowywania metodyk szczegółowych

Określenie szczegółowej metodyki nauczania sztuki operacyjnej i taktyki ogólnej stanowi podstawę do określenia szczegółowych metodyk nauczania wszystkich pozostałych przedmiotów operacyjno-taktycznych.

Struktura szczegółowych metodyk nauczania danego przedmiotu /poradników metodycznych/ może składać się z sześciu głównych rozdziałów o następującym brzmieniu i treści.

Rozdział pierwszy - "Treść, podstawy naukowe, cele i zadania przedmiotu nauczania". W rozdziale tym powinna być określona treść przedmiotu i jego podstawy naukowe i metodologiczne, podana krótka historia rozwoju przedmiotu, rola i miejsce przedmiotu nauczania w systemie przygotowania specjalisty wojskowego danego profilu, związek danego przedmiotu z innymi dyscyplinami, znaczenie przedmiotu dla praktycznej działalności absolwenta uczelni oraz tok czynności nauczyciela w nauczaniu przedmiotu /całokształt działalności wykładowcy w przekazywaniu wiadomości i kształtowaniu umiejętności w danym przedmiocie/.

Rozdział drugi - "Metodologia nauczania przedmiotu" powinien zawierać strukturalno-logiczny schemat nauczania przedmiotu oraz wskazania dotyczące objętości i treści działów /cykli/, kolejności opanowywania materiału i związku z innymi przedmiotami, podziału budżetu czasu na zajęcia teoretyczne i praktyczne oraz na poszczególne tematy, rodzajów zajęć według szczebli i rodzajów działań bojowych z uwzględnieniem zajęć mających na celu wyrabianie u słuchaczy nawyków dowódczych, sztabowych i metodycznych.

W zakresie zapewnienia właściwej kolejności rozwiązywania poszczególnych problemów operacyjno-taktycznych konieczne jest kompleksowe przerabianie poszczególnych interdyscyplinarnych tematów wspólnym wysiłkiem wszystkich zainteresowanych katedr. Odpowiednie rozstrzygnięcia w tym względzie podejmuje się przy opracowywaniu planu tematycznego, w którym oprócz podziału czasu na poszczególne tematy i zajęcia, należy podać także treść i kolejność zajęć z innych przedmiotów, za które odpowiadają inne katedry. Dzięki temu zapewnia się możliwość uwzględnienia w każdym zajęciu wiadomości i umiejętności opanowanych przez słuchaczy z każdego kompleksowego tematu, a tym samym współdziałanie między katedrami w zakresie realizacji wspólnego celu.

Rozdział trzeci - "Metodyka przygotowania i przeprowadzenia zasadniczych rodzajów zajęć z przedmiotów operacyjno-taktycznych" powinien zawierać wskazania dotyczące metodyki opracowania, omówienia i wykonywania pomocy naukowych /materiałów/ z danego przedmiotu. W rozdziale tym powinny być także podane sposoby prowadzenia wykładów, seminariów, wszelkiego rodzaju ćwiczeń, kolokwiów, egzaminów, kierowania pracami dyplomowymi i indywidualnymi oraz kierowania praktykami słuchaczy. Ponadto należy w nim ująć metody pracy z młodymi nauczycielami akademickimi i sposoby podwyższania ich kwalifikacji.

Główną uwagę w tym rozdziale powinno się zwrócić na metodykę prowadzenia wszystkich zajęć w terenie mających na celu kształtowanie umiejętności słuchaczy w zakresie kierowania wojskami w walce.

Rozdział czwarty - "Kierowanie nauką własną słuchaczy". Powinno się w nim określić rolę i miejsce samodzielnej pracy słuchaczy, sposoby w kształtowaniu ich aktywności, inicjatywy i samodzielności, metodykę przygotowania się do seminariów, zajęć grupowych i innych przedsięwzięć szkoleniowych oraz kontrolę nauki własnej.

Ponadto w rozdziale tym powinno się podać rodzaje i metodykę organizacji nauki własnej, metodykę kierowania pracą naukowo-badawczą słuchaczy, metodykę opracowania prac dyplomowych i indywidualnych oraz rolę nauczyciela akademickiego, w tym kierownika grupy, w kierowaniu nauką własną słuchaczy.

Rozdział piąty - "Właściwości nauczania przedmiotu na kursach zaocznych i innych akademickich kursach krótkoterminowych" powinien zawierać wskazania odnoszące się do właściwości metodyki nauczania w okresie zgrupowań /zjazdów/, słuchaczy kursów zaocznych, właściwości metodyki samodzielnego uczenia się w okresie między zgrupowaniami oraz opracowywania i wydawania pomocy naukowych dla wszystkich kursów niestacjonarnych.

Rozdział szósty - "Metodyka wykorzystania bazy szkoleniowej z danego przedmiotu". W rozdziale tym powinno się podać charakterystykę bazy szkoleniowej i sposobów jej wykorzystania w procesie kształcenia słuchaczy, metodykę stosowania technicznych środków nauczania, systemy szkolnych ośrodków dowodzenia i sposoby korzystania z nich dla nauczania słuchaczy kierowania wojskami w walce, metodykę stosowania w procesie kształcenia słuchaczy środków automatyzacji dowodzenia, techniki obliczeniowej, korzystania ze sformalizowanych dokumentów bojowych, system operacyjno-taktycznych kalkulacji i metod matematycznych, metodyki wykorzystania materiałów szkoleniowych.

x

x

x

Metodyka szczegółowa nauczania danego przedmiotu powinna być naukowo-metodycznym działem uogólniającym wieloletnie doświadczenia kadry dydaktyczno-naukowej katedry oraz odzwierciedlać jej szkoleniowy, dydaktyczny, metodyczny i naukowo-badawczy poziom. Metodyka szczegółowa powinna zawierać wszystkie innowacje w zakresie danego przedmiotu, a także pedagogiki, psychologii i technicznych środków nauczania oraz uwzględniać zmiany w wymaganiach szkolenia kadry. Dlatego też powinno się ją stale doskonalić.

Podczas opracowywania metodyk szczegółowych celowe jest korzystanie z doświadczeń innych uczelni z uwzględnieniem wszystkich nowych publikacji rzeczowych i metodycznych dotyczących danego przedmiotu, zwłaszcza z dziedziny praktycznego szkolenia wojsk.

W celu osiągnięcia jedności i zgodności w nauczaniu przedmiotów operacyjno-taktycznych w całej akademii wskazane jest omówienie projektów opracowań metodyk szczegółowych przedmiotów na posiedzeniach /naradach/ metodycznych.

Do głównych kierunków doskonalenia szczegółowych metodyk nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych można zaliczyć:

- wprowadzanie nowych form i metod kształcenia, a także podnoszenie efektywności metod już stosowanych;

- szerokie stosowanie wszystkich posiadanych technicznych środków nauczania;

- doskonalenie metodyki wdrażania do procesu dydaktyczno-wychowawczego młodych nauczycieli akademickich.

4. Rodzaje zajęć z przedmiotów operacyjno-taktycznych i kierunków ich doskonalenia^{7/}

W nauczaniu przedmiotów operacyjno-taktycznych w akademiach dowódczych stosuje się różne formy zajęć, a między innymi: wykłady, seminaria, ćwiczenia grupowe /główne, doskonalące, specjalistyczne/, ćwiczenia dowódczo-sztabowe, ćwiczenia pokazowe, praktyki w wojskach, prace kursowe i dyplomowe, konsultacje itd. Oprócz tego w niektórych uczelniach poszukuje się coraz bardziej doskonałych form nauczania. I tak na przykład w Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego wprowadzono z dobrymi wynikami tzw. ćwiczenia metodyczne /metodyczeskie zadaczi/. W Akademii Sztabu Generalnego WP bardzo efektywne okazały się ćwiczenia dowódczo-sztabowe z zastosowaniem pociągu oraz ogólnoakademickie ćwiczenie szkieletowe do przeprowadzenia pisemnego egzaminu dyplomowego dla słuchaczy III kursów.

Ponadto w obydwóch akademiach w szerokim zakresie doskonalili się tradycyjne rodzaje zajęć. Działalność powyższa dotyczy zarówno treści zajęć, jak i ich metodyki. W tym, ostatnim przypadku poszukiwania dotyczą zarówno strony organizacyjnej jak i stosowania najbardziej celowych i skutecznych metod i środków nauczania słuchaczy.

Wykłady^{8/} kształtują komunistyczny i wojskowy światopogląd słuchaczy, zawierają zasady teorii współczesnej operacji i walki, zapewniają poznanie możliwości bojowych rodzajów wojsk oraz nowych rodzajów techniki bojowej i jej wykorzystanie.

7/ Krótką charakterystykę rodzajów zajęć prowadzonych w obu akademiach przedstawia załącznik 3.

8/ W ASG WP wykłady dzielą się na kursowe, problemowe i konwersatoryjne.

Jednym z ważnych kierunków doskonalenia wykładów jest dalsze podnoszenie ich ideowo-teoretycznego poziomu. "W każdej szkole - pisał Lenin - najważniejsze jest - ideowo-polityczne ukierunkowanie wykładu"^{9/}. Oznacza to, że każda analiza zdarzeń i pojęć taktyki i sztuki operacyjnej omawiana w wykładzie powinna być przeprowadzona w świetle teorii marksizmu-leninizmu, zgodnie z ideologią partii komunistycznych i robotniczych, z uwzględnieniem rewolucyjnych przeobrażeń zaistniałych w nauce wojennej, aby kształtować u słuchaczy światopogląd marksistowsko-leninowski.

Oprócz tego, ażeby wykład odgrywał wiodącą rolę w nauczaniu przedmiotów operacyjno-taktycznych, powinien:

- posiadać charakter problemowy, odzwierciedlać aktualne problemy teorii i praktyki, przedstawiać słuchaczom osiągnięcia taktyki i sztuki operacyjnej;

- wyjaśniać w odpowiedniej naukowej i logicznej kolejności podstawowe zagadnienia tematu; bez przeładowania zbytnimi szczegółami;

- zapoznawać słuchaczy z podstawowymi kierunkami nauki wojennej;

- wiązać zasady teoretyczne z praktycznym szkoleniem wojsk i sztabów;

- wskazywać na metodykę uczenia się podstawowych problemów przedmiotu.

Każdy wykład tylko w tym przypadku będzie korzystny, jeżeli wykładowca w treści wykładu przekaże słuchaczom nowe zagadnienia i zmusi ich do przemyśleń i dyskusji oraz pobudzi zainteresowanie przedmiotem.

Dla doskonalenia wykładu bardzo ważne znaczenie ma szczególnie dobór lektora. Do prowadzenia wykładów powinni być wyznaczeni szefowie katedr, ich zastępcy i nauczyciele najbardziej doświadczeni, doskonale znający swój przedmiot, umiejący jasno przekazać materiał, znający cały program nauczania danego przedmiotu, jego treść i układ.

W celu zbudowania systemu wykładów z każdego przedmiotu, w katedrach powinny być opracowane plany-konспекty wykładów. Zawierają one temat wykładu, głównie zagadnienia /szkoleniowe/,
9/ W.I. Lenin. Pełnoje sobranije soczynienij, T. 47, s. 194.

ich krótką treść, wykaz materiałów poglądowych. Opracowanie zbioru takich konspektów, uzgodnionych między katedrami, pod nadzorem komendy wydziału lub zastępcy komendanta akademii ds. szkolenia, pozwoli uniknąć powtarzania problemów i zapewni zwiększenie zasobu wiedzy, a w konsekwencji umożliwi opracowanie zbioru skryptów oraz podręczników.

Wykład nie powinien być zapamiętany przez słuchaczy mechanicznie. Dlatego poszczególne tezy wykładu powinny być wyjaśnione i udowodnione, aby zapewnić zrozumienie treści wykładu. Argumentacja stanowi trudność, z którą spotykają się wykładowcy podczas opracowywania i przygotowywania wykładu. Wykładowca - wyjaśniając twierdzenia poprzez ich głęboką analizę i uogólnienia oraz wykrywając wewnętrzne związki między nimi - powinien przedstawić słuchaczom mechanizm tworzenia wiedzy naukowej. Podczas argumentowania powinno się szeroko wykorzystywać środki poznania logicznego - indukcję i dedukcję, analizę i syntezę, uogólnianie, analogię, porównanie, a w razie potrzeby matematykę.

Jeśli chodzi o przygotowywanie i prowadzenie wykładów, to wykładowcy powinni się kierować leninowskimi wskazaniem mówiącymi o tym, że "sztuka każdego propagatora i agitatora polega na tym, ażeby jak najlepiej wpłynąć na audytorium przedstawiając mu znaną prawdę możliwie najbardziej przekonującą, możliwie najłatwiejszą do opanowania, możliwie obrazowo przedstawioną i w sposób zapewniający jej mocne utrwalenie"^{10/}.

Każdy na nowo opracowany wykład powinien być omówiony w katedrze. Jego krytyczna analiza powinna być przeprowadzona po wygłoszeniu wykładu przez autora wobec zebranych pracowników katedry. Zapewnia to udzielenie pomocy autorowi nie tylko co do treści wykładu, ale także metody jego wygłoszenia.

Doskonalenie metodyki wykładu można uzyskać także dzięki umiejętnemu wykorzystaniu pomocy poglądowych. Z doświadczeń wynika, że w czasie dwugodzinnego wykładu można prezentować 2-3 schematy. Powinny one przedstawiać najważniejsze zagadnienia omawiane w czasie wykładu. W uzupełnieniu można też stosować przeźrocza w celu dokładniejszego omówienia oddzielnych szczegółowych zagadnień.

10/ W.I. Lenin, Pełnoje sobranije soczynienij, T. 21, s. 21.

Doskonalenie wykładów powinno być wreszcie ukierunkowane na ukształtowanie u wykładowców sztuki treściwego, dociekliwego i uzasadnionego przedstawienia materiału oraz utrzymywania stałego, ścisłego kontaktu z audytorium.

Seminarium jest formą kształcenia, która pozwala uczyć słuchaczy samodzielnie myśleć, studiować skomplikowane zjawiska nauki wojennej, wyjaśniać i uzasadniać zasady taktyki i sztuki operacyjnej.

Seminarium stanowi pierwszy etap samokontroli słuchaczy w odniesieniu do ich zdolności poznawczych, umiejętności samodzielnego studiowania literatury, uogólniania jej treści, wyrażania swoich poglądów, wyciągania wniosków i ich uzasadniania.

Doskonalenie zajęć seminaryjnych i podniesienie ich efektywności powinno się odbywać przede wszystkim poprzez uzasadniony dobór zagadnień do dyskusji. Na seminarium należy rozstrzygać najbardziej skomplikowane zagadnienia i problemy, które słuchaczom mogą sprawiać największe trudności w trakcie ich samodzielnego studiowania. Zagadnienia te powinny być omówione w katedrze w celu uzgodnienia jednolitych poglądów wszystkich oficerów prowadzących seminarium.

Z doświadczeń wynika, że na sześciogodzinne seminarium należy przygotować nie więcej niż 3-4 główne zagadnienia. W przeciwnym wypadku omówienie problemów będzie powierzchowne, nie wywiąże się twórcza dyskusja, a słuchacze nie będą mogli, skoncentrować uwagi na najważniejszych problemach.

Seminaria mogą się odbywać po wygłoszeniu cyklu wykładów lub po przestudiowaniu przez słuchaczy odpowiedniej literatury. W zasadzie jednak seminaaria mają na celu przygotowanie słuchaczy do ćwiczeń.

Efektywność seminarium w dużej mierze zależy od umiejętności wykładowcy, stworzenia atmosfery dla swobodnej i szerokiej wymiany poglądów /dyskusji/, w której biorą udział wszyscy słuchacze danej grupy. Należy także w czasie seminarium wykorzystać pouczające przykłady historyczne, pomoce poglądowe oraz omówić wyniki dyskusji nad każdym z zagadnień i podsumować całość seminarium.

Największą trudność na seminarium stanowi stworzenie sytuacji zmuszającej słuchaczy do twórczego myślenia. Twórcze

omówienie zagadnień wymaga od wykładowcy wykorzystania całej swojej wiedzy i doświadczenia, umiejętnego reagowania na wypowiedzi słuchaczy, ukierunkowywania dyskusji wyjaśnieniami, uwagami i repliką, pobudzenie zainteresowania słuchaczy i wciągnięcia ich do dyskusji.

W seminariach z taktyki i sztuki operacyjnej mogą uczestniczyć pracownicy katedr rodzajów wojsk. Jeżeli rozpatrywane są zagadnienia rodzajów wojsk, to mogą oni także wziąć udział w podsumowaniu seminarium.

Wystąpienia słuchaczy na seminarium powinny być oceniane pod kątem widzenia ich teoretycznego przygotowania, umiejętności wykorzystywania teorii do rozwiązywania problemów /zadań/ praktycznych, a także umiejętności logicznego i zwięzłego referowania. Tego rodzaju wszechstronna ocena będzie ich zachęcała do pogłębienia wiedzy operacyjno-taktycznej.

Ważną rolę poznawczą i wychowawczą odgrywa podsumowanie seminarium, dlatego też należy je zawczasu przygotować. Wystąpienie nauczyciela akademickiego powinno wszechstronnie wyjaśniać wszystkie zagadnienia omawiane na seminarium, wskazywać na pozytywne i negatywne strony prowadzonej dyskusji.

Twórczy charakter i efektywność zajęć seminaryjnych w dużej mierze zależy od stopnia przygotowania słuchaczy, zwłaszcza zaś od wszechstronnego i głębokiego przestudiowania przez nich literatury przedmiotu. Dlatego też wskazane jest dokładne zorganizowanie przygotowania się słuchaczy do seminarium. Plan seminarium /zagadnienia do dyskusji/ należy wręczyć słuchaczom na kilka, a nawet kilkanaście dni przed zajęciem, w zasadzie jeszcze przed wygłoszeniem wykładów. Natomiast w czasie wykładów należy dać słuchaczom dokładne wytyczne dotyczące sposobu przygotowania się do seminariów. Dużą pomoc dla słuchaczy mogą stanowić indywidualne i zespołowe konsultacje. Wskazane jest także uwzględnienie w programach studiów czasu przeznaczonego wyłącznie na przygotowanie się słuchaczy do zajęć.

Ćwiczenia grupowe w klasach i w terenie odgrywają ważną rolę w rozwijaniu umiejętności słuchaczy w stosowaniu wiedzy teoretycznej podczas rozwiązywania praktycznych problemów /zadań/ w zakresie organizowania i prowadzenia działań bojowych oraz w kształtowaniu cech dowódczych.

Zwiększenie efektywności ćwiczeń grupowych zapewnia się przede wszystkim poprzez ustalenie najbardziej celowej kolejności wszystkich ćwiczeń. Z doświadczeń uzyskanych przez Akademię Wojskową im. M.W. Frunzego wynika, że każde główne ćwiczenie należy rozpoczynać od zajęć metodycznych^{11/}, w czasie których słuchacze powinni poznać zasady i metodykę pracy w zakresie organizowania określonego rodzaju działań i kierowania walką. Powinni oni nauczyć się właściwie uwzględniać wpływ różnych czynników sytuacji na treść i kolejność pracy dowódcy, wszechstronnie uwzględniać możliwości bojowe wojsk własnych i przeciwnika, a tym samym wdrożyć się do działania w roli dowódcy w czasie ćwiczenia grupowego /głównego/. W ASG WP ten sam charakter mają ćwiczenia grupowe organizowane na początku roku akademickiego. Noszą one nazwę ćwiczeń metodologicznych.

Ćwiczenia metodyczne /metodologiczne/ pozwalają - na podstawie konkretnej sytuacji taktycznej - zapoznać słuchaczy z treścią i metodami pracy dowódcy w zakresie organizowania i prowadzenia działań bojowych, nauczyć ich właściwego uwzględnienia różnych czynników wpływających na treść i kolejność pracy dowódcy oraz wszechstronnego oceniania możliwości bojowych wojsk własnych i nieprzyjaciela, a tym samym przygotować do samodzielnej pracy w czasie kolejnych kompleksowych i innych ćwiczeń.

W celu dalszego doskonalenia umiejętności słuchaczy w Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego przeprowadza się ćwiczenia epizodyczne /tzw. "letuczki"/. W każdym tego rodzaju kolejnym ćwiczeniu zwraca się uwagę, aby sytuacje coraz bardziej się komplikowały, a zakres pracy słuchaczy wyraźnie się zwiększał.

W akademiach dowódczych przeprowadza się dużą ilość ćwiczeń grupowych. W celu zapewnienia zdobycia przez słuchaczy umiejętności pracy dowódcy i sztabu w różnorodnych sytuacjach, konieczności zwiększania zasobu wiedzy i umiejętności, a także uniknięcia zbędnych powtarzań, w katedrach powinny być opracowane plany-konспекty wszystkich ćwiczeń. Treścią ich powinny

11/ Chodzi w tym wypadku o zajęcia, których treścią jest metodyka pracy dowódcy. Zajęć tych nie należy mylić z ćwiczeniami z metodyki szkolenia taktycznego, których treścią jest metodyka opracowania, organizowania i prowadzenia ćwiczeń.

być: tematy ćwiczeń, zagadnienia szkoleniowe i krótka charakterystyka sytuacji, w których mają być te zagadnienia przerobione.

Doskonalenie ćwiczeń grupowych uzyskuje się też poprzez wprowadzanie do nich elementów ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Dzięki temu można uzyskać w ćwiczeniu grupowym warunki zbliżone do rzeczywistego pola walki. Umożliwia to większą aktywizację słuchaczy, uczenie ich sprawnego podejmowania decyzji w ograniczonym czasie, zbierania danych o sytuacji i przekazywania ich za pomocą technicznych środków dowodzenia, umiejętnego zapisywania ustnych rozkazów i zarządzeń dowódcy oraz rozwijania u słuchaczy takich cech dowódczych, jak umiejętność sprawnego myślenia, rozkazywania, organizowania.

W czasie ćwiczeń grupowych istnieje możliwość uczenia słuchaczy pracy na mapie, a zwłaszcza prowadzenia mapy roboczej dowódcy i oficera sztabu. W tym celu wskazane jest podawanie sytuacji przez techniczne środki łączności. Mapy słuchaczy powinny być dokładnie sprawdzone i opatrzone szczegółowymi uwagami nauczycieli akademickich.

W ćwiczeniach grupowych prowadzonych w terenie istnieje większa możliwość zbliżenia sytuacji szkoleniowych do warunków rzeczywistego pola walki. W celu zwiększenia efektywności ćwiczenia powinno się umiejętnie wybierać teren, a w toku zajęć żądać od słuchaczy wszechstronnej jego oceny oraz uwzględniania jego wpływu na treść decyzji dowódcy, zadania wojsk oraz sposoby wykorzystania rodzajów wojsk w walce.

Stwarzaną sytuację celowo jest uprawdopodobniać środkami pozoracji pola walki. Wpływa to pozytywnie na psychologiczną stronę pracy dowódcy /słuchaczy/ i zapewnia wyrobienie nawyków oceny sytuacji na podstawie osobistych obserwacji.

Poszczególne zajęcia w terenie mogą być również prowadzone z wykorzystaniem wozów dowodzenia. Z ich pomocą łatwiej można zastosować w ćwiczeniu grupowym elementy ćwiczenia dowódczo-sztabowego, efektywnie wykorzystać przejazdy na poszczególne punkty pracy w celu zbierania danych o sytuacji, stawiania zadań itp.

W dynamice walki słuchacze powinni sami określać drogi marszu i sposób zmiany stanowisk dowodzenia w zależności od

istniejącej sytuacji taktycznej. W czasie zajęć w polu zaleca się przytaczanie pouczających przykładów bojowych z okresu II wojny światowej. Ma to bowiem duże znaczenie wychowawcze.

W celu zwiększenia efektywności ćwiczeń grupowych w terenie celowe jest w czasie ich trwania demonstrowanie działania techniki bojowej i uzbrojenia, aby lepiej unaocznić słuchaczom możliwości jej wykorzystania w działaniach bojowych.

Ważne znaczenie przypisuje się pouczającemu omówieniu ćwiczenia w całości i każdego zajęcia oddzielnie. W omówieniu należy nie tylko ocenić przygotowanie każdego słuchacza, omówić pozytywne i negatywne strony jego pracy, ale szczególnie zwrócić uwagę na uogólnienia typu teoretycznego dotyczące zasad sztuki wojennej oraz mechanizmów walki i operacji ujawnionych w ćwiczeniach. Należy szczególnie pozytywnie ocenić przypadki śmiałych i pełnych inicjatywy decyzji i działań słuchaczy, przejawianą przez nich samodzielność, spryt, inwencję i inne cechy dowódcze. Takie wszechstronne omówienie będzie pobudzało słuchaczy do twórczego rozwiązywania otrzymywanych zadań.

Ćwiczenie dowódczo-sztabowe przeprowadza się w końcowym etapie nauki w każdym roku akademickim. Prowadzi się je na kompleksowe tematy w terenie, ze środkami łączności. W zasadzie są to ćwiczenia jednostronne. Umożliwiają one dokładne zapoznanie słuchaczy z taktyką działania i możliwościami potencjalnych przeciwników.

Na ćwiczeniach dowódczo-sztabowych powinno się stosować środki dowodzenia, łączności, technikę elektroniczno-obliczeniową. Organa dowodzenia powinno się tworzyć w zmniejszonym składzie, aby zapewnić pełnienie przez słuchaczy zasadniczych funkcji dowódczych i sztabowych. Możliwe jest też stworzenie równoległych /tego samego szczebla/ sztabów w celu późniejszego porównywania sposobów rozwiązywania przez nie zadań szkoleniowych dotyczących tej samej sytuacji operacyjno-taktycznej.

Ćwiczebne stanowiska dowodzenia powinno się rozmieszczać w realnych /regulaminowych/ odległościach, od elementów ugrupowania. W celu urealnienia sytuacji w toku ćwiczenia należy szeroko stosować zakłócenia radiowe oraz powodować przekazywanie informacji o narastaniu sytuacji na tych samych /zakłócanych/

kanałach radiowych. Ćwiczenie powinno być prowadzone zgodnie z czasem operacyjnym. Podczas przerabiania szczególnie trudnych zagadnień zaleca się przeprowadzać dla słuchaczy wzorowy pokaz pracy dowódcy lub pracy któregoś z oficerów sztabu. Pokaz powinien przeprowadzić nauczyciel akademicki.

W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych omówienie ćwiczenia ma duże znaczenie zarówno kształcące, jak i wychowawcze. Powinno się ono odbyć bezpośrednio po ćwiczeniu. Zaleca się aby podczas omówienia oprócz przedstawienia na planszach zamiaru taktyczno-operacyjnego stron i innych dokumentów kierownictwa, zostały pokazane i omówione mapy słuchaczy z naniesionymi decyzjami i inne wykonane przez nich dokumenty bojowe.

Z doświadczeń obu akademii wynika, że bardzo skuteczne jest wprowadzenie do programu studiów udziału słuchaczy w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych oraz z wojskami organizowanych przez okręgi i związki taktyczne, w Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego odbywają się one najczęściej w połączeniu z programową praktyką słuchaczy w wojskach. Natomiast w ASG WP w takich ćwiczeniach biorą udział słuchacze drugich kursów również w toku studiów. W czasie tych ćwiczeń słuchacze doskonalą swoje umiejętności w złożonych warunkach, uzyskują możliwość zapoznania się z praktyką szkoleniową wojsk.

Wojskowo-historyczne podróże polowe do miejsc stoczonych bitew stanowią efektywne formy studiowania doświadczeń wojennych i wywierają znaczny wpływ wychowawczy.

W celu przeprowadzenia podróży wojskowo-historycznej należy dokładnie przestudiować literaturę historyczną, w tym także archiwalną dotyczącą operacji i walki, której poświęca się podróż. Na podstawie przestudiowanych materiałów opracowuje się plan podróży, który powinien być omówiony na posiedzeniu katedry.

Następnie przeprowadza się rekonesans, w czasie którego ustala się punkty pracy, które powinny zapewnić dobry wgląd w teren zarówno wojsk własnych, jak też przeciwnika. Mogą to być punkty dowodzenia, na których kierowano walką w czasie wojny.

Dla zapewnienia skuteczności podróży wskazane jest rozpatrywanie tylko tych zagadnień dotyczących organizacji i prowadzenia operacji, które są najbardziej pouczające i nie straciły

na aktualności i które oprócz tego mogą być poglądowo omówione w terenie.

Przed podróżą wojskowo-historyczną należy słuchaczom wygłosić wykład na temat operacji będącej przedmiotem rozważań w podróży, przeprowadzić konsultacje, a najlepiej przygotowanym słuchaczom można polecić przygotowanie referatów na niektóre tematy związane z działaniem wojsk.

Samo przedsięwzięcie może się odbywać w formie zajęć grupowych, w czasie których wszyscy uczestnicy meldują poszczególne problemy dotyczące organizacji i prowadzenia operacji /walki/. Przygotowani zczasu słuchacze powinni w szczególności zwrócić uwagę na te zagadnienia, które nie w pełni są naświetlone w literaturze. Zajęcie jest wtedy pouczające i wywołuje zainteresowanie słuchaczy.

Ważne jest, aby podróż wojskowo-historyczna nie ograniczała się tylko do przeszłych działań. Nauczyciel akademicki powinien umiejętnie powiązać doświadczenia wojenne z wymaganiami współczesnej myśli wojskowej, wskazując na zmiany, które nastąpiły od ubiegłych wojen oraz uwypuklając te doświadczenia z przeszłości, które pozostały nadal aktualne we współczesnych operacjach /działaniach bojowych/.

Praktyka, która odbywają słuchacze, pozwala doskonalić ich praktyczne przygotowanie w terenie i wyrabiać nawyki w zarządzaniu jednostką w czasie pokoju, rozwijać umiejętności w organizowaniu i kierowaniu procesem szkolenia bojowego i pracą partyjno-polityczną. Praktyka przyczynia się także do umocnienia związków akademii z wojskami i umożliwia wzajemną wymianę doświadczeń. Wpływa też pozytywnie na słuchaczy, zwiększa ich poczucie odpowiedzialności za wykonywane zadania, kształtuje zdyscyplinowanie, obowiązkowość, samodzielność, uporczywość w wykonywaniu zadań, rozwija zdolności poznawcze.

Największe korzyści praktyka daje wtedy, gdy słuchacze odbywają ją w rozwiniętych jednostkach na wakujących stanowiskach, a równocześnie w toku intensywnego procesu szkolenia. Słuchacze powinni odbywać praktykę w zasadzie na tych stanowiskach, na które będą wyznaczeni po ukończeniu studiów. Przydziału na poszczególne funkcje na praktykę należy dokonywać zczasu, aby uprzedzić słuchaczy o czekających ich zadaniach,

Przygotowaniem słuchaczy do praktyki kieruje kierownik grupy szkoleniowej. Jest on zobowiązany opracować dla nich zadania indywidualne do wykonania w czasie praktyki, przeprowadzić indywidualne i zespołowe konsultacje oraz umożliwić każdemu słuchaczowi dokładne poznanie jego obowiązków w czasie praktyki, przestudiowanie rozkazów, dyrektyw, instrukcji i innych dokumentów, których znajomość jest niezbędna do pełnienia odpowiednich funkcji. Konieczne jest także przygotowanie się do wykonania zadań dotyczących opracowania ćwiczeń, planowania szkolenia bojowego, kierowania gospodarką jednostki.

Zadania dla słuchaczy na okres odbywania praktyki powinny być opracowane na podstawie programu studiów i wytycznych organizacyjno-metodycznych.

W świetle tych zadań słuchacz powinien:

- wzorowo wykonywać obowiązki na zajmowanym stanowisku służbowym;

- szczegółowo zapoznać się z planowaniem szkolenia bojowego oraz kierowaniem procesem szkolenia w jednostce i metodyką przygotowania i prowadzenia ćwiczeń;

- poznać treść i kolejność pracy dowódcy i szefa sztabu w utrzymaniu gotowości bojowej;

- samodzielnie opracować co najmniej jedno ćwiczenie taktyczne lub uczestniczyć w jego opracowaniu;

- brać udział w organizowaniu i kontrolowaniu szkolenia bojowego i politycznego;

- opracować i wygłosić wykład na jeden z tematów taktycznych lub politycznych;

- wykonywać określone strzelania /kierować strzelaniami odbywanymi w jednostce w okresie odbywania praktyki/;

- zgromadzić materiały do pracy dyplomowej.

Prace dyplomowe umożliwiają uczenie słuchaczy stosowania wiedzy teoretycznej podczas rozwiązywania problemów praktycznych oraz pomagają w wyrobieniu nawyków badań naukowych.

W akademii dowódczej pracę dyplomową powinny charakteryzować: użyteczność praktyczna lub teoretyczna oraz zgodność z wymaganiami regulaminowymi i potrzebami wojsk. Powinna być pracą samodzielną i mieć charakter naukowy.

Przez pojęcie "użyteczność pracy dyplomowej" rozumie się

możliwość wykorzystania jej w wojskach, sztabach lub w szkolnictwie. Podczas opracowywania pracy dyplomowej należy przestrzegać obowiązujących norm operacyjno-taktycznych i ustaleń regulaminów. Opracowywane na zamówienie okręgów wojskowych i dywizji /w wojsku polskim/ prace dyplomowe powinny odzwierciedlać konkretne warunki, w których znajdują się odpowiednie jednostki, odpowiadać ich możliwościom i perspektywom rozwoju.

Podczas opracowywania pracy dyplomowej słuchacz powinien starać się wyrazić w niej swój punkt widzenia na dany temat, nawet jeśli jest to pogląd odbiegający od przyjętych norm. Musi on jednak wynikać z logicznej analizy rozpatrywanej problematyki.

Słuchacz powinien wykazać umiejętność powoływania się na źródła, regulaminy, instrukcje i poglądy innych autorów, a także korzystania z przykładów historycznych zarówno z II wojny światowej, jak też z aktualnych konfliktów.

Praca dyplomowa ma w znacznym stopniu charakter dydaktyczny. A ponieważ słuchacz nie jest w pełni przygotowany do samodzielnych badań naukowych, to dla kierowania tokiem przygotowania każdej pracy dyplomowej powołuje się spośród nauczycieli akademickich kierownika pracy dyplomowej. Kieruje on opracowaniem pracy dyplomowej od strony metodologicznej i jest doradcą dyplomanta w sprawach merytorycznych. Konsultowanie pracą dyplomową powinno polegać na skłonieniu słuchacza do samodzielnego opracowywania pracy. Kierownik pracy powinien pomóc słuchaczowi przeanalizować temat pracy i dobrać odpowiednią literaturę. Po przestudiowaniu przez słuchacza literatury, należy upewnić się, czy dobrze on zrozumiał operacyjno-taktyczną i metodyczną treść tematu. Dotyczy to tła działań bojowych, sytuacji wyjściowej stron, charakteru i rodzajów działań bojowych, głównych epizodów walki oraz sposobu zakończenia ćwiczenia. Kierownik pracy powinien zezwolić słuchaczowi na rozpoczęcie pracy dopiero po upewnieniu się, że jest on dobrze do niej przygotowany.

Najbardziej skomplikowanym dokumentem, którego opracowanie sprawia słuchaczom zwykle największe trudności, jest plan przeprowadzenia ćwiczenia. Wskazane jest najpierw opracować na kartce jego projekt w którym przedstawia się ogólną ideę i myśl

przewodnią ćwiczenia oraz jego etapy, zagadnienia szkoleniowe, czas trwania itp.

Tak opracowany projekt pracy dyplomowej słuchacz powinien przekonsultować z kierownikiem pracy i dopiero po uzyskaniu akceptacji przystąpić do wykonania ostatecznej wersji dokumentu.

Słuchacz - opracowując plan przeprowadzenia ćwiczenia - powinien przestrzegać ustalonych uprzednio terminów aby zakończyć pracę na czas. W tym względzie należy wymagać od słuchaczy terminowości i dyscypliny, sprzyjają one bowiem kształtowaniu takich cech dowódczych, jak: sprawność organizacyjna, wytrwałość, samodzielność.

Podczas opracowywania prac dyplomowych słuchacze mają możliwości wykazania się twórczymi i nowatorskimi zdolnościami. Wykładowcy powinni pomóc słuchaczom w ich ujawnieniu i umięjętnie z nimi współpracować. Słuchacze muszą zrozumieć oryginalność /swoistość/ sytuacji, którą należy stworzyć w celu przeobrażenia tego czy innego zagadnienia. W pracy należy także wykorzystać pouczające przykłady i nowe założenia metodyki szkolenia bojowego wojsk.

W celu udzielenia pomocy słuchaczom w przygotowaniu się do obrony pracy dyplomowej, wskazane jest przeprowadzenie w katedrze pokazowej obrony pracy najlepiej przygotowanego słuchacza. Mogą być w tym celu nawet przeprowadzone treningowe obrony prac, z uwzględnieniem pytań wykładowców, zarzutów i odparcia tych zarzutów przez słuchaczy.

x

x

x

Doskonalenie nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych podczas wszelkiego rodzaju zajęć nie jest możliwe bez stałego doskonalenia jakości, treści i formy pomocy i materiałów szkoleniowych.

Wszystkie pomoce naukowe /mapy, założenia, dokumenty bojowe itp./ wręczone słuchaczom powinny być opracowywane zgodnie z regulaminami, instrukcjami i innymi obowiązującymi dokumentami normatywnymi i stanowić wzór wysokiej kultury sztabowej.

W materiałach metodycznych dla nauczycieli akademickich powinny być ujęte szczegółowe zalecenia co do treści i kolejności przerabiania każdego zagadnienia szkoleniowego. Ponadto powinny być głęboko uzasadnione rozwiązania katedralne, a także różne warianty decyzji, ich pozytywne i negatywne strony.

Wydanie kolejnych zestawów materiałów szkoleniowych powinno poprzedzać ich szczegółowe omówienie w katedrach.

5. Stosowanie technicznych środków nauczania

Stosowanie na szeroką skalę różnych rodzajów posiadanych technicznych środków nauczania sprzyja doskonaleniu metodyk szczegółowych. Umożliwiają one wzbogacenie treści zajęć, przekazanie pełniejszej i dokładniejszej informacji, ułatwienie wyjaśnienia materiału szkoleniowego, zaoszczędzenie czasu, zaspokojenie zainteresowania słuchaczy, podniesienie skuteczności nauczania.

Podczas nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych najszersze zastosowanie mogą mieć zarówno środki wizualne /filmy, przeźrocza/, jak też środki audytywne /magnetofony, dyktafony itp./. W przyszłości należy przewidywać coraz szersze stosowanie w czasie zajęć telewizji szkolnej. Może być ona przydatna do zobrazowania warunków terenowych, pokazania dynamiki narastania sytuacji ćwiczebnej, ułatwienie słuchaczom poznania techniki bojowej, którą nie dysponuje uczelnia. W akademiach dowódczych konieczne jest też doskonalenie słuchaczy w sztuce dowodzenia na makietach wozów dowodzenia, rozwijanie w nich umiejętności wykonywania funkcji dowódczych i sztabowych, w tym wydawania rozkazów, organizowania współdziałania i szybkiego reagowania na zmiany sytuacji w warunkach - jeżeli idzie o miejsce pracy - zbliżonych do warunków rzeczywistego pola walki.

Spośród wymienionych środków najbardziej przyszłościowymi są EMC, które w procesie nauczania umożliwiają nie tylko dokonywanie wszelkiego rodzaju operacyjno-taktycznych obliczeń, lecz także modelowanie działań bojowych.

Największe efekty w stosowaniu technicznych środków nauczania można uzyskać tylko dzięki kompleksowemu posługiwaniu się nimi w czasie zajęć, zwłaszcza poświęconych kierowaniu walką z wykorzystaniem szkolnych ośrodków dowodzenia i przygotowa-

nych do tego celu specjalistycznych sal. Umiejętne wykorzystanie wymienionych elementów bazy szkoleniowej umożliwia stwarzanie w czasie zajęć sytuacji w znacznym stopniu zbliżonych do warunków rzeczywistych, które mogą zaistnieć na polu walki.

Podczas zajęć grupowych z elementami ćwiczenia dowódczo-sztabowego prowadzonych w szkolnych ośrodkach dowodzenia i w specjalistycznych salach występuje możliwość: uczenia słuchaczy zbierania danych poprzez różne kanały łączności; szybkiego reagowania na zmieniające się sytuacje taktyczne; podejmowania śmiałych decyzji, wydawania zarządzeń i stawiania zadań z pomocą technicznych środków łączności, wyrabiania nawyków w posługiwaniu się środkami małej mechanizacji podczas dokonywania obliczeń operacyjno-taktycznych; rozwijania umiejętności myślenia i aktywności oraz innych cech dowódczych.

Wprowadzenie technicznych środków nauczania wymaga większych wysiłków całego kolektywu uczelni, nakładu środków materialnych oraz wielu przedsięwzięć o charakterze organizacyjnym, metodycznym i materiałowo-technicznym, które powinny być realizowane wytrwale, nieustannie i mieć określony cel.

W każdej uczelni powinien być opracowany system wprowadzania do procesu dydaktycznego technicznych środków nauczania oraz zasady kontrolowania sposobów ich stosowania. W celu rozwiązywania tych spraw w obu uczelniach powołane są rady /komisje/ do spraw stosowania technicznych środków nauczania w procesie dydaktycznym.

Wprowadzenie i stosowanie technicznych środków nauczania nie przyniesie pożądaných rezultatów, jeżeli nauczyciele akademicki nie będą ich dobrze znać i umieć się nimi posługiwać. Dlatego też do tematyki szkolenia metodycznego kadry należy włączyć zasady posługiwania się technicznymi środkami nauczania oraz praktyczne zajęcia w celu wyrobienia nawyków korzystania z nich w czasie zajęć. Doskonaleniu mistrzostwa kadry w tym względzie służą między innymi konferencje metodyczne zapewniające teoretyczne i praktyczne przygotowanie nauczycieli akademickich do realizacji procesu dydaktycznego. Niemalą rolę odgrywającą takie formy doskonalenia mistrzostwa dydaktycznego, jak zajęcia metodyczne, pokazowe, otwarte, hospitacje. Aby wszyscy nauczyciele akademicki poznali najważniejsze doświad-

czenia dotyczące wykorzystania technicznych środków nauczania, a także wyników badań skuteczności ich stosowania, celowe jest wydawanie w uczelniach odpowiednich metodycznych pomocy naukowych dla kadry.

Mówiąc o wykorzystaniu technicznych środków nauczania nie neguje się jednak korzystania w procesie nauczania z tak klasycznych środków jak tablica i kreda.

III. PRACA SAMODZIELNA SŁUCHACZY I KIERUNKI PODWYŻSZANIA JEJ EFEKTYWNOŚCI

1. Rola i miejsce samodzielnej pracy słuchaczy w procesie kształcenia

Przez pracę samodzielną, słuchaczy powszechnie zwaną nauką własną, rozumie się działalność słuchaczy w czasie pozalekcyjnym dotyczącą uczenia się zarówno dowolnie wybranej przez siebie treści materiału, jak też nakazanej i zaplanowanej w programie. Celem nauki własnej jest utrwalenie, rozszerzenie i pogłębienie wiadomości oraz umiejętności, a także wyrobienie nawyków opanowywania nowego materiału bez pomocy osób trzecich.

Nauka własna słuchaczy stanowi ważną część składową procesu kształcenia w akademii dowódczej. Rolę i znaczenie pracy samodzielnej w opanowaniu wiadomości właściwie określił W.I.Lenin stwierdzając: "bez rzetelnej pracy samodzielnej, w żadnym problemie nie znajdzie się prawdy, a kto boi się pracy, ten sam siebie pozbawia możliwości znalezienia prawdy"^{12/}.

Nauka własna jest nie tylko jedną z form głębokiego opanowania materiału szkoleniowego, ale także środkiem przygotowania słuchaczy do praktycznego działania w wojskach po zakończeniu studiów. Sprzyja ona rozwijaniu u słuchaczy takich bardzo ważnych cech dowódczych, jak zdolności organizacyjne, dyscyplina, dążność do celu, upór, inicjatywa, wola, aktywność i szereg innych cech niezbędnych dobremu dowódcy lub oficerowi sztabu.

Oprócz tego nauka własna wyrabia u słuchaczy dążność do stałego uzupełniania i doskonalenia swoich wiadomości, rozwija u nich zdolność poznawania nowych problemów i kierunków rozwoju nauki wojennej i techniki. I to właśnie stanowi o jej ważności. W warunkach szybkiego rozwoju myśli wojskowej, stałego doskonalenia środków walki zbrojnej - słuchacze akademii ażeby nie pozostać w tyle - powinni uzupełniać swoje wiadomości poprzez nieprzerwane samokształcenie.

12/ W.I.Lenin Połnoje Sobranije Soczynienij, T. 23, s. 68.

Dzięki nauce własnej słuchacze mają możliwości poszukiwania i analizy różnych metod podejmowania decyzji, a także nabywania wstępnych umiejętności pracy naukowo-badawczej.

Pracując samodzielnie słuchacz powinien zdobywać i rozwijać cechy osobowości niezbędne dowódcy lub oficerowi sztabu, wypracowywać i kształtować nowe umiejętności, formować dodatnie cechy charakteru, ugruntowywać swój światopogląd oraz rozwijać poznawcze i fachowe skłonności i zamiłowania.

Funkcje nauki własnej słuchaczy można podzielić na poznawcze, wychowawcze i praktyczne /załącznik 4/.

Funkcja poznawcza nauki własnej słuchaczy polega na przyswajaniu wiadomości, przekształceniu ich w wiedzę systemową i operatywną, to jest taką, którą można zastosować w praktycznym działaniu.

Funkcja wychowawcza polega na kształtowaniu fachowego i społecznego oblicza słuchacza, rozwijaniu pozytywnych cech jego intelektu i charakteru.

Funkcja praktyczna polega na wykształceniu u słuchaczy umiejętności praktycznych i ich utrwaleniu oraz na wyrobieniu nawyków dowódczych i sztabowych.

Zakres wiadomości i umiejętności, który powinni uzyskać słuchacze akademii, powiększa się z roku na rok, co powoduje wzrost roli pracy samodzielnej słuchaczy w opanowywaniu materiału programowego. Dlatego też dokładna i wzorowa organizacja nauki własnej słuchaczy i podwyższenie jej skuteczności jest ważnym kierunkiem doskonalenia procesu kształcenia w akademiach wojskowych.

Nauka własna słuchaczy w obu akademiach ma miejsce w godzinach wieczornych i w czasie godzin programowych. Główny ciężar pracy samodzielnej słuchaczy spada na godziny pozalekcyjne /popołudniowe/.

W Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego duże znaczenie przypisuje się nauce własnej słuchaczy. Na 1 kursie wyznacza się na ten cel ponad 40% czasu, którym słuchacz rozporządza w planowych i popołudniowych godzinach, na 2 kursie - około 45%, a na 3 kursie - prawie 60%. Na 1 kursie na naukę własną słuchaczy przeznaczają się w dni powszechnie 3 godziny, a w dni przedświąteczne - 2 godziny, a także kilka dni na napisanie pracy in-

dywidualnej /referatu/ i przygotowanie się do egzaminów. Na starszych kursach na naukę własną przeznaczają się ponadto jeden cały dzień w tygodniu.

W ASG WP natomiast na naukę własną słuchaczy przeznaczają się jeden dzień w tygodniu /180 godzin w roku/. Czas trwania nauki własnej słuchaczy w godzinach popołudniowych jest ujęty w porządku dnia i w związku z tym jest ona obowiązkowa. Należy zaznaczyć, że badania ankietowe i sondaże wśród słuchaczy wykazują, że w ciągu dnia na naukę własną przeznaczają oni około 4,5 godziny, nie licząc czasu na pracę społeczną. W obu akademiach większa część nauki własnej słuchaczy przebiega zatem w godzinach popołudniowych /wieczornych/.

Z doświadczeń Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego wynika, że stosunek czasu wyznaczanego słuchaczom na naukę własną w godzinach programowych do czasu wyznaczonego w godzinach popołudniowych wynosi: na 1 kursie 1:4, na 2 kursie 1:3, na 3 kursie 1:2.

W godzinach wieczornych słuchacze nie tylko zgodnie z otrzymanym zadaniem przygotowują się do zajęć, seminariów czy kolokwίων, ale także z własnej inicjatywy poszerzają swoje wiadomości, które nie są ujęte w programach studiów.

Głównymi rodzajami nauki własnej słuchaczy są:

- przygotowanie do seminariów, zajęć grupowych, prac laboratoryjnych;
- przygotowanie do ćwiczeń dowódczo-sztabowych i z wojskami;
- samodzielne studiowanie tematów i działów programu, które przerabia się w czasie zajęć planowych;
- przygotowanie do kolokwίων i egzaminów;
- opracowanie prac indywidualnych i dyplomowych w formie ćwiczeń i referatów;
- wykonywanie zadań w zakresie prac naukowo-badawczych.

Przywiązywanie znacznej wagi do nauki własnej słuchaczy powoduje konieczność doskonalenia istniejących i poszukiwanie nowych rodzajów i metod tej pracy. I tak w Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego praktykuje się z powodzeniem ukierunkowanie pracy słuchaczy na doskonalenie ich umiejętności w podejmowaniu decyzji co do działań bojowych. W przyszłości natomiast, na pod-

stawie przeprowadzonych już eksperymentów, istnieje możliwość wprowadzenia samodzielnego rozwiązywania przez słuchaczy w czasie nauki własnej zadań taktycznych i operacyjnych na podstawie ćwiczeń opracowanych w katedrach specjalnie na naukę własną.

2. Organizacyjno-metodyczne zasady przebiegu nauki własnej

Jak wykazuje doświadczenie, podczas opracowywania zadań przeznaczonych do rozwiązywania przez słuchaczy w czasie nauki własnej oraz dla jej właściwego zaplanowania, konieczne jest kierowanie się takimi zaleceniami organizacyjno-metodycznymi, jak:

- samodzielne zajęcia /w tym samodzielne ćwiczenia/ słuchaczy w zakresie wykształcenia umiejętności podejmowania decyzji w czasie nauki własnej należy planować - zgodnie z zasadą stopniowania trudności - dopiero po opanowaniu przez nich niezbędnych umiejętności w zakresie metodyki samodzielnego uczenia się;

- większą część czasu przeznaczanego na naukę własną słuchacze powinni wykorzystać na studiowanie profilujących przedmiotów i najbardziej ważnych tematów;

- objętość zalecanego do studiowania materiału powinna być określona według możliwości jego przyswojenia przez średnio przygotowanego słuchacza, z tym że dla słuchaczy szczególnie uzdolnionych należy przygotować dodatkowe zadania indywidualne;

- nauka własna słuchaczy powinna nauczyć ich samodzielności w zdobywaniu wiedzy, wstępnie wdrażać do pracy naukowo-badawczej, przy czym charakter badawczy ich prac powinien wzrastać w miarę zdobywania przez nich szerszego zakresu wiedzy;

- zadanie taktyczne przeznaczone do rozwiązania przez słuchaczy podczas samodzielnego ćwiczenia powinno być dokładnie opracowane i z góry postawione słuchaczom, ćwiczebne materiały szkoleniowe należy zaopatrzyć w odpowiednie pomoce naukowe z uwzględnieniem zastosowania technicznych środków nauczania;

- przebieg ćwiczenia samodzielnego w czasie nauki własnej powinien być stale umiejętnie i taktownie kontrolowany, zapewni to bowiem skuteczność tego przedsięwzięcia i możliwość obiektywnej oceny każdego słuchacza.

3. Organizacja nauki własnej słuchaczy

Praca samodzielna słuchaczy powinna być wzorowo organizowana, bowiem tylko pod tym warunkiem będzie ona celowa, systematyczna i efektywna.

Organizacja pracy samodzielnej polega na:

- wyznaczaniu określonego czasu i miejsca na pracę samodzielną;
- określeniu dla słuchaczy konkretnych i zrozumiałych zadań do wykonania;
- zapewnieniu słuchaczom niezbędnej literatury, materiałów poglądowych, map i innych pomocy naukowych;
- opanowaniu przez słuchaczy umiejętności pracy samodzielnej, a w tym nawyków do planowania swojej pracy;
- kierowaniu pracą samodzielną słuchaczy między innymi przez przeprowadzenie konsultacji i instruktaży.

Czas na pracę samodzielną słuchaczy, jak wspomniano wyżej, wyznacza się w dni /godziny/ podane w programach /rozkładach zajęć/ oraz w godzinach popołudniowych /wieczornych/. Czas ten określony w programie powinien być przeznaczony na studiowanie takich profilujących przedmiotów operacyjno-taktycznych, jak taktyka ogólna lub sztuka operacyjna, w celu samodzielnego studiowania tematów, których nie przerabia się pod kierownictwem wykładowców. Ponadto przeznaczają się go również na przygotowanie słuchaczy do seminariów i zajęć grupowych na najbardziej ważne tematy. Z ogólnego budżetu czasu wydzielonego na studiowanie tych przedmiotów /tematów/ na samodzielne ćwiczenia prowadzone w ramach nauki własnej można przeznaczyć 15-20% czasu ogólnego wydzielonego na naukę własną. Planując naukę własną wykorzystać można także na opracowanie przez słuchaczy prac indywidualnych i dyplomowych oraz na przygotowanie się do kolokwium i egzaminów.

Zadania /ćwiczenia/ przeznaczone do samodzielnego rozwiązywania przez słuchaczy w czasie nauki własnej opracowuje się w katedrach. Podczas ich opracowywania należy brać za podstawę ilość godzin będących do dyspozycji słuchaczy. Oprócz tego dla zapewnienia celowości tego rodzaju formy kształcenia katedry - określając zakres pracy słuchaczy - powinny uwzględniać trudności przedmiotu /tematu/ i jego ciężar gatunkowy /rangę/ w procesie kształcenia.

Jak wynika z doświadczenia, można to osiągnąć pod warunkiem zrównoważenia ilości i pracochłonności zadań zlecanych przez katedry słuchaczom do rozwiązywania podczas nauki własnej, z czasem będącym do ich dyspozycji. W tym celu można przyjąć następującą przykładową metodykę.

Przed wszystkim na podstawie dotychczasowych doświadczeń określa się średnie normy zużycia czasu na naukę własną w celu przygotowania się do jednej godziny zajęć programowych z każdego przedmiotu, a także na przestudiowanie różnych pozycji literatury /społeczno-politycznej, operacyjno-taktycznej, technicznej itd./. Aby dokonać odpowiednich obliczeń należy przeprowadzić pomiary czasu pracy słuchaczy w różnych rodzajach samokształcenia oraz zrealizować badania opinii słuchaczy i kadry dydaktyczno-naukowej.

Określone tą drogą średnie zużycie czasu na przygotowanie się do jednej godziny zajęć programowych z różnych przedmiotów stanowi podstawę do określenia współczynników nauki własnej. I tak na przykład, jeżeli dla przygotowania się do godziny zajęć programowych z jednego z przedmiotów zużywa się 1,5 godziny, a z innego przedmiotu 0,8 godziny, to współczynniki nauki własnej słuchaczy z tych przedmiotów będą odpowiednio równe 1,5 do 0,8.

Na podstawie doświadczeń uzyskanych w tym względzie w Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego, można polecać następujące orientacyjne współczynniki nauki własnej słuchaczy dla akademii dowódczych:

Tabela 2

Przykładowe współczynniki nauki własnej słuchaczy akademii dowódczych

Nazwa przedmiotów	Współczynnik
1	2
Historia partii	1,5
Ekonomia polityczna	1,5
Filozofia marksistowsko-leninowska	1,5
Naukowy komunizm	1,5
Praca partyjno-polityczna	0,6

1	2
Sztuka operacyjna	2,0
Taktyka ogólna	1,5
Taktyka rodzajów wojsk	0,8-1,0
Metodyka szkolenia taktycznego	0,8
Historia sztuki wojennej	0,8
Geografia wojenna	0,5
Pedagogika wojskowa	1,0
Język obcy ^{13/}	0,5

Należy zaznaczyć, że wyżej wymienione przykładowe współczynniki nie mogą być bezwzględnie /sztywno/ przyjmowane na wszystkich kursach i wydziałach akademii. Traktować je należy jako wartości orientacyjne.

Różnorodność współczynników na różnych kursach i wydziałach, nawet z tych samych przedmiotów, wynika z różnic w stopniu przygotowania słuchaczy, ich umiejętności samodzielnej pracy, zaawansowania w zdobytej wiedzy, trudności materiału /zadań/, różnych warunków, w których odbywa się nauka własna itp.

W celu najbardziej właściwego planowania nauki własnej słuchaczy jest wskazane zatem - w każdej akademii określać wyżej podanym sposobem współczynniki dla wszystkich przedmiotów na wszystkich kursach i wydziałach, a także przyjmować średnie zużycie czasu uwzględniając różne rodzaje nauki własnej. Te ostatnie dane powinny stanowić podstawę do określania zakresu /objętości/ i jakości literatury nakazanej do przestudiowania w czasie nauki własnej.

Następnie analizuje się katedralne programy nauczania i określa ilość seminariów, ćwiczeń /zajęć/ grupowych i innych, wymagających przygotowania się do nich w czasie nauki własnej. Ustala się też tematy, których nie przerabia się w czasie zajęć programowych, a które słuchacze powinni samodzielnie opracować. Taka analiza pozwala określić liczbę godzin przewidzianych na zajęcia programowe i poza programowe, a wymagające pra-

13/ W ASG WP praktycznie przyjmuje się, że ten współczynnik kształtuje się w granicach 0,8-1,0.

oy samodzielnej słuchaczy. Następnie za pomocą współczynników nauki własnej określa się przeznaczony na nią ogólny czas. Jeżeli na przykład ustalili się, że z danego przedmiotu niezbędne jest przygotowanie się słuchaczy do 50 godzin planowych zajęć, a współczynnik nauki własnej tego przedmiotu wynosi 1,5, to na naukę własną powinno się przeznaczyć 75 godzin /50 x 1,5/.

Ważną częścią składową organizacji nauki własnej słuchaczy jest ustalenie ich treści i metodyki prowadzenia. Decydującą rolę w tym względzie odgrywają katedry. Między innymi określają one: zagadnienia do opracowania przez słuchaczy w czasie nauki własnej dotyczące przygotowania się do seminariów, zajęć grupowych i innych rodzajów zajęć; pozycje literatury do przestudiowania, wskazówki metodyczne dla słuchaczy oraz zasady zaliczania nauki własnej.

Z doświadczeń wynika, że katedry powinny opracowywać zagadnienia i wskazówki metodyczne do nauki własnej słuchaczy w sposób zróżnicowany, w zależności od przewidywanych rodzajów zajęć. I tak na przykład, jeżeli w wytycznych dotyczących przygotowania słuchaczy do seminarium lub zajęcia grupowego wystarczy podać, poza zagadnieniami do opracowania, określone pozycje literatury, to w założeniu do samodzielnego ćwiczenia mającego na celu doskonalenie słuchaczy w podejmowaniu decyzji, należy oprócz tego zaproponować przykładowy harmonogram czynności podczas wypracowania decyzji. W harmonogramie tym określa się orientacyjny czas, który może być zużyty na przestudiowanie założenia, analizę zadania, ocenę położenia, sformułowanie decyzji itd. Należy też zalecić pozycje pomocy naukowych do przestudiowania. Przykładowy kalendarzowy plan pracy słuchaczy przedstawia załącznik 5.

W celu samodzielnego opracowania tematów nie przerobionych na zajęciach w czasie godzin programowych, katedry powinny ustalić terminy ich przestudiowania, pozycje literatury oraz terminy i zasady zaliczania każdego z tematów. Ważne jest przy tym, aby w zadaniach na każdą jednostkę nauki własnej liczba nakazanych pozycji literatury i wszystkich zadań ściśle odpowiadała liczbie potrzebnych na nie godzin, a tym samym możliwościom słuchaczy. Wskazówki metodyczne do pracy samodzielnej powinny pomóc słuchaczowi organizować swoją pracę bez większych trudności.

Podczas opracowywania zadań dla słuchaczy konieczne jest uwzględnienie nawyków i umiejętności pracy słuchaczy. Na przykład na 1 kursie w zagadnieniach do seminarium, słuchaczom należy uszczegółowić treść każdego z zagadnień, a ponadto wskazać pozycje literatury i sposoby ich studiowania. Na wyższych kursach nie jest już konieczne tak szczegółowe opracowywanie zagadnień.

W akademiach dowódczych w trakcie opracowywania zadań, które słuchacze mają rozwiązać w czasie nauki własnej, szczególną uwagę trzeba zwrócić na konieczność kształtowania u nich wysokiej jakości moralno-bojowych i wyrabiania niezbędnych cech i nawyków dowódczych.

W tym celu podczas opracowywania kompleksowych i epizodycznych ćwiczeń przerabianych przez słuchaczy samodzielnie, należy przygotować zadania /założenia/ uwzględniające krytyczne i skomplikowane sytuacje, w których słuchacze będą musieli wykazać się takimi cechami dowódczymi, jak: zdecydowanie, podejmowanie ryzyka w imię osiągnięcia zwycięstwa, wytrwałość, inicjatywa, bojowy spryt, twórcze podejście do podejmowanej decyzji.

Jeśli się organizuje przygotowanie słuchaczy do seminarium, zajęć grupowych i innych, to celowo jest polecać im zapoznanie się zarówno z pouczającymi przykładami bojowymi, jak też wynikającymi z praktyki szkolenia wojsk. Przykłady powinny być tak dobrane, aby obrazowały sposób zastosowania zasad teoretycznych /regulaminów, instrukcji, podręczników itp./ w praktyce oraz odzwierciedlały męstwo, odwagę i bohaterstwo w walce, sztukę pokonywania silnego i wyposażonego technicznie przeciwnika, a także narzucania mu swej woli.

Wskazane jest, aby w akademiach dowódczych znajdowały się trenażery /makiety wozów bojowych/ przeznaczone do ćwiczeń/treningów/ w czasie nauki własnej w zakresie wykonywania funkcji dowódczych lub sztabowych. Ma to na celu doskonalenie umiejętności w stawianiu zadań, organizowaniu współdziałania, przekazywaniu zadań podwładnym za pomocą technicznych środków dowodzenia itd.

Efektywność i rytmiczność nauki własnej, w dużej mierze zależy od jakości planowania jej przez samych słuchaczy. Każdy

słuchacz powinien ją planować osobiście. Opracowane przez katedry zadania i wskazówki metodyczne, wszelkie zalecenia oraz konsultacje i instruktaże powinny zapewnić słuchaczom pomoc w ich pracy. W żadnym wypadku nie mogą jednak hamować ich inicjatywy i ograniczać twórczego podejścia i do planowania nauki własnej.

Jak wynika z doświadczeń uzyskanych przez obie akademie, sporządzenie osobistych planów nauki własnej jest niezbędnym warunkiem celowej i systematycznej pracy słuchaczy. Plan pomaga słuchaczowi właściwie podzielić czas przeznaczony na samokształcenie oraz ułatwia kontrolę i pomoc ze strony nauczycieli akademickich.

Osobiste plany nauki własnej mogą być opracowywane na okres miesiąca lub tygodnia. Danymi wyjściowymi do sporządzenia planu są: rozkład zajęć; plany tematyczne; cele kształcenia; wytyczne /zadania/ do prac kursowych i dyplomowych; wskazówki metodyczne katedr; plan pracy partyjno-politycznej kursu; wykres /plan/ służb, zajęć sportowych, pracy społecznej itd.

Wskazane jest, aby w całej akademii obowiązywał wydrukowany centralnie jednolity wzór osobistych planów nauki własnej, gdyż ułatwia to słuchaczom planowanie ich pracy. W ASG WP słuchacze najczęściej swoje plany nauki własnej zestawiają w kalendarzach wojskowych, w których jest miejsce na wypisanie rozkładu zajęć, planu pracy oraz przedsięwzięcia codzienne i na bieżący miesiąc. W planie osobistym można przykładowo podać: datę, nazwę przedmiotu, treść zajęcia, wykaz pomocy naukowych, które należy przestudiować, miejsce pracy, ilość godzin na naukę własną, uwagi o wykonaniu zadania i zużytym czasie. Dodać należy, że skuteczne planowanie nauki własnej w dużej mierze zależy od właściwie sporządzonego rozkładu zajęć.

Nawyki do pracy w czasie nauki własnej powinno się wyrobić u słuchaczy już od pierwszych dni pobytu w akademii. W tym celu należy zrealizować szereg przedsięwzięć. Na przykład przed rozpoczęciem zajęć na pierwszym roku organizuje się ze słuchaczami spotkania z komendantem akademii, zastępcami komendanta akademii, komendantami wydziałów i szefami katedr, w czasie których zapoznaje się słuchaczy z celami studiów, bazą materiałowo-szkoleniową i sposobem korzystania z niej, a także z pla-

nem tematycznym, rozkładami zajęć i treścią ćwiczeń samodzielnych na okres 1 semestru oraz zasadami organizacji i planowania nauki własnej.

Dużą pomoc dla słuchaczy mogą stanowić wykłady na temat wykorzystywania czasu przeznaczanego na naukę własną oraz wskazówki organizacyjno-metodyczne katedr do nauki własnej. Wykłady i wskazówki mogą zawierać informacje dotyczące:

- sposobu słuchania i korzystania z wykładów oraz prowadzenia notatek;
- metodyki przygotowania się do seminariów, zajęć grupowych i innych;
- zasad planowania przez słuchaczy nauki własnej;
- metodyki studiowania i wykorzystywania literatury;
- metodyki opracowywania prac kursowych i dyplomowych;
- sposobu samokontroli oraz metod przygotowywania się do kolokwii i egzaminów;
- właściwości nauki własnej w zależności od studiowania różnych przedmiotów.

Kierowanie samokształceniem słuchaczy polega na okazywaniu pomocy słuchaczom w jego planowaniu i organizowaniu, a następnie na stałym jego kontrolowaniu. Kierowanie nauką własną słuchaczy powinno opierać się na indywidualnym podejściu do każdego z nich z uwzględnieniem uzdolnień i możliwości słuchacza. Decydująca rola w kierowaniu samokształceniem słuchaczy przypada wykładowcy.

Oczywiste jest, że wykładowca - stawiając zadania do rozwiązania w czasie nauki własnej uwzględnia możliwości o średnim poziomie wiedzy słuchacza. Wykładowca - znając indywidualne cechy słuchaczy - może nie tylko okazać pomoc pozostającym w tyle pod względem opanowania materiału, ale także bardziej uzdolnionym stawiać dodatkowe zadania. Mogą to być zadania przestudiowania dodatkowej literatury, opracowania referatów do wygłoszenia przed grupą szkoleniową lub w kole naukowym.

Włączenie do samodzielnej pracy elementów naukowo-badawczych będzie w szczególności sprzyjać:

- ustaleniu celów badawczych w pracach kursowych i dyplomowych;
- udziałowi słuchaczy w ćwiczeniach doświadczalnych z wojskami;

- pracy słuchaczy w kołach naukowych.

Pouczające doświadczenia zyskała ASG WP jeśli chodzi o działalność w zakresie ujawniania i kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych. Zgodnie z zarządzeniem MON w tej kwestii, w akademii opracowano w ostatnim okresie system ujawniania i kształcenia szczególnie uzdolnionych słuchaczy ASG WP. W odpowiednim dokumencie określone są walory i cechy, którym powinien odpowiadać słuchacz uznany za szczególnie uzdolnionego, a także formy i metody ujawniania słuchaczy szczególnie uzdolnionych oraz ich indywidualnego kształcenia. W ASG WP problem ten dotyczy uzdolnień interesujących uczelnię, a więc dowódczych, sztabowych lub dydaktyczno-naukowych.

Główną metodą rozwijania uzdolnień słuchaczy jest kształcenie indywidualne, które polega na tym, że oprócz programu obowiązkowego dla wszystkich słuchaczy, słuchacze szczególnie uzdolnieni realizują indywidualnie program dodatkowy dotyczący niektórych przedmiotów. Dla każdego ze słuchaczy szczególnie uzdolnionych wyznacza się opiekuna spośród najbardziej doświadczonych nauczycieli akademickich, który okazuje mu pomoc w opracowaniu planu indywidualnego kształcenia i sprawuje pieczę nad rozwojem jego uzdolnień.

Oczywiste jest, że zakres samokształcenia u słuchaczy szczególnie uzdolnionych jest o wiele większy niż u pozostałych.

Ważną rolę w podnoszeniu efektywności nauki własnej odgrywa kontrola jej przebiegu i wyników. Kontrola ta staje się skuteczna i stanowi czynnik stymulujący dla nauczyciela akademickiego pod warunkiem, że:

- jest wcześniej zaplanowana przez wykładowcę z określeniem terminów, form i metod przeprowadzania;
- jest przeprowadzana regularnie w toku całego roku akademickiego i dotyczy wszystkich rodzajów nauki własnej;
- jest masowa, a więc obejmuje zawsze cały stan kontrolowanej grupy;
- wyniki kontroli bieżące podawane są bezzwłocznie do wiadomości zainteresowanych nauczycieli akademickich i słuchaczy;
- wykryte w czasie kontroli niedociągnięcia i braki usuwane są natychmiast po jej zakończeniu;

- wyniki kontroli wykorzystywane są podczas prowadzenia pracy ideowo-wychowawczej na kursach i w grupach.

Taka kontrola zapewnia stałą orientację nauczyciela akademickiego w stopniu opanowania przez słuchaczy materiału, pozwala w odpowiednim czasie usuwać braki w tym względzie i na bieżąco doskonalić organizację nauki własnej słuchaczy.

Ważne jest również, że kontrola umożliwia ocenę nie tylko wiadomości i umiejętności słuchaczy, ale także takich cech ich osobowości, jak samodzielność, inicjatywa, upór, twórcze podejście do nauki, umiejętności organizacyjne i inne. Dlatego też dobrze zorganizowana kontrola umożliwia nauczycielowi akademickiemu indywidualne podejście do nauczania każdego ze słuchaczy.

Kontrolę skuteczności pracy słuchaczy w czasie nauki własnej realizuje się poprzez sprawdzanie decyzji powziętych samodzielnie przez słuchaczy, wysłuchiwanie meldunków tych decyzji wraz z ich uzasadnieniem, ocenę wystąpień słuchaczy na seminariach, odpowiedzi na pytania kontrolne w czasie zajęć grupowych, a także obserwację przebiegu nauki własnej słuchaczy, sprawdzanie ich notatek itp. Celowe jest także przeprowadzanie w czasie zajęć grupowych krótkiego sprawdzianu pisemnego, który dotyczyć może różnych tematów.

Kryteria oceny wyników kontroli określone są przez katedry na podstawie wymagań co do zakresu i stopnia opanowania przez słuchaczy wiadomości i wyrobienia nawyków zgodnie z celami studiów. W toku bieżącej kontroli słuchaczy ocenia się według czterostopniowego systemu ocen. W czasie omówienia każdego zajęcia i całości ćwiczenia słuchaczom podaje się do wiadomości oceny oraz pozytywne i negatywne strony ich pracy, a w razie konieczności stawia się indywidualnie zadania usunięcia braków i niedociągnięć.

IV. KONTROLA I OCENA POSTĘPÓW SŁUCHACZY W STUDIOWANIU PRZEDMIOTÓW OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH

Jednym z istotnych ogniw każdego procesu dydaktycznego jest kontrola i ocena jego wyników. Również w nauczaniu przedmiotów operacyjno-taktycznych istnieje obiektywna potrzeba stałego mierzenia i oceniania postępów uzyskiwanych przez słuchaczy. Nie ma bowiem innego sposobu ustalania wyników studiów i stopnia przygotowania słuchaczy do zawodu poza systematyczną kontrolą, tym bardziej, że zainteresowania zawodowe i poznawcze nie rozwijają się same przez się, lecz należy je wzbudzać w trakcie studiów, czemu powinien sprzyjać system kontroli i oceny. Głównym jego celem jest zapewnienie wysokiego ideowego i rzeczowego poziomu przyswojonej wiedzy i trwałości wykształconych umiejętności i wyrobionych nawyków. Wzrost wymagań stawianych absolwentom wyższych szkół wojskowych, a zwłaszcza absolwentom akademii dowódczo-sztabowych, uwarunkuje konieczność ciągłego doskonalenia systemu kontroli i oceny wyników uzyskiwanych przez słuchaczy.

Obecnie, rozważania nad kontrolą i oceną nie koncentrują się już na zagadnieniu dotyczącym potrzeby i uzasadnienia tych czynności. Uznaje się je za niezbędne, a całość kontroli i oceny procesu dydaktycznego traktuje się jako element sterowania tym procesem. Chodzi więc przede wszystkim o to, aby system kontroli i oceny wyników studiów był maksymalnie obiektywny, aby optymalizować metody i techniki kontroli procesu kształcenia i pod tym kątem określać jej funkcje, przedmiot, zasady i metodykę oraz kierunki czynności doskonalących.

1. Funkcje kontroli i oceny wyników studiów

Rozróżniamy trzy pedagogiczne funkcje kontroli i oceny wyników studiów: dydaktyczną, wychowawczą i selekcyjną. Wiodące znaczenie ma funkcja dydaktyczna, w której ramach należy wyróżnić funkcje pochodne: nauczającą i sprawdzającą. Do funkcji nauczającej wszelkiej działalności kontrolnej przywiązuje się obecnie dużą wagę. Szczególnego jednak znaczenia nabiera w kon-

trolu funkcja sprawdzająca. Funkcja dydaktyczna /nauczająca i sprawdzająca/ przejawia się w diagnozie aktualnego stanu wiedzy uzyskanego przez słuchaczy oraz stopnia realizacji przez nich celów dydaktycznych, a także w prognozie ich dalszych możliwości rozwojowych oraz przyszłych predyspozycji służbowych.

W studiowaniu przedmiotów operacyjno-taktycznych przewidywanie dotyczące dalszych możliwości zawodowych słuchacza, ma szczególnie istotne znaczenie w końcowym okresie studiów, kiedy występuje potrzeba określenia przydatności zawodowej słuchacza, chodzi zwłaszcza o wyrokowanie o rodzaju funkcji /dowódcze, sztabowe, naukowe lub dydaktyczno-wychowawcze/, które po ukończeniu studiów powinien pełnić dany słuchacz.

Niemniej istotne znaczenie ma kontrola i ocena z punktu widzenia wartości wychowawczych. Podstawowym celem tej funkcji jest maksymalne zaktywizowanie słuchaczy w opanowywaniu materiału programowego. Poprzez tę funkcję wykładowca oddziałuje na postawy słuchaczy, ukierunkowuje ich wysiłki, wzbudza ambicje i zainteresowania zawodowe w dziedzinie sztuki wojennej i poszczególnych przedmiotów operacyjno-taktycznych, skłania do pracowitości i systematyczności.

Zasadniczym przeznaczeniem kontroli wyników nauczania wyrażającej się w funkcjach dydaktycznej /nauczającej i sprawdzającej/ i wychowawczej jest stworzenie dla słuchaczy stałego układu wymagań, którym muszą sprostać zarówno w dziedzinie opanowania wiedzy i umiejętności, jak też kształtowania i rozwijania takich między innymi cech osobowości, jak: pracowitość, wytrwałość, zdolność przewidywania i myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi, wyobraźnia pola walki. Dobrze zorganizowana kontrola i ocena podana w sposób wychowawczy uczy słuchaczy trafnej oceny własnej osobowości oraz wzbudzają wiarę we własne siły i możliwości.

Inne przeznaczenie ma funkcja selekcyjna kontroli i oceniania. O ile poprzez funkcję dydaktyczną i wychowawczą dąży się do stworzenia układu wymagań i spotęgowania wysiłków twórczych słuchaczy, o tyle poprzez funkcję selekcyjną zmierza się do eliminacji źle uczących się słuchaczy, nie rokujących nadziei na ukończenie akademii. Tę funkcję spełniają przede wszystkim egzaminy wstępne oraz przejściowe, a także w pewnej mierze egzamin końcowy.

System kontroli spełnia istotną funkcję weryfikacyjną w odniesieniu do działalności uczelni. Określenie wyników studiów w postaci indywidualnych i przeciętnych ocen jest bowiem - w istocie rzeczy - sprawdzianem pracy dydaktycznej uczelni oraz wykładnią kwalifikacji poszczególnych nauczycieli akademickich. Poprzez kontrolę i ocenę wyników studiów uczelnia jako całość oraz poszczególne katedry i wykładowcy oceniają stopień prawidłowości procesu studiów oraz także jego walory, jak: racjonalność programów i ich adekwatność do celów oraz potrzeb społecznych i zawodowych, poprawność stosowanych metod, form i środków nauczania, skuteczność systemu nauki własnej.

2. Wymagania i struktura systemu kontroli i oceny

Ażebym system kontroli i oceny wyników studiów mógł spełniać swe odpowiedzialne funkcje, musi on funkcjonować z przestrzeganiem następujących zasad: objęcia kontrolą całego procesu pedagogicznego, ciągłości, systematyczności, obiektywności oraz systematyczności.

Zgodnie z pierwszą zasadą, kontroli powinien podlegać cały tok nauki i cała działalność słuchaczy podczas studiowania wszystkich przedmiotów operacyjno-taktycznych.

Ciągłość i systematyczność kontroli osiąga się wtedy, kiedy jest ona prowadzona w sposób permanentny, planowany i regularny. Stosowanie tej zasady ma zapewnić: uświadomienie słuchaczom już w pierwszych dniach pobytu w akademii układu wymagań obowiązujących w uczelni, oraz jak najwcześniejsze ujawnianie, a następnie usuwanie braków i opóźnień w rozwoju i nauce słuchaczy.

Ponieważ od kontroli wymaga się, aby ściśle odzwierciedlała faktyczny stan procesu kształcenia i wywierała na niego usprawniający wpływ, powinna ona być obiektywna, a więc sprawiedliwa i wolna od uprzedzeń. Podstawowym warunkiem obiektywności kontroli i oceny jest dokładne określenie przedmiotu oceny, sformułowanego jednoznacznie i jednakowo rozumianego przez wszystkich nauczycieli akademickich oraz ujednoczenie form i metod kontroli. Koniecznym warunkiem obiektywności i skuteczności oceny jest również wysoka wymagalność. Obiektywność jest nie do pogodzenia z powierzchownym ocenianiem działalności słu-

chaczy, z liberalnym ustosunkowaniem się do ich braków i ujawnionych niedociągnięć.

Nadrzędne znaczenie dla funkcjonowania kontroli i oceny ma zasada systematyczności. Zgodnie z nią, działalność kontrolna i oceniająca wyniki studiów powinna stanowić system obejmujący powiązane i uzgodnione /ujednoliczone/ co do celów i zadań rodzaje oraz metody i formy kontroli. Ich całokształt powinien stanowić układ strukturalny, który zawsze umożliwiłaby stwierdzenie, jak i na jakich etapach oraz w jakiej kolejności następuje sprawdzenie stopnia osiągnięcia /zrealizowania/ każdego etapowego i końcowego celu kształcenia.

3. Rodzaje, formy i metody kontroli wyników nauczania

W akademiach dowódczo-sztabowych rozróżnia się następujące rodzaje kontroli: bieżącą, etapową lub sporadyczną /wyrażającą się przede wszystkim w formie kolokwium/ oraz końcową, znajdującą odzwierciedlenie zarówno w formie kolokwium, jak i egzaminu. W ramach wyszczególnionych rodzajów i form stosuje się następujące główne metody kontroli: obserwację, ustne sprawdzenie, pisemne prace kontrolne.

Kontrola bieżąca odbywa się w toku zajęć programowych. Przejawia się w niej w największej mierze funkcja nauczająca. Kontrola bieżąca zapewnia określenie stopnia opanowania materiału programowego, wykrycie w odpowiednim momencie niedociągnięć w przygotowaniu słuchaczy i ustalenie środków zaradczych oraz stwarza możliwości operatywnego doskonalenia metodyki nauczania i organizacji nauki własnej. Daje ona najlepszą sposobność oceniania nie tylko wiedzy i umiejętności każdego słuchacza, ale także takich jego dowódczych i sztabowych walorów, jak: samodzielność, zdecydowanie, inicjatywa, stanowczość, zdolności do nowatorstwa i twórczego myślenia oraz działania w trakcie rozwiązywania problemów operacyjno-taktycznych. Prawidłowo zorganizowana kontrola bieżąca umożliwi wykładowcy przestrzeganie w nauczaniu i wychowaniu słuchaczy zasady indywidualizacji.

Kontrola bieżąca jest skuteczna i stymuluje samodzielną i obiektywną pracę słuchaczy pod warunkiem, jeżeli:

- jest z góry zaplanowana z określeniem terminów, form i metod prowadzenia;

- jest prowadzona regularnie, z uzasadnioną częstotliwością w ciągu całego roku na wszystkich zajęciach;
- jest masowa, tzn. dotyczy całej grupy /kursu/;
- jej wyniki, dotyczące postępów każdego słuchacza, oceniane są według ogólnie przyjętego systemu znanego nauczycielom akademickim i wszystkim słuchaczom;
- zdecydowanie zmierza do usunięcia niedociągnięć /braków/ w wiadomościach i umiejętnościach słuchaczy;
- jej wyniki wykorzystywane są do pracy ideowo-wychowawczej w grupach szkoleniowych i na kursach.

W akademiach dowódczo-sztabowych kontrola bieżąca jest realizowana poprzez takie metody, jak: obserwacja słuchaczy w toku zajęć, sprawdzanie ich rozwiązań i decyzji, wysłuchiwanie ustnych referatów i odpowiedzi na zadane pytania.

Szczególnie szeroko w ramach kontroli bieżącej jest stosowana obserwacja podczas sprawdzania stopnia opanowania przez słuchaczy umiejętności praktycznych. Obserwację tego rodzaju prowadzi się zwłaszcza podczas ćwiczeń grupowych, dowódczo-sztabowych /na mapach, szkieletowych/, a także ćwiczeń egzaminacyjnych w terenie. Obserwacja umiejętności praktycznych słuchaczy ma przede wszystkim charakter indywidualny i polega na ocenie każdego słuchacza w zakresie pełnienia przez niego odpowiednich funkcji. Sprawdzenie umiejętności i uzdolnień organizatorskich ma szczególne znaczenie w ćwiczeniach taktycznych w terenie.

Wykładowca - prowadząc obserwację - powinien oceniać pojedynczych słuchaczy oraz ich zespoły /w ramach ćwiczeń taktycznych/. Jeśli problemy są rozwiązywane zespołowo wykładowca powinien oceniać poszczególne zespoły, wprowadzając element współzawodnictwa między nimi. W takich przypadkach wykładowca ma możliwość oceny wszystkich słuchaczy ze względu na ich funkcjonowanie w zespołach.

Do pożytecznej i rozpowszechnionej metody należy sprawdzanie rozwiązań. Jest to metoda szczególnie przydatna w czasie zajęć grupowych. Wykładowca sprawdza przygotowane przez słuchaczy - opracowane uprzednio lub w trakcie zajęcia - konспекty, mapy robocze, dokumenty sztabowe itp.

Szczególnie przydatne dla kontrolującego jest stosowanie metody ustnego sprawdzenia wiedzy i umiejętności. Metoda ta

znajduje również powszechne zastosowanie w czasie kolokwii i ustnych egzaminów. W ramach tej metody wykładowca wysłuchuje decyzji i referatów słuchaczy, uzasadnień sformułowanych przez nich rozwiązań i tez oraz odpowiedzi na zadane pytania.

W studiach akademickich pytanie jako sposób sprawdzania ma często podstawowe znaczenie. W trakcie zajęć programowych i kontroli bieżącej pytania są stawiane przez wykładowcę na początku lub w trakcie zajęć w zależności od ich celów i przebiegu. Pytania powinny być tematycznie związane z poprzednim lub aktualnie prowadzonym zajęciem i mieć charakter problemowy, chociaż nie należy wykluczyć pytań o charakterze informacyjnym lub wyjaśniającym.

Tak np. na zajęciach grupowych stosuje się w niektórych akademiach zadawanie słuchaczom szeregu związanych pytań kontrolnych dotyczących organizacji wojsk, ich możliwości bojowych, danych taktyczno-technicznych uzbrojenia i techniki bojowej, na które opracowują oni odpowiedzi pisemne. Należy się jednak wystrzegać formułowania pytań wymagających recytowania z pamięci fragmentów instrukcji lub regulaminów.

Inny charakter mają pytania zadawane słuchaczom w czasie kolokwii i ustnych egzaminów. O ile pytania stawiane słuchaczom w czasie bieżących zajęć dotyczą fragmentów wiedzy, a często wymagają odpowiedzi typu informacyjnego, o tyle pytania zadawane w czasie kolokwii i egzaminów dotyczą całej dziedziny sztuki wojennej, jej poszczególnych dyscyplin lub działów. Powinny więc one znacznie głębiej sięgać do problematyki danego przedmiotu nauczania lub dziedziny sztuki wojennej i w związku z tym mieć charakter problemowy. Od słuchaczy odpowiadających na pytania należy wymagać wykazania się opanowaniem systemu wiedzy, a więc nie tylko faktów, ale również praw i prawidłowości rządzących rzeczywistością wojny i walki zbrojnej.

Pytania powinny być jasne i zrozumiałe, językowo poprawne. Należy dążyć do stworzenia - w trakcie zadawania pytań - atmosfery możliwie swobodnej, nacechowanej wzajemnym zaufaniem i życzliwością.

Dzięki metodzie przepytывania ustala się faktyczny stan wiedzy słuchaczy oraz określa stopień jej opanowania. Odpowiedzi należy oceniać w sposób jednoznaczny, dążyć do pełnej obiek-

tywności. Każdą błędną odpowiedź należy poprawić, a istotę błędu wyjaśnić.

Kryteria oceniania rezultatów kontroli bieżącej ustalają katedry uwzględniając wymagania programowe co do zakresu i poziomu opanowanej wiedzy z każdego przerabianego tematu. Z doświadczeń wynika, że - aby ocenić rozwiązania przyjmowane przez słuchaczy na zajęciach grupowych lub ćwiczeniach dowódczo-sztabowych - należy opracować kryteria oceniania części składowych tych rozwiązań. Należałoby ponadto ustalić kryteria oceniania cech charakteru i innych walorów dowódczych i sztabowych słuchaczy przejawianych w czasie ćwiczeń.

W toku kontroli bieżącej ocenia się pracę słuchaczy według przyjętego systemu dla każdego zajęcia ćwiczenia grupowego oraz dla całego ćwiczenia. Podczas podsumowywania każdego zajęcia wykładowca - oceniając poszczególnych słuchaczy powinien wykazać zarówno pozytywne strony ich pracy, jak i niedociągnięcia oraz braki, a w razie potrzeby - organizować indywidualne zajęcia w celu usunięcia stwierdzonych błędów.

Ze względu na specyfikę przygotowania kadr dowódczych, w toku kontroli bieżącej powinno się łączyć wysoką wymagalność i obiektywność z umiejętną działalnością w zakresie kształtowania cech dowódczych słuchaczy.

Z doświadczeń wynika, że taka organizacja kontroli bieżącej w akademii sprawdza się dzięki temu, że zapewnia systematyczne zwiększanie się ilości informacji o postępach słuchaczy, poziomie wiedzy ogółu słuchaczy i każdego z osobna, oraz pozwala skutecznie kierować procesem nauczania. A zatem efektywność kontroli bieżącej zależy od zakresu systematycznego i operatywnego wykorzystania jej wyników przez katedry, wydziały, dowódców kursów i organizacje partyjne w celu prowadzenia pracy wychowawczej ze słuchaczami.

Kontrola końcowa zapewnia możliwość sprawdzenia stopnia realizacji celów dydaktycznych w zakresie poszczególnych przedmiotów operacyjno-taktycznych lub ich całego działu. Przeprowadza się ją metodą przejmowania od słuchaczy kolokwiów i egzaminów. Kontrola końcowa spełnia ważną funkcję wychowawczą i stanowi końcowy etap nauki na określonym szczeblu /kursie/ lub nauki całości określonego przedmiotu.

Słuchacze przygotowując się w ramach kontroli końcowej do kolokwii lub egzaminów nie tylko dodatkowo opracowują i powtarzają materiał programowy, ale także uogólniają i systematyzują swoją wiedzę, rozumowo opanowują metodologię przedmiotu lub kompleksu przedmiotów operacyjno-taktycznych, ich wewnętrzne związki i prawidłowości. Kontrola końcowa spełnia również ważną rolę w kształtowaniu osobowości słuchaczy.

Doświadczenie wykazuje, że kolokwia i egzaminy, jak żadna inna forma kontroli, pobudzają słuchaczy do intensywnej pracy, w czasie której mobilizują oni swoje siły, koncentrują uwagę, stają się bardziej zdyscyplinowani. Równocześnie z poznaniem rzeczywistego stanu wiedzy słuchaczy, jej ocenę - jeśli egzamin jest przeprowadzony umiejętnie - realizuje się zadania stymulowania procesu studiowania słuchaczy, kształtowania w nich odpowiedzialności za stosunek do nauki, dążności do wypełniania zadań szkoleniowych, umiejętności przekonywania innych o słuszności swoich poglądów, posiadania samokrytycznego stosunku do pracy.

Podczas planowania kontroli końcowej należy pamiętać, aby nie przeciążać sesji dużą ilością egzaminów. Z doświadczeń wynika, że w akademiach dowódczych w ciągu jednej sesji można przeprowadzić 3-4 egzaminy. W tych warunkach słuchacze - nie naruszając systemu swojej pracy - mogą gruntownie przygotować się do egzaminu i skoncentrować na nim całą swoją uwagę.

Przeciążenie słuchaczy egzaminami nie tylko przyczynia się do mechanicznego uczenia się, ale także uniemożliwia zrozumienie studiowanego materiału, wyrobienie własnych poglądów i przekonań.

Do ustnego egzaminu przygotowuje się bilety egzaminacyjne, które zatwierdza komendant akademii. Liczba biletów egzaminacyjnych powinna być o 10-20% większa niż liczba egzaminowanych w każdej grupie szkoleniowej. Ponadto opracowuje się wykaz pomocy szkoleniowych, z których słuchacze mogą korzystać w czasie egzaminu.

Bilety egzaminacyjne powinny być tak opracowane, aby odpowiedzi na zawarte w nich pytania umożliwiały określenie stopnia wiedzy słuchacza z poszczególnych działów danego przedmiotu. Na przykład jedno pytanie może dotyczyć natarcia, drugie -

obrony itp. Pozwoli to najbardziej obiektywnie ocenić wiedzę słuchacza z danego przedmiotu.

Do egzaminu pisemnego opracowuje się zadanie egzaminacyjne w formie ćwiczenia. W celu ujednoczenia zasad oceny egzaminacyjnych prac pisemnych należy w katedrze opracować kryteria oceny powziętych przez słuchaczy decyzji i wykonanej pracy. Należy ustalić dokładnie, jaka praca powinna uzyskać oceny "bardzo dobrze", "dobrze", "dostatecznie", a kiedy kwalifikuje się na ocenę "niedostateczną".

Na specjalnym szkoleniu katedralnym powinno się ustalić organizacyjną i merytoryczną stronę egzaminu. W szczególności należy omówić zagadnienia, na które w czasie egzaminu szczególnie trzeba zwrócić uwagę, omówić przykładowe odpowiedzi na pytania oraz kryteria oceniania egzaminu ustnego.

Nauczyciele akademicki są odpowiedzialni za odpowiednie ukierunkowanie przygotowania słuchaczy. W tym celu organizuje się konsultację zbiorową, w czasie której poleca się literaturę do przestudiowania oraz podaje wymagania stawiane słuchaczom w czasie egzaminu.

Wynik egzaminu /kolokwium/ w dużej mierze zależy od egzaminatora /wykładowcy/. Trzeba być wymagającym i surowym, ale także życzliwym i stanowczym oraz wykazywać troskę o słuchaczy poprzez gotowość udzielania im pomocy. Na przykład wtedy, gdy trzeba zaregować na niezbyt właściwą odpowiedź słuchacza, należy to zrobić taktownie, nie naruszając atmosfery egzaminu /kolokwium/. Trzeba również być cierpliwym na tyle, aby nie zniechęcić słuchacza do przedmiotu, a przede wszystkim nie stwarzać atmosfery strachu zwłaszcza, że egzaminowani słuchacze zazwyczaj znajdują się w stanie zdenerwowania i napięcia.

Duże znaczenie wychowawcze ma sprawne przeprowadzenie egzaminu /kolokwium/. Zgodnie z obowiązującą zasadą każdy słuchacz powinien siedzieć przy oddzielnym stole i korzystać tylko z materiałów naukowych i konspektów udostępnionych oficjalnie. Tego rodzaju wymagania pomagają w utrzymaniu dyscypliny, zapewniają skupienie się egzaminowanych, powiększają poczucie odpowiedzialności.

W toku egzaminu należy słuchaczowi umożliwić pełne wypowiedzenie się, tak aby mógł logicznie zbudować odpowiedź i

przeprowadzić dowód o jej słuszności i prawidłowości. Dodatni wpływ ma również przekonanie o życzliwym stosunku egzaminatora do jego osoby i odpowiedzi.

Egzaminujący może przerwać odpowiedź wtedy, gdy przekona się o głębokiej znajomości omawianego problemu przez słuchacza lub gdy nie odpowiada on ściśle na pytanie, czy nie zna w ogóle zagadnienia. Przerwanie jednak odpowiedzi musi być na tyle taktowne i spokojne, aby słuchaczowi umożliwić skoncentrowanie i ponowne sformułowanie odpowiedzi.

Aby ocenić poziom wiedzy słuchacza, należy sprawdzić, czy posiada on wystarczający zasób wiadomości z takich dziedzin jak:

- teoretyczne zasady współczesnej walki i użycia wojsk oraz umiejętności uzasadnienia tych założeń na podstawie doświadczeń z ubiegłych wojen lub wyników szkolenia wojsk;
- zasady wykorzystania rodzajów wojsk i służb w walce oraz ich możliwości;
- organizacja pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych przeciwnika, ich możliwości bojowe i taktyka działań;
- organizacja wojsk własnych, ich możliwości bojowe, taktyczno-techniczne charakterystyki techniki bojowej i uzbrojenia;
- metodyka pracy dowódcy i sztabu w dziedzinie organizacji i prowadzenia walki.

Należy przy tym uwzględniać: stopień przyswojenia materiałów źródłowych, w tym literatury obowiązkowej, zalecanej oraz czasopism; umiejętność zastosowania zasad teoretycznych w praktyce; logikę, układ i styl odpowiedzi; umiejętność obrony i uzasadnienia przedstawianych w odpowiedzi tez.

Kryteria oceny wiedzy słuchaczy przyjmowane w akademiach dowódczych w czasie egzaminów ustnych z taktyki ogólnej przedstawia załącznik 6.

Akt wystawienia oceny nakłada na nauczyciela akademickiego szczególną odpowiedzialność. Wystawiona ocena nie podlega żadnej dyskusji i przez nikogo nie może być zmieniona. Ponieważ ma ona znaczenie państwowe, powinna być jak najbardziej obiektywna. Nauczyciel akademicki /egzaminujący/ powinien po zakończeniu odpowiedzi słuchacza wyjaśnić mu braki i niedociągnięcia, uzasadniając niejako postawioną ocenę. Słuchacz wie

wówczas, jakie negatywne i pozytywne strony jego odpowiedzi wpłynęły na ocenę i ma świadomość uzyskania sprawiedliwej oceny. Wyciągnię przy tym wnioski na przyszłość. Po zakończeniu egzaminu /kolokwium/ wyniki powinno się omówić w grupie szkoleniowej.

Należy podkreślić, że do niedawna w akademiach dowódczych metodyka przyjmowania ustnych egzaminów końcowych z przedmiotów taktyczno-operacyjnych pozwalała przede wszystkim oceniać jedynie teoretyczną wiedzę słuchaczy. Nie było bowiem możliwości jej praktycznej oceny, ponieważ egzaminy odbywały się w salach wykładowych, a bilety egzaminacyjne w bardzo małym stopniu odzwierciedlały problemy dotyczące pracy dowódcy w walce.

W ostatnim okresie udoskonalono metodę egzaminowania. Słuchacz w czasie egzaminu /z zastosowaniem np. stołu plastycznego/ powinien postawić zadania, zorganizować współdziałanie i wykonać szereg innych zadań w zakresie organizowania i prowadzenia walki.

Metoda ta nie zapewniała jednak sprawdzenia praktycznych umiejętności słuchacza w warunkach terenowych. W związku z tym w ASG WP w 1979 r. wprowadzono nową formę egzaminu końcowego i państwowego. Przeprowadzono egzamin pisemny dla 2 i 3 roku studiów w ramach dwustronnego, dwuszczeblowego ćwiczenia szkieletowego ze środkami łączności w terenie. W 1980 roku w szkieletowym ćwiczeniu egzaminacyjnym brał udział tylko 3 kurs wojsk lądowych, LO i WOPK.

W czasie ćwiczenia zorganizowanego w 1979 r. przeprowadzono egzamin pisemny opierając się na następujących dwóch zasadach:

1. Praca słuchaczy kursów wojsk lądowych i lotnictwa była oceniana na podstawie ich uczestnictwa w dowodzeniu wojskami, a także faktycznego wykonania dokumentów bojowych; ocena za te czynności stanowiła ocenę za pisemny egzamin dyplomowy.

2. Przebieg działań bojowych w ćwiczeniu dotyczył związku operacyjnego. Zadania były stawiane ćwiczącemu faktycznie związkowi taktycznemu przez ćwiczących słuchaczy osobiście. Przebieg działań ćwiczącego faktycznie oddziału /przełamanie i forsowanie przeszkody wodnej/ ćwiczący słuchacze obserwowali na poligonie.

Celem ćwiczenia było sprawdzenie wiedzy i umiejętności słuchaczy w zakresie planowania i organizowania operacji zaczepnej, umożliwienie im zdobycia doświadczeń dotyczących organizacji pracy dowódcy i sztabu związku operacyjnego /tactycznego/ na stanowiskach dowodzenia, opracowania zasadniczych dokumentów bojowych w ograniczonym czasie oraz dowodzenia wojсками za pomocą technicznych środków.

Kontrola i ocena pracy słuchaczy była przeprowadzana przez kierownictwo ćwiczenia i aparat rozjemczy, których skład organizacyjny odpowiadał organizacji nadrzędnych sztabów. Każdego słuchacza oceniano oddzielnie, zaś oceny wystawiano za:

- działalność praktyczną /ocena położenia, meldunki, stawianie zadań itp./;
- właściwe wykonanie dokumentów bojowych.

Każdy słuchacz posiadał swoją teczkę, w której były wpisane zadania do wykonania. Członkowie kierownictwa ćwiczenia znajdujący się stale przy ćwiczących sztabach określali rodzaje dokumentów do wykonania, które miały stanowić podstawę do oceny egzaminacyjnej.

Uczestnictwo w ćwiczeniu, sztabu rzeczywistego związku taktycznego i oddziału, przyczyniło się do wzbogacenia wyobraźni taktyczno-operacyjnej słuchaczy oraz umożliwiło stworzenie realnych warunków do pracy dowódców i sztabów. Wszystkie przedsięwzięcia w ćwiczeniu umożliwiły ściślejsze powiązanie teorii z praktyką i pozwoliły pokazać skomplikowane problemy współczesnego pola walki.

W Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego zrobiono także krok na tym kierunku. Egzamin państwowy jest rozdzielony na dwie części. W salach grupowych sprawdza się tylko wiedzę teoretyczną słuchaczy. Oceny z tej części egzaminu nie ogłasza się. W drugim dniu sprawdza się umiejętności praktyczne słuchaczy w warunkach polowych. Tę część egzaminu prowadzi się w następujący sposób:

W przeddzień wyjazdu w teren kierownik taktyczny grupy ustnie podaje sytuację taktyczną. Słuchacze sytuację tę nanoszą na mapy. Następnego dnia, bezpośrednio przed wyjazdem, słuchaczom podaje się dokładniejsze dane, uzupełniające otrzymaną sytuację.

W terenie egzamin prowadzi się na dwóch punktach pracy. Na pierwszym punkcie słuchacze prowadzą rekonesans, meldują decyzję, organizują współdziałanie. Zajęcie prowadzi kierownik taktyczny grupy. Daje on możliwość każdemu słuchaczowi wystąpienia w roli dowódcy. Inni słuchacze w tym czasie występują w rolach oficerów sztabu, będąc w stałej gotowości pełnienia funkcji dowódcy.

Po zakończeniu organizacji walki, grupy przejeżdżają na następny punkt pracy. Kierownik taktyczny grupy uzupełnia sytuację taktyczną w celu umożliwienia przerobienia zagadnień związanych z kierowaniem walką. Członkowie komisji egzaminacyjnej zarówno na pierwszym punkcie pracy, jak i na drugim mogą zadawać słuchaczom pytania dodatkowe.

W wyniku dwudniowego egzaminu wystawia się każdemu słuchaczowi średnią ocenę za taktykę /sztukę operacyjną/.

Przygotowanie i przeprowadzenie takiego egzaminu jest niewątpliwie trudne. Daje ono jednak w zasadzie pełny obraz przygotowania słuchacza pod względem praktycznym.

Reasumując należy stwierdzić, że przyjęcie egzaminów i kolokwii wymaga od nauczycieli akademickich mistrzostwa metodycznego, sztuki i inwencji, a także uwzględniania indywidualnych zdolności słuchaczy. Surowa i sprawiedliwa wymagalność nauczyciela akademickiego w czasie egzaminów i kolokwii ma duże znaczenie wychowawcze i ukierunkowuje pracę słuchaczy.

V. DOSKONALENIE MISTRZOSTWA PEDAGOGICZNEGO NAUCZYCIELI AKADEMICKICH

1. Wymagania stawiane kadrze dydaktyczno-naukowej akademii dowódczych

Nauczyciele akademicki uczelni dowódczych powinni w pełni odpowiadać wymaganiom stawianym przez partię komunistyczną i robotnicze państw oraz ministrów obrony kadrom oficerskim, zwłaszcza zaś odznaczać się odpowiednimi moralno-politycznymi walorami oraz wysokim poziomem wykształcenia ogólnego i specjalnego. Oprócz tego nauczycielom akademickim stawia się szereg specyficznych wymagań wynikających z właściwości ich zawodu i treści procesu nauczania w akademiach dowódczych.

Do zasadniczych obowiązków kadry dydaktyczno-naukowej należy prowadzenie pracy dydaktyczno-wychowawczej, metodycznej i naukowo-badawczej. Ponadto wykładowcy biorą udział w ćwiczeniach, komisjach, w działalności społecznej i w pracach innego rodzaju.

Praca dydaktyczno-wychowawcza nauczycieli akademickich jest związana z nauczaniem i wychowaniem słuchaczy. Do głównych jej zadań należy: ukształtowanie ideowo-moralnego i zawodowego /fachowego/ oblicza słuchaczy, dostarczenie im niezbędnych wiadomości i rozwijaniu ich umiejętności, wyrobienie nawyków samodzielnego zdobywania i doskonalenia wiedzy, wdrożenie ich do pracy twórczej, zachęcanie do nowatorstwa, w tym do podejmowania oryginalnych decyzji dotyczących organizowania i prowadzenia działań bojowych.

Kształtowanie ideowo-moralnych i zawodowych postaw słuchaczy jest to jedno z najbardziej skomplikowanych i odpowiedzialnych zadań nauczycieli akademickich. Słuchacz jako przyszły dowódca i oficer sztabu powinien w pełni zdawać sobie sprawę ze swojego miejsca w społeczeństwie, być dumny ze swego zawodu i posiadać wysokie poczucie odpowiedzialności. Rola nauczyciela akademickiego polega w tym względzie na wywieraniu ciągłego wpływu na słuchaczy, kształtowaniu ich osobowości, wzmacnianiu patriotycznych i internacjonalistycznych uczuć, wzbu-

dzaniu ambicji zawodowych, rozwijaniu dociekliwości poznawczej dotyczącej przedmiotu sztuki wojennej.

Nauczyciel akademicki musi dopingować słuchaczy do wzmagania wysiłków w celu wszechstronnego poznania i opanowania najbardziej skomplikowanych problemów dowodzenia, gotowości bojowej, szkolenia wojsk. Pod kierownictwem wykładowcy i na zasadzie dobrze rozumianego partnerstwa słuchacze powinni zrozumieć intelektualną potrzebę ciągłego samokształcenia i podwyższania swoich kwalifikacji.

Wyposażenie słuchaczy w niezbędny zasób wiedzy i rozwijanie umiejętności niezbędnych do wykonywania obowiązków funkcyjnych po ukończeniu studiów - to drugie ważne zadanie pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Charakteryzując kwalifikacje, które musi zdobyć kadra oficerska, zakres wiedzy operacyjno-taktycznej. Minister obrony narodowej PRL, gen. armii W. Jaruzelski stwierdził, że: "Wiedza, którą kadra powinna posiadać, powinna być konkretna, nieustannie aktualizowana, a przede wszystkim aktywna, ofensywna, walcząca zarówno na własnym terenie, jak i w każdym środowisku o właściwe zrozumienie i prawidłową interpretację zachodzących współcześnie wydarzeń^{14/}. Nauczyciele akademicki powinni pomóc słuchaczom w zdobyciu takiej ofensywnej wiedzy, tak aby mogli oni twórczo stosować zasady sztuki operacyjnej, właściwie rozumieć mechanizm optymalnego wykorzystania posiadanych sił i środków z uwzględnieniem wszystkich czynników sytuacji taktycznej oraz zdobyć umiejętności wzorowo organizowania i prowadzenia działań bojowych.

Podstawę teoretycznego przygotowania słuchaczy stanowią głębokie studia dyrektyw i rozkazów ministra obrony narodowej swego kraju oraz regulaminów i instrukcji. Wykładowca powinien dążyć do tego, aby słuchacze w okresie studiów nie tylko przyswoili zasady regulaminowe, ale także umieli je umiejętnie uzasadnić i stosować w różnych sytuacjach taktycznych.

Obecnie, gdy działania bojowe organizuje się w ograniczonym czasie oraz rozwiązuje jednocześnie wiele problemów, wzrosły

14/ Z wypowiedzi ministra obrony narodowej PRL gen. armii W. Jaruzelskiego na konferencji sprawozdawczo-wyborczej PZPR w POW.

wymagania w zakresie praktycznego przygotowania słuchaczy. Wykładowcy powinni wyrabiać w słuchaczach trwałe nawyki szybkiego podejmowania decyzji i stawiania zadań bojowych, organizowania współdziałania, wszechstronnego zabezpieczania działań bojowych i dowodzenia wojskami, a także sprawnego i właściwego opracowywania dokumentów bojowych w krótkim czasie. Szczególna uwaga powinna być zwrócona na kształtowanie umiejętności organizowania walki w terenie, efektywnego wykorzystania nowej broni i techniki oraz dowodzenia wojskami w skomplikowanych sytuacjach.

Zajęcia praktyczne powinny być prowadzone w taki sposób, aby wyrobione nawyki i uzyskane doświadczenie sprzyjały głębokiemu zrozumieniu wiadomości /teorii/ i pomagały rozwijać u słuchaczy umiejętności myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi.

Konieczność wyrabiania w słuchaczach nawyków samodzielnego zdobywania wiedzy nabiera współcześnie coraz większego znaczenia. Nauka wojenna rozwija się stale i burzliwie, a wraz z nią środki walki zbrojnej. Szybko natomiast tracą aktualność wiadomości zdobyte przez słuchaczy. Dlatego też, aby nadążyć za postępem, słuchacze powinni stale wzbogacać swoją wiedzę i pracować nad sobą. Zadaniem nauczycieli akademickich w tym względzie jest nie tylko uczenie słuchaczy korzystania ze źródeł /literatury/, ale także wpajanie w nich przeświadczenia o potrzebie stałego doskonalenia swoich wiadomości i umiejętności, oraz uczenie samodzielności, planowej i racjonalnej pracy.

Równie ważnym zadaniem realizowanym przez uczelnię jest wyrabianie w słuchaczach nawyków do rozwijania zdolności twórczych i nowatorskiego rozwiązywania problemów operacyjno-taktycznych. Chodzi o to, aby nabyte wiadomości skłaniały słuchaczy do twórczego poszukiwania, rodziły nowe potrzeby, mobilizowały do nowatorskiego podejścia zarówno w czasie nauki w akademii, jak i też w dalszej działalności służbowej.

Dlatego też nauczyciel akademicki nie tylko powinien być bardzo wymagającym w stosunku do słuchaczy jeśli chodzi o znajomość regulaminów i instrukcji i dokładność opracowywanych dokumentów ale również żądał od nich twórczego podejścia do teorii i praktyki sztuki wojennej. Bardzo ważne jest przy tym indywi-

dualne podejście do każdego słuchacza z uwzględnieniem jego cech osobowych, umiejętny na nich wpływ, stymulowanie ich pracy i pobudzanie do twórczego rozwiązywania problemów operacyjno-taktycznych.

W systemie wyższego szkolnictwa wojskowego w Polsce w realizacji tych zadań duże znaczenie przywiązuje się do ujawniania i kształcenia słuchaczy szczególnie uzdolnionych.

Dla słuchaczy zaliczonych do szczególnie uzdolnionych opracowuje się programy indywidualnego studiowania zawierające dodatkowy materiał przeznaczony do opanowania w czasie nauki własnej, po wykonaniu zadań obowiązujących wszystkich słuchaczy. Biorą oni także udział w pracy naukowo-badawczej katedr.

Nawyki twórczego poszukiwania i nowatorskiego podejścia pozwalają słuchaczom po ukończeniu studiów aktywnie uczestniczyć w doskonaleniu teorii i praktyki sztuki wojennej, wystrzegać się szablonowych rozwiązań oraz skutecznie stosować nowe środki walki.

Uogólniając należałoby stwierdzić, że nauczyciele akademicki akademii dowódczych w procesie dydaktyczno-wychowawczym muszą rozwiązywać wiele złożonych problemów i odpowiedzialnych zadań. W tym celu powinni oni posiadać wysokie kwalifikacje i umiejętnie przekazywać wiedzę słuchaczom.

P r a c a m e t o d y c z n a łączy się ściśle z opracowywaniem materiałów szkoleniowych i doskonaleniem mistrzostwa metodycznego kadry dydaktyczno-naukowej.

Wykładowcy akademii poświęcają wiele czasu na opracowanie programów szkolenia, wykładów, skryptów, podręczników, pomocy naukowych i innych materiałów metodycznych. Na tych materiałach szkoleniowych opiera się cały proces kształcenia w akademii. Dlatego też powinny być one wzorowo wykonane zarówno pod względem formy, jak też i treści, oraz odzwierciedlać najnowsze osiągnięcia teorii, praktyki i metodyki szkolenia. Wynika stąd konieczność stawiania nauczycielom akademickim wysokich wymagań co do umiejętności opracowywania materiałów szkoleniowych.

Równie ważne jest posiadanie wysokich umiejętności metodycznych na poziomie mistrzostwa. Jedynie nauczyciel akademicki o wysokich kwalifikacjach może kształtować u słuchaczy

cechy dowódcze, uczyć samodzielności i oryginalności w rozwiązywaniu różnych złożonych zadań, stawiając przed nimi coraz to nowsze i perspektywiczne problemy. Nauczyciel akademicki powinien w procesie szkolenia stworzyć słuchaczom takie warunki, które by zawsze zmuszały ich do wykorzystania nabytej wiedzy i umiejętności i stwarzały pole działania dla twórczej inicjatywy.

Umiejętność tworzenia sytuacji dydaktyczno-wychowawczych aktywizujących i mobilizujących słuchaczy, wyzwalających ich twórcze teoretyczne i praktyczne umiejętności, rozwijających innowacyjne zdolności stanowi podstawową kwalifikację nauczyciela w jego pracy pedagogicznej. Poprzez stwarzanie pouczających i problemowych sytuacji dydaktycznych nauczyciel w sposób pośredni steruje samodzielnymi studiami słuchaczy, inspiruje ich działalność w procesie nauki, stymulująco wpływa na kierunek rozwoju zdolności innowacyjnych.

P r a c a n a u k o w o - b a d a w c z a stanowi nieodłączną część działalności kadry dydaktyczno-naukowej. Powinno, w niej uczestniczyć wszyscy nauczyciele akademicy, ponieważ:

po pierwsze - akademie dowódcze stanowią ośrodki naukowe, na które nakłada się obowiązek rozwiązywania problemów związanych z rozwojem teorii i praktyki nauki wojennej zgodnie z profilem akademii. W akademiach systematycznie prowadzi się różnorodne badania naukowe, w których powinna uczestniczyć cała kadra dydaktyczno-naukowa akademii;

po drugie - aby skutecznie wykonywać obowiązki w zakresie kształtowania postaw ideowo-politycznych i zawodowych, rozwijania sił twórczych oraz zdolności innowacyjnych, a także umożliwić słuchaczom opanowanie systemowej wiedzy, nauczyciel akademicki sam powinien być nosicielem i twórcą wiedzy naukowej, oraz odznaczać się rozwiniętymi zdolnościami działania innowacyjnego.

W celu podniesienia efektywności procesu kształcenia i własnych w tym względzie poczynań, nauczyciel akademicki powinien również prowadzić badania nad działalnością dydaktyczno-wychowawczą, oceniać wyniki uzyskiwane przez słuchaczy, przeprowadzać eksperymenty pedagogiczne, stosować nowe oryginalne metody pracy ze słuchaczami.

Reasumując należy stwierdzić, że nauczyciel akademicki powinien być specjalistą wszechstronnie przygotowanym, umieć wykształcić słuchaczy, cieszyć się autorytetem i być dla nich wzorem. "Wielki naukowiec, prawdziwy pedagog - wskazuje Ł.I. Breżniew - dąży do tego, aby jego zajęcia stanowiły odbicie posiadanej wiedzy i umiejętności. Uczeń przejmuje ideowy pewnik nauczyciela, jego stosunek do przedmiotu /sprawy/, naukową erudycję i metodykę pracy"^{15/}.

Osobisty przykład nauczyciela, z którym słuchacz styka się na co dzień i który imponuje mu poziomem swych kwalifikacji rzeczowych i pedagogicznych oraz skalą osiągnięć naukowych, ma szczególną siłę oddziaływania, może zachęcić do wzmożonego wysiłku w nauce i przyszłej pracy zawodowej.

Dlatego też w celu stałego podnoszenia efektywności i jakości procesu dydaktyczno-wychowawczego szczególnego znaczenia nabierają wysokie kwalifikacje zawodowe, postawa ideowa, szeroko rozumiana erudycja i kultura, mistrzostwo pedagogiczne, a zwłaszcza indywidualne podejście do każdego słuchacza, zdolność do wytrwałego realizowania zadań dydaktyczno-naukowych i inne cechy osobowości włącznie ze wzorowym wyglądem zewnętrznym i sprawnością fizyczną.

Asystenci, starsi asystenci, adiunkci, wykładowcy i starsi wykładowcy powinni:

- posiadać głęboką wiedzę teoretyczną i umiejętności praktyczne w dziedzinie swojego przedmiotu;
- odznaczać się zamiłowaniem do pracy dydaktyczno-wychowawczej;
- umiejętnie realizować politykę partii w procesie dydaktyczno-wychowawczym;
- znać zasady i podstawy pedagogiki i psychologii oraz mieć talent metodyczny;
- posiadać umiejętności opracowywania pomocy i materiałów szkoleniowych;
- umieć wykorzystywać techniczne środki nauczania oraz wdrażać do procesu dydaktyczno-wychowawczego doświadczenia ze szkolenia bojowego wojsk;
- umieć samodzielnie prowadzić badania naukowe.

^{15/}Ł.I. Breżniew, Leninskim kursom; M., Politizdat, T.3, s.430.

Nauczyciele akademicy nauczający taktyki ogólnej powin-

ni znać:

- przedmiot taktyki ogólnej, charakter współczesnego pola walki;
- organizację wojsk własnych, dane taktyczno-techniczne techniki bojowej;
- sposób użycia broni jądrowej, lotnictwa, rodzajów wojsk i służb;
- treść i sposób organizacji walki, sposób jej prowadzenia;
- zasady dowodzenia wojskami w walce z wykorzystaniem współczesnych technicznych środków dowodzenia;
- organizację wojsk nieprzyjaciela, dane taktyczno-techniczne jego broni i sprzętu bojowego oraz poglądy na prowadzenie działań bojowych;
- historię wojen i sztuki wojennej;
- zasady wojskowych badań naukowych, metodykę szkolenia wojsk.

Ponadto powinni oni umieć:

- prowadzić ze słuchaczami zajęcia z taktyki ogólnej na wysokim ideowym, naukowym i metodycznym poziomie;
- w ograniczonym czasie oceniać położenie, prowadzić rekonesans, podejmować uzasadnione decyzje, precyzyjnie stawiać zadania bojowe wojskom;
- organizować pracę polityczną i wszechstronne zabezpieczenie działań bojowych;
- utrzymywać współdziałanie i ciągłe dowodzenie w toku walki;
- uzasadniać ustalenia regulaminów i instrukcji.

Jeszcze większe wymagania stawia się nauczycielom akademickim zajmującym kierownicze stanowiska. Powinni oni posiadać głęboką wiedzę teoretyczną w dziedzinie sztuki operacyjnej oraz wykładowego przedmiotu, a także bogate doświadczenie uzyskane podczas pracy w wojskach i w wyższym szkolnictwie wojskowym, a także odznaczać się zdolnościami organizatorskimi.

Szefowie katedr i ich zastępcy powinni umieć:

- planować pracę dydaktyczno-wychowawczą i naukowo-badawczą katedry;
- organizować i prowadzić zajęcia ze słuchaczami oraz osobiście prowadzić zajęcia metodyczne i inne zajęcia z wykładowcami;
- opracowywać program studiów i plany tematyczne dla swojej katedry, uzgadniając je z innymi katedrami;

- opracowywać metodyki szczegółowe przedmiotów;
- kierować podnoszeniem kwalifikacji wykładowców katedry oraz korzystać w pracach katedry z doświadczeń uzyskanych podczas szkolenia bojowego wojsk;
- kontrolować przygotowanie wykładowców do zajęć oraz jakość tych zajęć;
- kierować opracowaniem podręczników, pomocy naukowych, skryptów, ćwiczeń i innych materiałów szkoleniowych, a także rozwojem bazy szkoleniowo-laboratoryjnej;
- stosować w procesie dydaktyczno-wychowawczym współczesne techniczne środki nauczania;
- kierować pracą naukowo-badawczą katedry i przygotowaniem adiunktów.

Efektywna działalność pedagogiczna uczelni zależy od wysokiego poziomu wykształcenia zawodowego w dziedzinie wykładanego przedmiotu, całego kolektywu nauczycieli akademickich od asystentów i starszych asystentów, aż do szefów katedr i komendantów wydziałów.

Ażeby w pełni odpowiadać wszystkim wyżej wymienionym wymaganiom, nauczyciele akademicki powinni posiadać wyższe wykształcenie wojskowe i niezbędne doświadczenie z pracy w wojskach.

Przystępując do określania wymagań jakim powinien odpowiadać nauczyciel akademicki z punktu widzenia wykonywanej funkcji w uczelni należy brać za podstawę przede wszystkim treść przedmiotu taktyki ogólnej i szczebel nauczania w akademii. Z doświadczenia wynika, że na stanowiskach dydaktyczno-wychowawcze do akademii powinno się wyznaczać oficerów zajmujących stanowiska dowódcze lub sztabowe nie niższe od szczebla, na którym mają oni nauczać w akademii. Powinni się oni również wykazać doświadczeniem uzyskanym w pracy na tych stanowiskach w ciągu nie mniej niż 2-3 lat.

2. Organizacja doboru oficerów na stanowiska nauczycieli akademickich i kierowanie pracą kadry dydaktyczno-naukowej

Zawód pedagoga wojskowego jest zaszczytny i odpowiedzialny. Dlatego też wyznaczenie oficera do pracy pedagogicznej po-

winno być traktowane jako awans służbowy, wyróżnienie. Na nauczycieli akademickich powinno się wybierać najlepszych oficerów posiadających zamiłowanie do pracy dydaktyczno-wychowawczej i naukowo-badawczej.

Ukompletowanie akademii dowódczych kadłą dydaktyczno-naukową odbywa się przede wszystkim poprzez angażowanie oficerów z wojsk zajmujących stanowiska dowódcze i sztabowe. Aby mogli oni sprostać przyszłym obowiązkom, powinni się wyróżniać wysokimi kwalifikacjami, a w szczególności posiadać:

- bogatą wiedzę wojskowo-teoretyczną i specjalistyczną;
- nawyki opracowywania ćwiczeń, wykładów i innych materiałów szkoleniowych;
- potrzebne umiejętności i predyspozycje do prowadzenia samodzielnej pracy naukowo-badawczej;
- doświadczenie w prowadzeniu ćwiczeń taktycznych z wojskami, ćwiczeń dowódczo-sztabowych i grupowych;
- wiedzę z zakresu pedagogiki i psychologii oraz umiejętność pracy wychowawczej.

Oficerowie z wojsk przychodzą do akademii z bogatą praktyką liniową i długim stażem służby wojskowej /w zasadzie 20 i więcej lat/. Posiadane doświadczenie pozwala im stać się w ciągu 2-3 lat pełnowartościowymi nauczycielami akademickimi, zdolnymi do poradzenia sobie ze wszystkimi rodzajami pracy w uczelni. Jednym z warunków są predyspozycje do pracy dydaktyczno-wychowawczej. Tacy właśnie nauczyciele akademicy bezpośrednio wdrażają do procesu dydaktycznego doświadczenia ze szkolenia wojsk, umiejętnie opracowują ćwiczenia i inne materiały metodyczne. Początkowo jednak mają trudności w samodzielnej pracy naukowo-badawczej, a przewyciężają je przede wszystkim w toku opracowywania rozpraw doktorskich. Dlatego też ważne jest, aby oficerowie przychodzący z wojsk, w ciągu 2-3 lat pracy w akademii otwierali przewody doktorskie.

Niestety, nie wszyscy jednak oficerowie przybywający do akademii z wojsk stają się szybko dobrymi nauczycielami. Niektórzy z nich nie mając dostatecznego przygotowania pedagogicznego i zamiłowania do zawodu nauczycielskiego, napotykają trudności w wykonywaniu swoich obowiązków w uczelni. Przyczyną tego są głównie braki i niedociągnięcia w systemie doboru kandydatów na nauczycieli akademickich.

Obecnie, o wyznaczeniu oficera na stanowisko dydaktyczno-naukowe w akademii decydują w zasadzie jego przełożeni. Natomiast oceny przydatności kandydata ze strony komendy akademii można dokonać jedynie na podstawie teczek personalnych i opinii służbowych. Nie zawsze jednak można tam znaleźć ocenę przydatności oficera do pracy pedagogicznej.

Dlatego też wskazane byłoby udoskonalenie systemu doboru kandydatów na wykładowców pod kątem widzenia bardziej dokładnego ich poznania bezpośrednio w akademii. W tym celu można byłoby wprowadzić próbny okres pracy w akademii /5-6 miesięcy/ lub - w ramach zamiany pracowników akademii odbywających praktykę w wojskach - wysyłać do akademii na ten okres kandydatów na wykładowców. W czasie pobytu oficerów w akademii szefowie katedr mogą stwierdzić stan ich przygotowania pedagogicznego, zamieszanie do zawodu nauczycielskiego, umiejętności w pracy naukowo-badawczej itp. Z doświadczeń uzyskanych przez ASG WP wynika, że można także angażować nauczycieli akademickich w wyniku organizowanych konkursów na stanowiska w akademii.

Oficerom przybywającym z linii na stanowiska dydaktyczno-naukowe należy okazywać daleko idącą pomoc w szybkim ich adaptowaniu się. I tak na przykład w Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego w tym celu dla nowo przybyłych wykładowców organizuje się półtora - dwumiesięczne kursy, a ponadto w katedrach przygotowuje się ich do pracy metodycznej.

W ASG WP dla nowo przybyłych do akademii oficerów organizuje się co roku 10 - miesięczne studium, w którego ramach młodzi nauczyciele akademicki odbywają kurs ogólnoakademicki oraz kursy katedralne. Po ukończeniu studium otrzymują dyplom nauczyciela akademickiego. Daje on uprawnienia do pracy dydaktyczno-naukowej i stanowi m.in. podstawę do wyznaczenia na stanowisko adiunkta.

Obie te formy przygotowania młodych nauczycieli akademickich są sprawdzone w obu akademiach z uwzględnieniem ich specyfiki, tradycji i doświadczeń.

W armii radzieckiej szeroko jest rozpowszechniony system przygotowania wykładowców dla akademii dowódczych poprzez adiunktury. Oficerowie w toku adiunktury odbywają niezbędną praktykę pedagogiczną oraz zdobywają doświadczenie w pracy naukowo-badaw-

czej. Adiunktura zapewnia podwyższanie kwalifikacji i stanowi drogę do awansów naukowych poprzez doktoraty i habilitacje.

Nauczyciele akademicki posiadający stopnie i tytuły naukowe wykonują najbardziej odpowiedzialne prace naukowo-badawcze oraz są najbardziej obciążeni opracowaniem podręczników, wykładów, artykułów.

W obu akademiach kadre dydaktyczno-naukową uzupełnia się absolwentami akademii wyróżniającymi się odpowiednimi predyspozycjami i zamiłowaniem do pracy dydaktycznej. Wyznacza się ich na wykładowców po ukończeniu studiów i odbyciu rocznej praktyki w wojskach.

W celu poszukiwania sposobów doskonalenia tego systemu, w ASG WP w 1977 roku na 3 kursie Wydziału Wojsk Lądowych wyodrębniono kierunek studiów o specjalizacji dydaktyczno-naukowej. Dla tej grupy zmodyfikowano program nauczania, który przewidywał wydzielenie z niego 130 godzin na pedagogikę i dydaktykę. Godziny te wydzielono kosztem praktyki tyłowej i szkolenia technicznego.

Doboru słuchaczy do tej grupy dokonywano na podstawie wyników w nauce, predyspozycji i zamiłowania do pracy dydaktyczno-naukowej. Wybrani słuchacze powinni się odznaczać:

- wzorową i aktywną postawą ideowo-polityczną;
- dużą zdolnością jasnego i zwięzłego formułowania myśli oraz wyrażania ich w mowie i w piśmie;
- dużym stopniem samodzielności, rzetelności i uporu w zdobywaniu wiedzy oraz w pracy naukowo-badawczej;
- komunikatywności i sugestywności w przekazywaniu wiedzy;
- aktywnym udziałem w pracy koła naukowego słuchaczy oraz uczestnictwem w pracach naukowo-badawczych odpowiedniej katedry.

W celu organizacyjnego uregulowania procedury doboru kandydatów do studiów dydaktyczno-naukowych ustalono tryb postępowania. Zakres czynności w tym względzie przedstawia załącznik 7.

Podczas kształcenia tej grupy realizowano ogólny cel studiów, a ponadto takie cele szczegółowe, jak:

- kształtowanie postawy zawodowej właściwej dla przyszłych nauczycieli akademickich i pracowników naukowo-badawczych;
- wzbogacanie wiedzy i umiejętności z zakresu pedagogiki, psychologii i dydaktyki wojskowej szkoły wyższej;

- zapewnienie opanowania ogólnych podstaw wiedzy metodologicznej z dziedziny wojskowych badań naukowych oraz umiejętności prowadzenia działalności badawczej;
- rozwijanie zainteresowań i aspiracji dydaktyczno-naukowych oraz kształtowanie innych cech osobowości niezbędnych przyszłemu pracownikowi nauki i pedagogowi.

Doświadczenia uzyskane przez ASG WP w realizowaniu studiów w specjalizacji dydaktyczno-naukowej można ocenić w zasadzie pozytywnie. Absolwentom zapewniono stosunkowo solidne podstawy do pracy w wyższym szkolnictwie wojskowym. Przede wszystkim zaś wśród słuchaczy wystąpiło pozytywne zjawisko identyfikacji z zawodem, zwiększyło się również zainteresowanie pracą dydaktyczno-wychowawczą i naukowo-badawczą. Przypuszcza się, że ich dalszy rozwój pedagogiczny i naukowy zostanie znacznie przyspieszony.

Uzyskane doświadczenia przez obie uczelnie wskazują, że w dalszym doskonaleniu systemu przygotowania kandydatów do pracy w wyższym szkolnictwie wojskowym należałoby przewidywać:

- dokonywanie modyfikacji programów z przedmiotów pedagogicznych przez uzupełnienie ich treści wybranymi problemami z zakresu przygotowania kadr dowódczo-sztabowych oraz dydaktyki wyższej szkoły wojskowej;

- zwrócenie większej uwagi kształceniu słuchaczy pod względem metodologicznym w celu lepszego ich przygotowania do działalności naukowo-badawczej w jednostkach wojskowych i w szkolnictwie;

- zorganizowanie uzupełniającego kształcenia słuchaczy w trybie dobrowolnym i fakultatywnym z zakresu dydaktyki wyższej szkoły wojskowej i metodyki wojskowych badań naukowych;

- wzbogacenie metod pracy dydaktyczno-wychowawczej z potencjalnymi kandydatami na nauczycieli akademickich, /wyznaczenie ich do pełnienia funkcji asystentów - wolontariuszy, zlecenie prac naukowo-badawczych itp./.

Tylko tacy nauczyciele akademicy, którzy posiadają wysokie kwalifikacje naukowe oraz bogate doświadczenie pedagogiczne, mogą być prawdziwymi mistrzami w nauczaniu i wychowywaniu słuchaczy. Chcąc jednak zwiększać efektywność pracy dydaktyczno-wychowawczej należy umiejętnie sterować ich działalnością.

Należałoby między innymi częściej posyłać najlepszych wykładowców na wyższe stanowiska do wojsk, a następnie - po powrocie ich do akademii - wyznaczać ich na szefów katedr lub zastępców. Tacy oficerowie będą w dużym stopniu wykorzystywać doświadczenia zarówno liniowe, jak też pedagogiczne dla jak najlepszego wykonania zadań w uczelni.

3. Podnoszenie kwalifikacji kadry dydaktyczno-naukowej

Głównymi formami podnoszenia kwalifikacji kadry dydaktyczno-naukowej są: szkolenie fachowe; szkolenie metodyczne; praca naukowo-badawcza.

a/ Szkolenie fachowe składa się ze szkolenia ogólnoakademickiego oraz szkolenia katedralnego. Prowadzi się je z całą kadrą dydaktyczno-naukową. W Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego na szkolenie ogólnoakademickie przeznaczają się w ciągu roku 40%, a na szkolenie katedralne - 30% czasu. Do szkolenia fachowego zalicza się też wychowanie fizyczne, na które przeznaczają się pozostałe 30% czasu.

Szkolenie ogólnoakademickie prowadzone jest według programu jednolitego dla wszystkich. Główną treść zajęć stanowi pogłębienie znajomości teorii marksistowsko-leninowskiej, opanowanie zawartych w dyrektywach wytycznych dotyczących gotowości bojowej, szkolenia operacyjno-taktycznego, szkolenia i wychowania, wykorzystania nowych rodzajów uzbrojenia i techniki bojowej, zapoznanie z doświadczeniami szkoleniowymi wojsk i sztabów oraz doskonalenie umiejętności kadry w dowodzeniu wojskami w toku ćwiczeń dowódczo-sztabowych lub treningów sztabowych.

W czasie szkolenia ogólnoakademickiego kadry odbywają się wykłady wygłaszane przez zaproszonych oficerów z kierownictwa ministerstwa obrony narodowej danego kraju, instytucji centralnych, okręgów wojskowych lub naukowców cywilnych, a także przez wykładowców uczelni zagranicznych /w ramach wykładów wymiennych/. Część wykładów prowadzona jest przez pracowników dydaktyczno-naukowych akademii.

Ważną formą praktycznego przygotowania kadry dydaktyczno-naukowej jest odbywanie praktyki liniowej oraz uczestnictwo w ćwiczeniach taktycznych z wojskami, ćwiczeniach dowódczo-sztabowych, inspekcjach itp.

W czasie fachowego szkolenia katedralnego przerabiana jest problematyka specjalistyczna danej katedry. Prowadzi się je w formie seminariów, informacji naukowych, ćwiczeń grupowych lub epizodycznych ćwiczeń dowódczo-sztabowych.

Doskonalenie szkolenia fachowego osiąga przez poprzez ścisłe jego powiązanie z potrzebami wojsk i procesem dydaktyczno-wychowawczym w akademii, wzbogacenie form szkolenia oraz wyznaczenia na lektorów wykładowców o najwyższych kwalifikacjach.

Szkolenie katedralne powinno być prowadzone oddzielnie dla młodych wykładowców i dla już doświadczonych. Uzasadnia się to tym, że młodzi wykładowcy mają jeszcze niedostateczne doświadczenie w pracy dowódczo-sztabowej. Część z nich nie prowadziła dotychczas pracy naukowo-badawczej. Dlatego też w początkowym okresie pobytu w akademii potrzebna im jest pomoc starszych i doświadczonych kolegów.

Dla doświadczonych wykładowców mających za sobą trzyletni okres pracy w akademii należy przeznaczyć $\frac{3}{4}$ czasu na pracę samodzielną /z ogólnego czasu przeznaczonego na szkolenie katedralne/.

Młodzi wykładowcy natomiast powinni pracować pod kierownictwem szefów katedr lub ich zastępców. Pozwala to przerobić z nimi wszystkie tematy omawiane później ze słuchaczami, rozwiązać szereg problemów, z którymi mogą się spotkać w pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Szczególne uwagi w szkoleniu fachowym kadry powinna być zwrócona na wyrabianie nawyków wykładowców organizowania i prowadzenia działań bojowych. Nauczyciele akademicki ze względu na szczególne zainteresowania procesem dydaktyczno-wychowawczym, często tracą nawyki szybkiego nanoszenia sytuacji na mapę, podejmowania decyzji w ograniczonym czasie, pracy na technicznych środkach łączności itp. Ażeby nie dopuścić do tego, należy zwiększyć częstotliwość prowadzonych z wykładowcami ćwiczeń dowódczo-sztabowych, częściej też rozwiązywać zadania taktyczne i operacyjne.

b/ Szkolenie metodyczne powinno być ukierunkowane na: podwyższenie kwalifikacji dydaktyczno-wychowawczych nauczycieli akademickich; ukierunkowanie ich zainteresowań; stwarzanie

przesłanek dla kształtowania ich mistrzostwa pedagogicznego.

Pomocą w szkoleniu metodycznym są: konferencje naukowo-metodyczne, kursy szkoleniowo-metodyczne, zajęcia metodyczne, hospitacje otwartych zajęć i inne przedsięwzięcia, w czasie których dokonuje się wymiany poglądów i doświadczeń w nauczaniu słuchaczy. Oprócz tego w ramach szkolenia metodycznego prowadzi się wykłady z pedagogiki, dydaktyki i psychologii.

Konferencje naukowo-metodyczne prowadzi się w akademii w zasadzie z udziałem przedstawicieli innych akademii, szkół, instytucji centralnych ministerstwa obrony narodowej danego państwa i wojsk. W czasie konferencji rozwiązuje się problemy dalszego zwiększania efektywności metodyki szkolenia i wychowania słuchaczy z uwzględnieniem nowych środków walki, zmian w poglądach na prowadzenie działań bojowych, doskonalenia bazy szkoleniowej.

Kursy /konferencje/ szkoleniowo-metodyczne akademii i katedr mają na celu doskonalenie kwalifikacji kadry. Ogólnoakademickie kursy odbywają się przed rozpoczęciem nowego roku akademickiego, a kursy katedralne - przed nowym semestrem.

W czasie kursów /konferencji/ dokonuje się podsumowania ubiegłego okresu /roku, semestru/, omawia się zmiany w programach nauczania, uogólnia się doświadczenia w zakresie metodyki nauczania i wychowania słuchaczy oraz daje się wytyczne do pracy na dany okres /rok, semestr/. Na kursach katedralnych omawia się ponadto tematykę ważniejszych /trudniejszych/ zajęć, które mają być prowadzone w przyszłym semestrze.

Szczególne miejsce w czasie kursów zajmuje wymiana doświadczeń dydaktycznych, nauczycieli akademickich, podczas której rozpatrują oni najbardziej pouczające metody i przykłady nauczania słuchaczy, analizują przyczyny braków w pracy dydaktycznej, opracowują propozycje mające na celu wprowadzenie nowych bardziej skutecznych metod.

Konferencje i seminaria metodyczne mogą być prowadzone w katedrach lub zespołach kursowych w celu przedyskutowania oddzielnych problemów metodyki nauczania. Omawia się na nich zasady teoretyczne metodyki nauczania i wychowania słuchaczy, uzgadnia się poglądy na użycie nowych środków nauczania.

Uogólnienie i wymiana doświadczeń dydaktyczno-wychowaw-

czych ma miejsce w czasie naukowo-metodycznych konferencji, kursów, porad, seminariów oraz podczas omawiania otwartych zajęć i hospitacji. Dużą wagę w tym względzie przykładą się do publikacji, jakimi są biuletyny metodyczne, wykłady, skrypty, pomoce naukowe, artykuły, a także metodyki szczegółowe przedmiotów.

W akademiach stale odnawia się skład kadry dydaktyczno-naukowej i wzrastają wymagania w stosunku do nauczycieli akademickich. Dlatego też istnieje konieczność dalszego doskonalenia ich kwalifikacji, które polega na:

- ulepszaniu istniejących i wprowadzaniu nowych form nauczania z wykorzystaniem osiągnięć pedagogiki, możliwości współczesnych technicznych środków metodycznych i doświadczeń innych uczelni;

- dalszym doskonaleniu metodyk szczegółowych, w tym zaś zwłaszcza metodyki prowadzenia różnego rodzaju zajęć, oraz metodyka kierowania pracą samodzielną słuchaczy;

- bardziej dokładnym doborze oficerów z wojsk na nauczycieli akademickich i na studia doktoranckie /adiunkturę/;

- zainteresowaniu nauczycieli akademickich badaniami z dziedziny nauczania i wychowania słuchaczy;

- stwarzaniu nauczycielom akademickim dobrych warunków do pracy poprzez danie im czasu na doskonalenie mistrzostwa metodycznego.

c/ Praca naukowo-badawcza. Mistrzostwo pedagogiczne nie jest do pomyślenia bez znajomości i doskonalenia wiedzy w zakresie wykładanego przedmiotu. Głęboka znajomość przedmiotu w dużej mierze zależy od kwalifikacji naukowych nauczycieli akademickich. Dlatego podwyższanie kwalifikacji naukowych kadry uczelni jest koniecznym warunkiem doskonalenia mistrzostwa pedagogicznego.

Kwalifikacje naukowe podwyższa się poprzez opracowanie prac doktorskich i ich obronę, uczestnictwo w zespołach naukowo-badawczych, opracowywanie referatów i komunikatów naukowych oraz udział w ćwiczeniach operacyjno-taktycznych, w tym zwłaszcza doświadczalnych.

Opracowanie prac doktorskich i habilitacyjnych i ich obrona stanowią dla kadry jeden z ważnych sposobów podwyższania swoich kwalifikacji naukowych, pozwalających wyrobić nawyki pro-

wadzenia badań, a także pogłębić i rozszerzyć wiedzę z zakresu tematu rozprawy.

W celu ułatwienia i przyspieszenia opanowania rozprawy naukowej i uzyskania przez nauczyciela akademickiego pierwszego stopnia naukowego, w obydwu akademiach istnieje określony system zapewniający opracowanie pracy bez oderwania od pełnienia obowiązków służbowych. W Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego odbywa się to poprzez adiunkturę. Natomiast w ASG WP istnieją kursy doktoranckie stacjonarne i zaoczne /dla pracujących/. Wszyscy doktoranci powinni w określonym czasie napisać prace, zdać egzaminy i obronić prace.

Z doświadczenia Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego wynika, że młodzi nauczyciele akademicki mogą przystąpić do zdania egzaminów doktorskich już w pierwszym roku po przybyciu do uczelni. Ażeby terminów egzaminów nie przedłużać, celowe jest planowanie i kontrolowanie przygotowania się doktorantów przez szefów katedr. W celu okazania pomocy nauczycielom akademickim w przygotowaniu się do zdania egzaminu z filozofii lub ekonomii politycznej oraz języka obcego należy organizować specjalne grupy szkoleniowe. Dobra organizacja przygotowania się do egzaminów zapewnia zdanie ich w ciągu roku.

Opracowanie prac doktorskich bez odrywania nauczycieli akademickich od ich obowiązków służbowych związana jest z dużym ich obciążeniem. Dlatego konieczne jest okazywanie pomocy doktorantom poprzez zmniejszenie obciążenia dydaktycznego i zwolnienie ich od udziału w pracach naukowo-badawczych katedry. Jeśli mają oni dobrze zorganizowaną pracę i pomoc ze strony katedry, mogą opracować i obronić prace doktorskie w ciągu 2-3 lat.

Ważny problem stanowi w akademiach uzyskiwanie przez nauczycieli akademickich kolejnych stopni naukowych. Dotychczas jednak nie osiągnięto w tym względzie zadowalających wyników. Wydaje się wobec tego, że należy w większym stopniu poznawać możliwości nauczycieli akademickich w dziedzinie działalności naukowo-badawczej, okazywać im pomoc w wyborze tematu i opracowaniu pracy.

Uczestnictwo w pracach naukowo-badawczych stanowi część składową działalności służbowej każdego nauczyciela akademickiego.

kiego. Dlatego też po objęciu stanowiska służbowego wszyscy nauczyciele akademicy powinni być zaangażowani do pracy naukowo-badawczej, początkowo w zespołach, a w późniejszym okresie - indywidualnie /samodzielnie/. Tylko bezpośrednio prowadzona praca naukowo-badawcza umożliwi wyrobienie nawyków pracy badawczej i ich doskonalenie.

Duże znaczenie dla skutecznego prowadzenia prac naukowo-badawczych posiada opanowanie przez nauczycieli akademickich metodyki badań naukowych. Dlatego konieczne jest wygłaszanie wykładów, prowadzenie seminariów i konsultacji oraz posiadanie wykazu odpowiedniej literatury dotyczącej metodologii pracy naukowo-badawczej.

Z doświadczeń wynika, że każdy nauczyciel akademicki powinien specjalizować się w odpowiedniej tematyce i zgodnie z nią prowadzić badania naukowe. Zapewnia to podniesienie poziomu pracy naukowo-badawczej i skraca czas na wykorzystywanie jej wyników.

Opracowywanie wykładów /referatów/ i przygotowywanie konferencji naukowych zapewniają nauczycielom akademickim możliwość doskonalenia umiejętności prowadzenia badań naukowych, pogłębiania teorii nauki wojennej. W szczególności zaleca się branie aktywnego udziału w konferencjach /sympozjum/. Zabieranie głosu na tego rodzaju naradach naukowych jest dobrą szkołą podnoszenia swych kwalifikacji naukowych.

Celowe jest powierzenie opracowania materiałów na konferencje naukowe oficerom specjalizującym się w tematyce, której poświęcona jest konferencja.

Udział w ćwiczeniach operacyjno-taktycznych w tym doświadczalnych pozwala nauczycielom akademickim sprawdzać nowe rodzaje uzbrojenia, weryfikować wnioski z badań teoretycznych nad normami taktyczno-operacyjnymi, sposobem prowadzenia działań bojowych, oraz wykorzystać doświadczenia z ćwiczeń w pracy naukowo-badawczej, a w miarę możliwości i w procesie dydaktycznym.

W ćwiczeniach doświadczalnych powinni brać udział przede wszystkim doświadczeni nauczyciele akademicy, specjalizujący się w tematach będących przedmiotem badań w tych ćwiczeniach.

4. Kryteria mistrzostwa pedagogicznego nauczycieli akademickich

Mistrzostwo pedagogiczne przejawia się przede wszystkim jako wybitna zdolność wywierania poprzez działalność dydaktyczno-wychowawczą i naukowo-badawczą, wpływu na wszechstronny rozwój osobowości słuchaczy, zwłaszcza na przyswojenie przez nich istotnych cech i walorów zawodowych. Zdolność powyższa nie ujawnia się od razu, kształtuje się ona stopniowo w miarę wzrostu kwalifikacji rzeczowych i naukowych oraz zdobywanie doświadczenia pedagogicznego. Aby mistrzostwo pedagogiczne nauczycieli stale podnosić na wyższy poziom występuje potrzeba określania kryteriów lub wskaźników oceny osiągniętego kunsztu działania pedagogicznego.

Stopień mistrzostwa pedagogicznego nauczyciela akademickiego w pewnym stopniu odzwierciedlają wyniki nauki jego uczniów. Nie jest przypadkiem, że w niektórych uczelniach wykładowców ocenia się jeszcze wyłącznie na podstawie wyników egzaminów słuchaczy. Doświadczenie jednak wykazuje, że wyłączność ta jest niewłaściwa z następujących względów.

Po pierwsze - nie ma możliwości stworzenia grup szkoleniowych ze słuchaczy o jednakowym poziomie i zdolnościach. Dlatego też w niektórych grupach jest więcej słuchaczy lepiej przygotowanych i większym talencie, a w innych grupach - więcej słuchaczy słabszych, mniej zdolnych.

Po drugie - ocena wiedzy słuchaczy podczas egzaminu w decydującej mierze zależy od subiektywnej oceny egzaminatora. Zdarzają się przeto różne przypadki. Często też poziom słuchaczy nie jest wyrównany w zakresie znajomości przedmiotu w całości i w poszczególnych jego zagadnieniach.

Dlatego też uwzględnienie tylko tego czynnika podczas oceniania nauczyciela akademickiego może spowodować zawyżenie lub zaniżenie właściwej oceny, na którą zasługuje.

Wobec powyższego oceny postępów słuchaczy mogą być tylko jednym z czynników wpływających na ocenę mistrzostwa pedagogicznego wykładowców, przy czym należy uwzględniać wyniki egzaminów nie w okresie jednego roku, a w ciągu kilku lat działalności nauczyciela. Oprócz tego należy brać pod uwagę także inne osiągnięcia słuchaczy, jak: uczestniczenie w kołach naukowych; ilość przedmiotów w grupie itp.

Tak więc jeśli się ocenia mistrzostwo pedagogiczne nauczycieli akademickich, to oprócz postępów ich słuchaczy należy uwzględniać także ich walory moralno-polityczne, teoretyczne i praktyczne przygotowanie, zdolności metodyczne oraz wyniki pracy naukowo-badawczej.

Walory moralno-polityczne kadry dydaktyczno-naukowej ocenia się tak samo jak wszystkich oficerów. Przejawiają się one u nauczycieli akademickich w poczuciu wysokiej odpowiedzialności za jakość nauczania i wychowania słuchaczy, oddaniu i zamiłowaniu swojego zawodu, świadomości ideologicznej, partyjnej pryncypialności i głębokiej znajomości teorii marksistowsko-leninowskiej.

Przygotowanie teoretyczne kadry dydaktyczno-naukowej ocenia się w czasie seminariów oraz przyjmowania egzaminów. Ważne są w tym przypadku: wiedza w zakresie nie tylko swego przedmiotu, ale także przedmiotów pokrewnych, a mianowicie znajomość perspektyw rozwoju sztuki wojennej, możliwości bojowych przewidywanego przeciwnika, historii sztuki wojennej, metodyki szkolenia bojowego, teorii pedagogiki, psychologii itd.

Przygotowanie praktyczne jest jednym z ważniejszych wskaźników mistrzostwa pedagogicznego; gdyż obecnie stawia się absolutnym uczelni dowódczych wysokie wymagania co do ich praktycznego przygotowania. Tylko nauczyciel akademicki dobrze stosujący wiedzę teoretyczną w rozwiązywaniu zadań praktycznych może wyrobić w słuchaczach niezbędne nawyki jak najlepszego wykonywania obowiązków na zajmowanych stanowiskach służbowych bezpośrednio po ukończeniu studiów.

W ocenie praktycznego przygotowania nauczycieli akademickich szczególną uwagę należy zwrócić na praktyczną ich pracę w polu w roli dowódcy lub oficera sztabu, to jest: na umiejętność prowadzenia rekonesansu; stawiania zadań bojowych; organizowania współdziałania; dowodzenia wojskami w toku walki i wykorzystania technicznych środków dowodzenia. W celu pełniejszej oceny praktycznego przygotowania wykładowców należy zwiększyć dla nich ilość zajęć praktycznych w terenie w ramach szkolenia kadry.

Zdolności pedagogiczne nauczycieli akademickich powinny być oceniane przede wszystkim według ich umiejętności wyposa-

zenia słuchaczy w wiedzę oraz kształtowania wartości zawodowych niezbędnych oficerowi o profilu dowódczym. Należy także uwzględnić spostrzegawczość, wyobraźnię pedagogiczną, myślenie kategoriami taktyczno-operacyjnymi, takt pedagogiczny, umiejętność utrzymania właściwych kontaktów ze słuchaczami oraz zdolność do prawidłowej i samodzielnej oceny warunków zmieniających się sytuacji pedagogicznych.

Wskaźniki naukowe mistrzostwa pedagogicznego określa się według stopnia zaangażowania nauczyciela akademickiego w pracy naukowo-badawczej; ilości i wartości prac naukowo-badawczych opracowanych przez niego; a także umiejętnościami w kierowaniu pracą naukowo-badawczą słuchaczy.

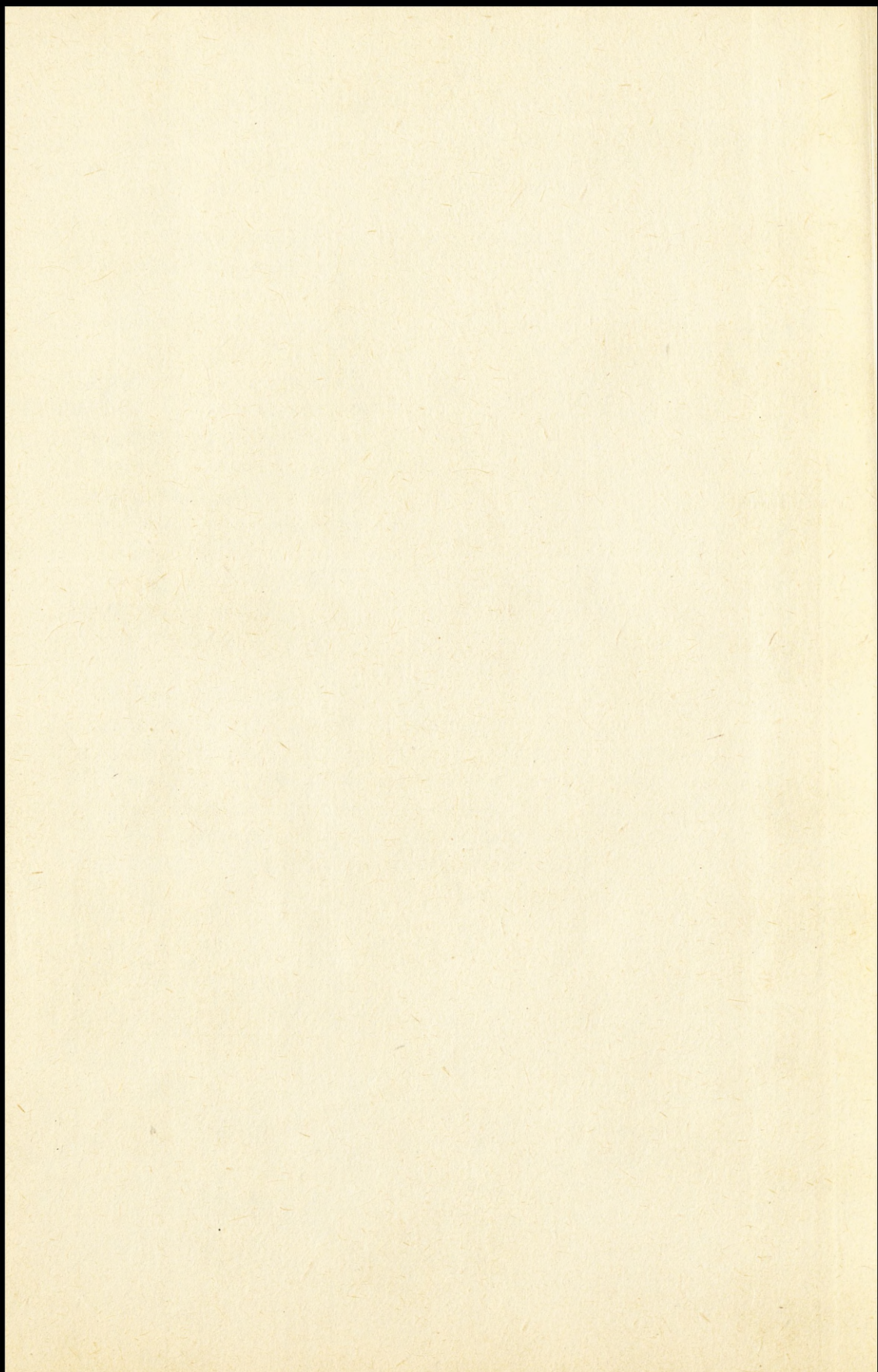
Reasumując należy stwierdzić, że kryteria oceny mistrzostwa pedagogicznego nauczycieli akademickich są bardzo różnorodne. Ta wszechstronność ma duże znaczenie nie tylko dla określenia stopnia przygotowania kadr pedagogicznych, ale także dla skutecznej pracy w zakresie doskonalenia ich mistrzostwa.

ZAKOŃCZENIE

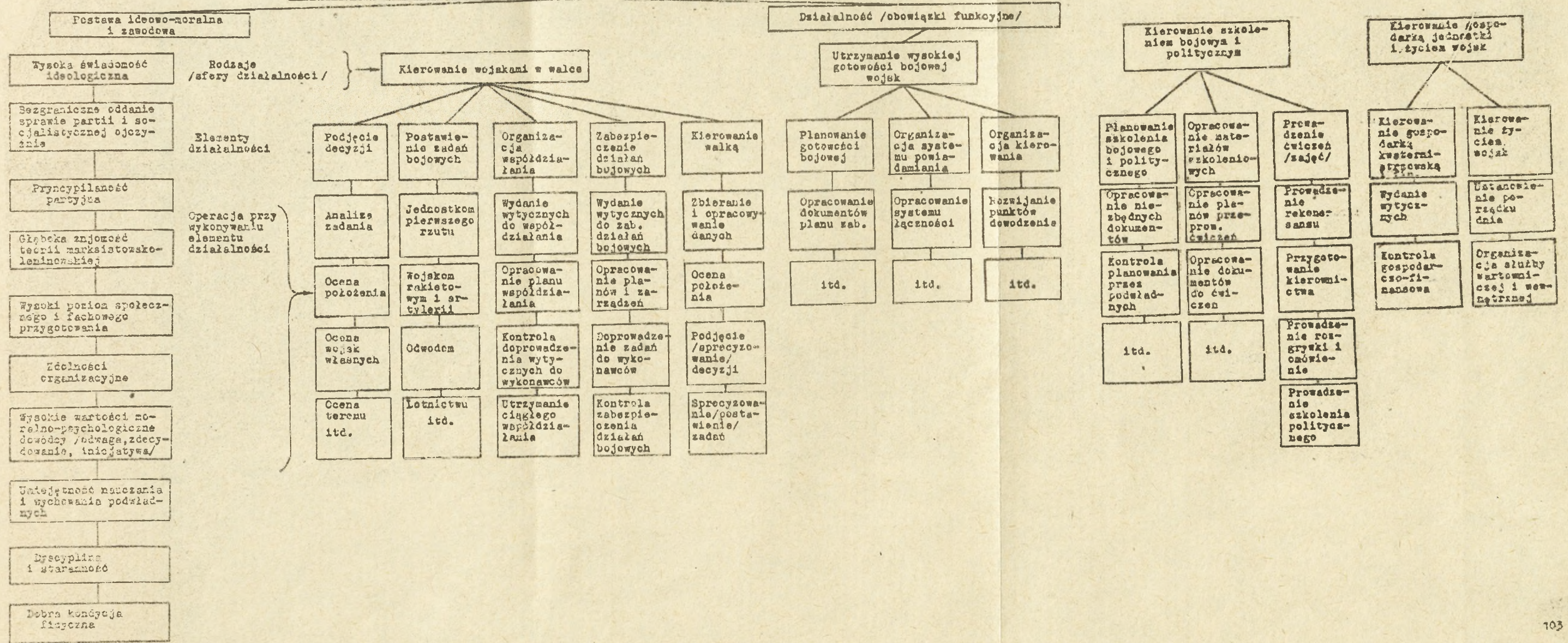
Przedstawione w niniejszym materiale zalecenia dotyczące doskonalenia metodyki nauczania przedmiotów operacyjno-taktycznych nie wyczerpują wszystkich możliwości dalszego podnoszenia efektywności i jakości procesu nauczania i wychowania słuchaczy akademii dowódczych.

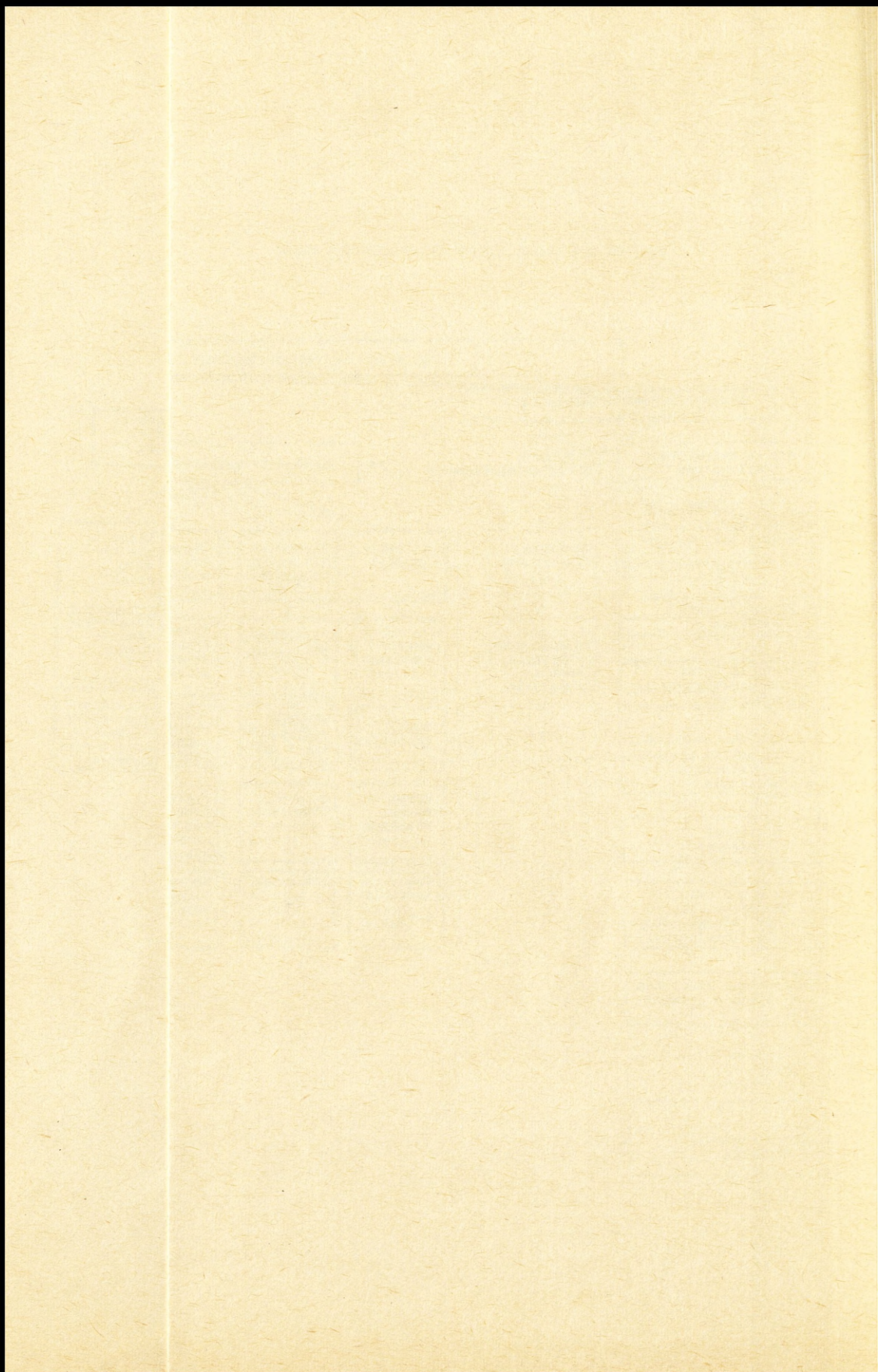
Propozycje ujęte w treści publikacji zostały sformułowane na podstawie doświadczeń uzyskanych przez dwie akademie dowódcze: Akademię Wojskową im. M.W. Frunzego oraz Akademię Sztabu Generalnego WP im. gen. broni Karola Świerczewskiego. Zespół autorski zdaje sobie jednak sprawę z faktu, że również inne akademie dowódcze armii państw socjalistycznych, uczestników Układu Warszawskiego, posiadają bogate doświadczenia dydaktyczno-naukowe i cenny materiał na powyższy temat. Dlatego też jednym z kierunków dalszego podnoszenia jakości i zwiększania efektywności przygotowania kadr dowódczych jest szeroka wymiana doświadczeń między wszystkimi akademiami.

Niezbędne jest przy tym wykorzystywanie wszystkich możliwych rezerw w uczelniach oraz doskonalenie kierowania procesem nauczania i wychowania słuchaczy. Działalność w tym względzie powinna być oparta na podstawach naukowych z uwzględnieniem ostatnich osiągnięć myśli wojskowej i techniki, zadań uczelni, warunków kształcenia i wychowania słuchaczy, bogatych doświadczeń oraz aktywizujących form i metod nauczania.

MODEL OSOBOWOŚCI SPECJALISTY O PROFILU DOWÓDCZYM

SCHEMAT OPERACOWNIA PROGRAMU STUDIÓW
Z PRZEDMIOTÓW OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH

Etap pracy	Treść pracy
I Opracowanie ogólnych wymagań przygotowania oficerów profilu dowódczego	Analiza wymagań partyjnych i państwowych przygotowania kadr dowódczych Wypracowanie ogólnych wymagań przygotowania kadr dowódczych Analiza wymagań MON przygotowania kadr dowódczych
II Określenie ogólnego zakresu wiadomości i umiejętności absolwentów	Opracowanie modelu osobowości oficera Wypracowanie wymagań ogólnego zakresu wiadomości i umiejętności Analiza obowiązków funkcyjnych oficera planu dowódczego
III Dokonanie zestawienia przedmiotów operacyjno-taktycznych	Studiowanie teorii organizacji i prowadzenia walki /operacji/ i perspektyw rozwojowych Zestawienie przedmiotów
IV Podział budżetu czasu i określenie zakresu wiadomości i umiejętności z każdego przedmiotu	Badanie praktycznej działalności dowódcy, oficera Sztabu Określenie ciężaru gatunkowego przedmiotu w procesie kształcenia Podział czasu przeznaczanego na studia Określenie ogólnego zakresu wiadomości i umiejętności każdego przedmiotu
V Określenie treści przedmiotów operacyjno-taktycznych	Dobór tematów i opracowanie ich treści Określenie podziału na teoretyczny i praktyczny dział studiów

RODZAJE ZAJĘĆ DYDAKTYCZNYCH W PRZEDMIOTACH
OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH I METODY ICH PROWADZENIA

1. W y k ł a d - systematyczne, ułożone w określonym porządku, ustne przedstawienie głównych zagadnień na określony temat współczesnej walki i operacji.

Przeznaczenie wykładu: dać słuchaczom taki zasób wiedzy teoretycznej, na której podstawie można wykształcić w nich niezbędne umiejętności.

W ASG WP wykłady dzielą się na kursowe, problemowe i konwersatoria.

Wykłady kursowe mają charakter użytkowy i przeznaczone są do zapoznania słuchaczy w sposób systematyczny z systemem wiedzy w zakresie danego przedmiotu lub działu nauczania. Wykłady te zawierają wskazania dotyczące prawidłowości prowadzenia działań bojowych, przygotowują one słuchaczy do podejmowania operacyjno-taktycznych decyzji i rozwiązywania zadań w toku ćwiczeń.

Wykłady problemowe różnią się od kursowych głębszym ujęciem poszczególnych problemów. W wykładach problemowych nauczyciel akademicki w zasadzie przedstawia określony dorobek badań naukowych, wysuwając na plan pierwszy metodę podejścia do problemu oraz sposób jego rozwiązania. Ten dynamiczny sposób prowadzenia wykładu wzmaga zainteresowania słuchaczy przedmiotem i tematem zajęcia, oraz zachęca ich do twórczych poszukiwań.

K o n w e r s a t o r i u m jest to forma zajęć dydaktycznych, polegająca na prowadzeniu przez wykładowcę rozmów ze słuchaczami na temat omawianych problemów.

Podczas wygłaszania wykładu wskazane jest:

- na początku nawiązać do tematu poprzedniego wykładu;
- utrzymywać nieprzerwany kontakt z audytorium;
- w toku wykładów posługiwać się prostym, jasnym i do -
stępnym językiem, wykazać się dobrą znajomością materiału, umie-
jętnie, zwięźle i precyzyjnie formułować swoje myśli;
- zmieniać tempo mówienia i intonację głosu, aby ekspono-
wać zasadnicze tezy lub wnioski;

- powtarzać niektóre stwierdzenia;
- mówić przekonująco i spokojnie, bez zbędnej gestykulacji;
- wykorzystywać schematy, plansze, przeźrocza, omawiać doświadczenia z wojny i z ćwiczeń;
- wykładany materiał ilustrować kolejno zgodnie z przekazywaną treścią;
- obowiązkowo powtórzyć zasadnicze wnioski w podsumowaniu wykładu;
- pozostawić czas /3-5 min./ na odpowiedzi na pytania słuchaczy;
- podczas odpowiedzi na pytania wyjaśnić wątpliwe problemy, lecz nie powtarzać też już podanych w wykładzie;
- zakończyć wykład dokładnie w czasie wyznaczonym w rozkładzie zajęć.

2. S e m i n a r i u m przeprowadza się na najbardziej skomplikowane tematy z taktyki i sztuki operacyjnej.

Przeznaczenie seminarium - kształtowanie u słuchaczy głębokiej ideowej świadomości, pogłębienie i utrwalenie wiadomości teoretycznych przyswojonych przez słuchaczy w czasie wykładów i samokształcenia, a także doskonalenia umiejętności ustnego referowania.

Podczas prowadzenia seminarium wskazane jest:

- zagajenie seminarium przez nauczyciela akademickiego, mające na celu ukierunkowanie słuchaczy na aktywne uczestnictwo w omówieniu postawionych zagadnień;
- nadanie zajęciu charakteru twórczej dyskusji, zapewniającej swobodne omówienie i wymianę poglądów na temat prowadzonego seminarium;
- wysłuchiwanie jednego-dwóch słuchaczy na tematy nowe i skomplikowane;
- wysłuchiwanie jednego słuchacza w ciągu 10-15 minut, a następnie słuchaczy ustosunkowujących się do tych wypowiedzi przeznaczając po 5-7 minut czasu dla każdego;
- nie tylko wysłuchiwanie zgłaszających się, ale także wyznaczanie słuchaczy do referowania poszczególnych zagadnień;
- prowadzenie szczegółowej analizy wypowiedzi słuchaczy w celu wykrycia omyłek, nieścisłości, błędów, itp.;

- przerywanie wypowiedzi słuchacza tylko w razie stwierdzenia poważniejszych błędów, nieprawidłowych sformułowań lub wypowiedzi nie na temat;

- przeprowadzenie krótkiego podsumowania każdego zagadnienia w celu uzupełnienia lub uściślenia omawianych problemów, które niezbyt dokładnie lub niezrozumiale były przedstawione przez referujących słuchaczy;

- wykorzystywanie pomocy poglądowych oraz tablicy i kredy;

- podsumowanie całości zajęcia w ciągu 10-20 minut, w czasie których należy odpowiedzieć na pytania słuchaczy, ustalić ostateczny pogląd na te zagadnienia, co do których wypowiedziano różne zdania; ocenić przygotowanie słuchaczy, ustosunkować się do oddzielnych wypowiedzi /pozytywnych i negatywnych/ po - stawić zadanie uzupełnienia wiadomości, które zostały słabiej opanowane.

Ćwiczenia grupowe stanowią najprostszy rodzaj szkolenia operacyjno-taktycznego, w czasie którego wszyscy szkoleni występują w jednej i tej samej roli. Wykładowca występuje w roli przełożonego i informuje szkolonych o działaniu przeciwnika i wojsk własnych.

W czasie ćwiczenia grupowego w sali, w konkretnej sytuacji operacyjno-taktycznej uczy się słuchaczy podejmowania decyzji, opracowywania dokumentów bojowych i innych czynności dowódcy lub oficerów sztabu w czasie organizowania i prowadzenia działań bojowych. Nauczyciel akademicki ma bezpośredni wpływ na słuchaczy poprzez podawanie nowych danych dotyczących sytuacji taktycznej, krytyczne ocenianie decyzji słuchaczy, dembn - strowanie przykładowych meldunków /analizy zadania, oceny położenia, decyzji itp./.

Ćwiczenia grupowe mogą być prowadzone jako główne, doskonałe, specjalistyczne /w ASG WP/.

W Akademii Wojskowej im. M.W. Frunzego rozróżnia się ćwiczenia grupowe, metodyczne, kompleksowe i treningowe.

Ćwiczenie metodyczne^{1/} ma na celu: - przerobienie ze słu-

1/ a/ W języku rosyjskim nazwa tego ćwiczenia brzmi: "metodyczeskaja zadacza". W ASG WP podobny charakter mają ćwiczenia metodologiczne.

b/ W ASG WP ćwiczeniem metodycznym nazywa się ćwiczenie z metodyki szkolenia, w którego czasie słuchaczy uczy się opracowania, organizowania i prowadzenia ćwiczeń.

chaczami - na podstawie konkretnej sytuacji taktycznej - treści i metodyki pracy dowódcy w zakresie organizowania i prowadzenia walki oraz kształcenia u słuchaczy niezbędnych umiejętności dowódcy jakim powinien się odznaczać w kierowaniu walką.

Ćwiczenie kompleksowe /główne/ ma na celu wyrobienie w słuchaczach nawyków - samodzielnego podejmowania decyzji oraz doskonalenia ich umiejętności w zakresie stawiania zadań bojowych, organizowania współdziałania i zabezpieczania działań bojowych, w jednym z zasadniczych rodzajów działań bojowych. W opracowaniu i prowadzeniu ćwiczenia kompleksowego uczestniczą wszystkie katedry.

Ćwiczenia treningowe/doskonalące/ prowadzą katedry taktyki ogólnej i sztuki operacyjnej realizując cel doskonalenia umiejętności słuchaczy w zakresie organizowania i prowadzenia działań bojowych w różnych sytuacjach taktycznych, pogłębiania ich wiedzy teoretycznej dotyczącej różnych rodzajów działań bojowych oraz wyrabianie niezbędnych cech dowódczych.

Ćwiczenia specjalistyczne prowadzone są przez katedry specjalistyczne i mają na celu doskonalenie umiejętności słuchaczy w dziedzinie danej specjalności /specjalizacji/.

Ćwiczenia metodyczne w odróżnieniu od ćwiczeń pod nazwą: "metodическая задача" mają na celu nauczenie słuchaczy opracowywania i prowadzenia ćwiczeń dowódczo-sztabowych i ćwiczeń z wojskami.

Podczas ćwiczenia grupowego:

- przyzwyczajają się słuchaczy - w kolejno następujących po sobie zajęciach - do wykonywania pracy w zakresie dowodzenia wojskami w określonej /wyznaczonej/ roli;
- demonstruje się wybrane czynności dowódcy w określonej sytuacji taktycznej;
- wprowadza się do poszczególnych zajęć elementy ćwiczenia dowódczo-sztabowego;
- wymaga się od słuchacza pełnej samodzielności w pracy na wyznaczonej funkcji;
- wprowadza się czas operacyjny w trakcie pracy słuchaczy występujących w określonych rolach;
- wymaga się od słuchaczy decyzji i działania na podstawie zasad teoretycznych i sytuacji taktycznej;

- omawia się pracę słuchaczy z punktu widzenia treści i metod ich działania.

W czasie ćwiczenia grupowego nauczyciel akademicki podaje do wiadomości rozwiązania katedralne dotyczące decyzji i innych spraw niezbędnych dla lepszego prowadzenia zajęć przez poszczególne katedry.

Ćwiczenie grupowe w terenie prowadzi się w toku ćwiczeń kompleksowych i treningowych /doskonalałych/. Przeznaczeniem ćwiczenia grupowego w terenie jest wyrobienie w słuchaczach praktycznych nawyków pracy w polu. Oprócz sposobów stosowanych w ćwiczeniu prowadzonym w sali, w ćwiczeniu w terenie wprowadza się /uwzględnia się/:

- pozorację pola walki;
- wykonywanie na każdym punkcie pracy przez wyznaczonych słuchaczy orientacji topograficznej i taktycznej;
- stosowanie technicznych środków łączności;
- sprawdzenie zabezpieczenia materiałowego zajęcia oraz wyposażenia słuchaczy w pomoce niezbędne do pracy w polu;
- wykorzystywanie przejazdów na poszczególne punkty pracy i powrotu z zajęć do przekazywania nowych danych o sytuacji i trenowanie słuchaczy w kierowaniu walką;
- stwarzanie sytuacji zmuszającej słuchaczy do zmiany punktu pracy.

Ćwiczenie epizodyczne /tzw. w języku rosyjskim "letuczki"/ w sali i w terenie mają na celu doskonalenie umiejętności słuchaczy i przygotowanie ich do szybkiego i samodzielnego analizowania zadania, oceniania położenia, podejmowania decyzji oraz zwięzłego i rzeczowego stawiania zadań bojowych w ograniczonym czasie.

Główną metodę stanowi trening słuchaczy zakończony omówieniem. Temat ćwiczenia podaje się w omówieniu.

Zajęcia praktyczne prowadzi się w celu wyrobienia nawyków opracowywania dokumentów bojowych, wykorzystania technicznych środków łączności lub dokumentów tajnego dowodzenia. Zajęcia praktyczne prowadzi się w zasadzie w celu przygotowania słuchaczy do ćwiczenia grupowego lub ćwiczenia dowódczo-sztabowego.

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe w terenie /szkieletowe/ prowadzi się w celu:

- nauczania słuchaczy samodzielnego wykonywania obowiązków funkcyjnych na różnych dowódczych i sztabowych stanowiskach w składzie organów dowodzenia;

- doskonalenia u słuchaczy cech dowódczych i ich praktycznych umiejętności działania w polu;

- pogłębienia i utrwalenia teoretycznych wiadomości słuchaczy w zakresie współczesnej walki ogólnowojskowej;

- zapoznania słuchaczy z organizacją i metodyką prowadzenia ćwiczenia dowódczo-sztabowego.

W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych w terenie zapewnia się:

- nieprzerwane narastanie sytuacji - od momentu otrzymania założenia taktycznego i postawienia zadań bojowych;

- udział wszystkich uczestników ćwiczenia /słuchaczy/przy wysłuchiowaniu meldunku dowódcy dywizji /pułku/;

- rozgrywanie działań bojowych w toku ćwiczenia na podstawie powziętych decyzji ćwiczących dowódców i postawionych przez nich zadań;

- narastanie sytuacji poprzez kanały realne dla określonych sytuacji i organizacji wojsk, z uwzględnieniem tajnego dowodzenia;

- wprowadzanie zakłóceń radiowych;

- okresową zmianę słuchaczy pracujących na zasadniczych stanowiskach dowódczych lub sztabowych;

- demonstrowanie niektórych czynności dowódcy lub oficera sztabu przez kierownika ćwiczenia lub kogoś z aparatu kierowniczego;

- przerobienie niektórych zagadnień metodą stosowaną w ćwiczeniu grupowym;

- stałe śledzenie przez kierownictwo ćwiczenia pełnego i właściwego przerobienia każdego zagadnienia szkoleniowego oraz przygotowania omówienia ćwiczenia.

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe na mapach /gry wojenne / prowadzi się w celu zapewnienia wstępnego treningu słuchaczy w samodzielnym wykonywaniu obowiązków funkcyjnych na różnych stanowiskach dowódczych i sztabowych w składzie organów dowodzenia, a także przestudiowania terenu poza granicami kraju na teatrze działań wojennych oraz poznania realnego ugrupowania wojsk przeciwnika, charakteru jego prawdopodobnych działań w początkowym okresie wojny.

Oprócz wymienionych wyżej sposobów postępowania kierownictwa ćwiczenia, w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych na mapach /grach wojennych/:

- rozgrywa się poszczególne sytuacje taktyczne /operacyjne/ epizodami przez stosowanie przeskoków w czasie operacyjnym;
- wykorzystuje się pauzy operacyjne w celu wysłuchiwania i uzasadniania decyzji ćwiczących dowódców;
- nie dopuszcza się do kontaktów osobistych osób funkcyjnych /ćwiczących/, jeżeli takie kontakty w warunkach bojowych są niemożliwe.

Podróże polowe operacyjno-taktyczne mają na celu studiowanie wojskowo-geograficznych właściwości i warunków poszczególnych rejonów, kierunków operacyjnych oraz uczenie słuchaczy umiejętnego ich wykorzystywania podczas organizowania i prowadzenia działań bojowych poprzez prowadzenie ćwiczeń dowódczo-sztabowych. Podczas podróży słuchacze poznają także miejsce bohaterskich zmagania narodu.

Podróże polowe prowadzi się z wykorzystaniem pociągu do przejazdów, pracy i odpoczynku. Stosuje się takie same metody pracy, jak w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych.

Podróże polowe wojskowo-historyczne prowadzi się w celu poznania doświadczeń wojennych i wykorzystania ich w procesie dydaktycznym w akademii.

Z organizacyjnego punktu widzenia podczas prowadzenia polowej podróży wojskowo-historycznej należy przewidywać:

- rozpoczęcie podróży od przekazania słuchaczom szczegółowej informacji o celach zajęć oraz znaczenia i właściwości studiowanej operacji /walki/, ukierunkowując ich na głębokie przestudiowanie założeń podróży;
- przeprowadzenie na każdym punkcie pracy orientacji topograficznej i taktycznej;
- kolejne przerobienie ze słuchaczami problemów organizowania i prowadzenia operacji /walki/;
- wysłuchiwanie referatów jednego- dwóch słuchaczy w kwestiach organizowania i prowadzenia tych epizodów operacji /walki/, które nie zostały szczegółowo naświetlone w literaturze;
- krótkie podsumowanie i omówienie na każdym punkcie pracy przez kierownika podróży tych problemów, które niezbyt właściwie zostały przedstawione w wystąpieniach słuchaczy;

- podsumowanie wyników podróży /w ciągu 20-30 minut/ z omówieniem najbardziej pouczających metod organizowania i prowadzenia operacji /walki/ i ich znaczenia dla współczesnych działań bojowych, a także podanie oceny przygotowania się i pracy słuchaczy.

Podróże polowe wojskowo-geograficzne prowadzi się łącznie z podróżami operacyjno-taktycznymi. Na przerobienie zagadnień wojskowo-geograficznych wyznacza się odpowiedni czas.

Prace kursowe /indywidualne/ mają na celu: pogłębienie, usystematyzowanie i utrwalenie przyswojonej wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych; nauczenie słuchaczy samodzielnego wykorzystywania tej wiedzy podczas rozwiązywania zadań praktycznych; wprawianie słuchaczy do samodzielnego opracowywania i organizowania ćwiczeń oraz uzasadniania opracowywanych w tych ćwiczeniach sytuacji i decyzji.

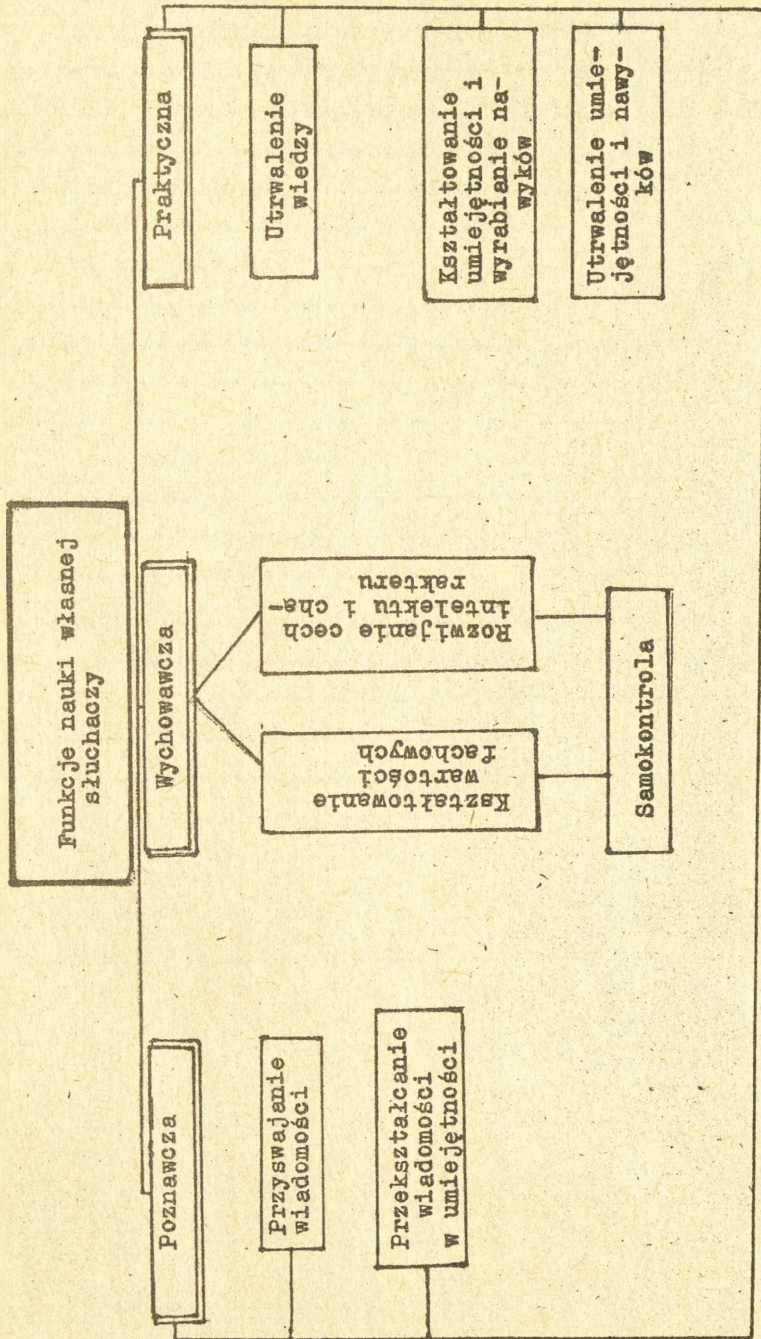
Podczas kierowania opracowaniem prac kursowych /indywidualnych/ organizuje się:

- grupowe i indywidualne konsultacje, w czasie których przekazuje się słuchaczom wymagania co do ich prac oraz informuje się o toku, sposobie i terminie ich opracowania;
- indywidualne rozmowy ze słuchaczami w czasie których podaje się im wykaz odpowiedniej literatury do przestudiowania; sposób pracy nad tematem; charakter braków w opracowanych przez nich dokumentach; sposób przygotowania referatu;
- wysłuchiwanie referatów słuchaczy na obronie pracy kursowej, stawianie pytań i wysłuchiwanie odpowiedzi;
- omówienie przez nauczyciela akademickiego wykonanej pracy, w którym podaje się ocenę pracy i jej obrony, wskazuje się na braki i pozytywne strony pracy.

Praca dyplomowa opracowywana jest w celu sprawdzenia umiejętności słuchacza w zakresie wykorzystania wiedzy z taktyki ogólnej i metodyki szkolenia bojowego wojsk podczas samodzielnego opracowywania ćwiczenia taktycznego /operacyjnego/ lub tematu teoretycznego; pogłębienia znajomości problemów teorii nauki wojennej; ukształtowanie wstępnych umiejętności prowadzenia badań naukowych w dziedzinie sztuki operacyjnej i taktyki oraz metodyki szkolenia bojowego wojsk i wychowania żołnierzy, sztabów i wojsk.

W akademiach dowódczo-sztabowych prace dyplomowe opracowuje się w formie ćwiczenia lub w formie referatu. W ASG WP oprócz prac indywidualnych opracowuje się także prace zbiorowe.

Pracę dyplomową słuchacz opracowuje pod kierownictwem kierownika pracy, wyznaczonego ze składu kadry dydaktyczno-nauczycielskiej. W Wojsku Polskim słuchaczom opracowującym prace dyplomowe na zamówienie szefostw rodzajów wojsk lub okręgów wojskowych oprócz kierownika pracy wyznacza się konsultanta z dowództwa danego rodzaju wojsk lub okręgu wojskowego.

PRZYKŁADOWY KALENDARZOWY PLAN PRACY SŁUCHACZY PODCZAS
PODEJMOWANIA DECYZJI /czas 21 godzin/

Ip.	Treść i kolejność pracy	Podręczniki, skrypty i inne pomoce naukowe	Materiały szkoleniowe	Godziny nauki własnej							wieszowe													
				wieszowe	planowane	planowane	planowane	planowane	planowane	planowane														
				rowe	szy	dzięń	rowe	rowe	rowe	rowe	rowe	rowe	rowe											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1.	Prze studiowanie założeń, przygotowanie mapy i planowanie pracy	-Regulamin walki; -Skrypt nt.	Założenie nr..																					
2.	Analiza zadania	-Podręcznik nt.; ..... itd																						
3.	Określenie przedsięwzięć do realizacji																							
4.	Kalkulacja czasu na opracowanie wytycznych do przygotowania danych do podjęcia decyzji																							
5.	Ocena nieprzyjaciela																							
6.	Ocena wojsk własnych																							
7.	Ocena terenu																							
8.	Wykonanie notatek /w zeszytach/ z analizy zadania i kalkulacji czasu i oceny położenia																							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
9.	Naniesienie decyzji dowódcy na mapę																							
10.	Sformułowanie decyzji dowódcy i zanotowanie jej w zeszyście																							
11.	Opracowanie le- gawy na mapie																							
12.	Przygotowanie się do meldowa- nia decyzji i jej uzasadnienia																							

KRYTERIA
OCENY WIEDZY SŁUCHACZY NA USTNYM
EGZAMINIE Z TAKTYKI OGÓLNEJ

"Bardzo dobrze", jeśli słuchacz:

- ściśle zna regulaminowe zasady walki ogólnowojskowej, umiejętnie wyjaśnia i uzasadnia ich treść, potwierdzając je obliczeniami, schematami, przykładami ze szkolenia wojsk i ćwiczeń;

- dokładnie zna organizację, możliwości bojowe i główne taktyczno-techniczne dane sprzętu bojowego i uzbrojenia wojsk własnych i przeciwnika oraz jego taktykę działań;

- bardzo dobrze zna treść i metodykę pracy dowódczej w zakresie organizowania i prowadzenia walki;

- formułuje myśli jasno, logicznie i podaje precyzyjne określenia;

- na pytania dodatkowe odpowiada szybko i pewnie.

"Dobrze", jeżeli słuchacz:

- ściśle zna regulaminowe zasady walki ogólnowojskowej, umie prawidłowo wyjaśniać i uzasadniać ich treść;

- zna organizację, możliwości bojowe i główne taktyczno-techniczne dane techniki bojowej wojsk własnych i przeciwnika oraz jego taktykę działań;

- zna kolejność i metodykę pracy dowódcy w zakresie organizowania i prowadzenia walki;

- referuje logicznie, jednak nie zawsze dostatecznie pewnie, a w uzasadnieniu za mało podaje przykładów doświadczeń wojennych i doświadczeń z ćwiczeń;

- na pytania dodatkowe odpowiada pewnie.

"Dostatecznie", jeżeli słuchacz:

- zna regulaminowe zasady walki ogólnowojskowej, wyjaśnia treść tych zasad, lecz ma trudności z ich uzasadnieniem;

- zna niezbyt dokładnie organizację, możliwości bojowe i główne taktyczno-techniczne dane techniki bojowej i wojsk własnych i przeciwnika oraz jego taktykę działań i popełnia błędy;

- zna niezbyt głęboko kolejność i metodykę pracy dowódcy w zakresie organizowania i prowadzenia walki;

- odpowiada na pytania dodatkowe niepewnie i mało logicznie;

- w całości jednak odpowiada prawidłowo.

"Niedostatecznie", jeżeli słuchacz:

- słabo zna regulaminowe zasady walki ogólnowojskowej i nie może ich uzasadnić;

- słabo zna organizację, możliwości bojowe oraz taktyczno-techniczne dane techniki bojowej i uzbrojenia wojsk własnych i nieprzyjaciela i jego taktykę działań;

- słabo zna kolejność, treść i metodę pracy dowódcy w zakresie organizowania i prowadzenia walki;

- treść wyjaśnia niepewnie i często nielogicznie;

- odpowiedzi na pytania dodatkowe nie zawierają istoty rzeczy.

PROCEDURA /ZAKRES CZYNNOŚCI/ DOBORU KANDYDATÓW DO
STUDIÓW DYDAKTYCZNO-NAUKOWYCH W ASG WP

=====

OPINIUJĄCY

=====

1. Kierownicy kursów i kierownicy taktyczni grup
2. Szefowie wydziałów, katedr i instytutów
3. Opiekunowie kół naukowych
4. Opiekunowie słuchaczy szczególnie uzdolnionych
5. Organizacje partyjne
6. Konferencje pedagogiczne /Rady Naukowe Wydziałów/

=====

CZYNNOŚCI W ZAKRESIE DOBORU

=====

I rok studiów

Informacja wstępna dla słuchaczy po rozpoczęciu studiów

Obserwacja słuchaczy o predyspozycjach dydaktyczno-naukowych

Włączenie słuchaczy do pracy w kołach naukowych

Typowanie wstępne słuchaczy o predyspozycjach dydaktyczno-naukowych

II rok studiów

Pogłębiona obserwacja kandydatów w procesie studiów

Zebranie pełnych opinii o kandydatach

Selekcja kandydatów

Ustalenie listy kandydatów do studiów dydaktyczno-naukowych

SPECJALISTYCZNE STUDIA
DYDAKTYCZNO-NAUKOWE

Druga połowa II roku studiów

III rok studiów

Nauczyciele
akademy

Pracownicy
naukowo-
badawczy

